

ΠΡΟΣ
ΜΙΑΝ ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΙΝ
ΤΩΝ ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΩΝ
ΒΑΘΡΩΝ
ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΜΑΣ

Τ Ο Θ Ε Μ Α

“Ενας λαός ό όποίος ζή και δημιουργεί πολιτισμόν, χωρίς να γνωρίζη σαφώς τό νόημα και τάς ρίζας του πολιτισμού του, δέν είναι δυνατόν παρά να έκτραπή από τάς κατευθύνσεις του, είτε συνειδητά είτε καί... τυχαίως. Κάποιαν στιγμήν χωρίς ίσως να τό καταλάβη κινδυνεύει να εύρεθη έξω από την κοίτην που ώδηγούν τά πηγαία νερά του πολιτισμού του. “Όταν όμως σαφώς γνωρίζη τό νόημα των θάθρων του πολιτισμού του ό λαός αυτός, χωρίς κανένα σωθινισμόν και καμμίαν άποκλειστικότητα, παρουσιάζεται δημιουργικά άνθεκτικός. Δηλαδή όχι μόνον ήμπορεί να άμύνεται κατά των διαφόρων «νέων θαρβάρων» αλλά και να άποτελή θετικήν και οδηγητικήν παρουσίαν άνάμεσα και εις τους άλλους λαούς άκριθώς διότι ξεύρει ποίον θησαυρόν κατέχει και ξεύρει τόν θησαυρόν αυτόν να τόν διαφυλάσση και να μη τόν δίδη «τοίς κυσίν».

Τόν ιδιόκόν μας πολιτισμόν, που άσφαλώς δέν περιορίζεται έντός των συνόρων της χώρας, καυχώμεθα, εις την έπίσημον γλώσσαν τουλάχιστον, να τόν χαρακτηρίζωμεν έλληνοχριστιανικόν. Τόν όρον αυτόν εύκαίρως άκαίρως τόν χρησιμοποιούμεν όλοι. Έκκλησιαστικοί και πολιτικοί, εκπαιδευτικοί και άλλοι, ρήτορες ή μή.

“Ό «Έλληνοχριστιανικός πολιτισμός» όμως, και ως όρος μόνον, δέν είναι τόσον ένα δεδομένο όσον είναι ένα πρόβλημα και ένα αίτημα. Καί μάλιστα δύσκολον. Γίνεται δε τό πρόβλημα έτι δυσκολώτερον όταν πέραν του έννοιολογικού καθορισμού ζητήσωμεν τάς έξ

αυτού άπορρεούσας συνεπείας. Εις την έξαγωγήν δε των συνεπειών μας υποχρεώνουν όχι μόνον λόγοι ουσιαστικοί αλλά και «τυπικοί» θα έλέγαμεν, διότι ύπάρχει και τό 16ον άρθρον του Σύντάγματος, που τονίζει ότι σκοπός της παιδείας είναι ή ανάπτυξις συνειδήσεως «των νέων επί τη θάσει των ιδεολογικών κατευθύνσεων του έλληνοχριστιανικού πολιτισμού» (‘Ακριθέστερον γράφει: «Εις πάντα τά σχολεία μέσης και στοιχειώδους εκπαίδεύσεως ή διδασκαλία άποσκοπεί την ήθικήν και πνευματικήν άγωγήν και την ανάπτυξιν έθνικής συνειδήσεως των νέων επί τη θάσει των ιδεολογικών κατευθύνσεων του έλληνοχριστιανικού πολιτισμού»).

‘Η «Χριστιανική Ένωσις Έπιστημόνων» πιστεύει ότι αυτό που όρίζει τό Σύνταγμα πρέπει να άποτελή σαφές και συνειδητόν άρθρον πίστεως όλων των φορέων της άγωγής—άπό του ‘Υπουργού μέχρι της Νηπιαγωγού—εις την πνευματικήν πορείαν του ‘Εθνους μας, ώστε και αί έέργειαι των, έν συνεχεία, να άποθλέπουν εις την σοβαράν και άληθήν πραγμάτωσιν του ιδεώδους αυτού. Νομίζομεν όμως ότι μέχρι τουδε τό νόημα και τό περιεχόμενον του όρου «έλληνοχριστιανικός πολιτισμός» δέν είναι έπαρκώς άποσαφηνισμένο παρ’ όλον ότι όσάκις χρησιμοποιείται (αυτός ή παραπλήσιος όπως: έλληνοχριστιανική παράδοσις, έλληνοχριστιανικά ιδεώδη, έλληνοχριστιανικά ιδανικά κ.λ.π.), διότι χρησιμοποιούνται άδιακρίτως θεωρείται δεδομένο και αυτονόητον.

Με τό τεύχος αυτό των «‘Ακτίων» ή

ΑΝΑΓΚΗ ΣΥΝΕΠΟΥΣ ΓΡΑΜΜΗΣ

Του Ἀρχιμ. κ. ΙΕΡΩΝΥΜΟΥ ΚΟΤΣΩΝΗ
Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης.

Δὲν πρόκειται νὰ λεχθῆ κάτι τὸ νέον, εἶναι ὅμως κάτι τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ ὑπομνησθῆ, ἢ μᾶλλον νὰ ὑπενθυμίζεται συχνά. Μὲ τὰς συνεχεῖς ὑπομνήσεις, θὰ ὑπάρξῃ ἴσως κάποια ἐλπίς, νὰ ἐπέλθῃ ἡ διόρθωσις. Πρόκειται διὰ τὴν ἀσυνέπειαν, πού παρουσιάζομεν ἔναντι τοῦ Πολιτισμοῦ μας. Λέγομεν, δηλαδή, καὶ πολὺ ὀρθῶς, ὅτι ὁ πολιτισμὸς μας εἶναι ὁ ἑλληνοχριστιανικὸς, τὸ δὲ ἄρθρον 16 τοῦ Συντάγματος ὀρίζει, ὅτι ἡ ἠθικὴ καὶ πνευματικὴ ἀγωγή καὶ ἡ ἀνάπτυξις τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως τῶν νέων συντελεῖται «ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἰδεολογικῶν κατευθύνσεων τοῦ ἑλληνοχριστιανικοῦ πολιτισμοῦ». Ἐνῶ ὅμως καυχόμεθα, καὶ δικαίως, διὰ τὸν πολιτισμὸν μας καὶ ἐλάβαμεν πρόνοιαν νὰ κατοχυρώσωμεν καὶ συνταγματικῶς τὴν πρὸς αὐτὸν κατεύθυνσιν τῆς ἀγωγῆς μας, τὸν παραμελοῦμεν καὶ τὸν ἀχρηστεύομεν πολλαχῶς. Ἄς μὴ αὐταπατώμεθα· δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ὑποστηριχθῆ σοβαρῶς, ὅτι ἡ ὅλη κατεύθυνσις τῆς ἀγωγῆς μας, καὶ μάλιστα ὑπὸ τὴν εὐρυτάτην τῆς λέξεως ἔννοιαν, συντελεῖται «ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἰδεολογικῶν κατευθύνσεων τοῦ ἑλληνοχριστιανικοῦ πολιτισμοῦ». Ὅσον-δήποτε καὶ ἂν τὸ ἐπιτάσῃ τὸ Σύνταγμα,

εἶναι δυστυχῶς γεγονός, ὅτι ἡ ὅλη μας ἀγωγή οὔτε ἑλληνικὴ εἶναι οὔτε χριστιανικὴ. Αὐτὸ βεβαίως δὲν σημαίνει ὅτι ἡ ἀγωγή μας δὲν περιέχει καὶ ἑλληνικὰ καὶ χριστιανικὰ στοιχεῖα· ἀπὸ αὐτὰ μεμονωμένως εἶναι δυνατόν νὰ ἀνακαλύψῃ κανεὶς πολλὰ. Ἄλλ' ὡς κατεύθυνσις, ὡς χρῶμα, ἡ ἀγωγή μας δὲν εἶναι οὔτε τὸ ἓνα οὔτε τὸ ἄλλο. Πρέπει δὲ νὰ προστεθῆ, ὅτι μεταπολεμικῶς ἤρχισε νὰ ἐξασθενῆ ἡ ἀγωγή μας καὶ εἰς ἀρκετὰ ἀπὸ τὰ μεμονωμένα ἐκεῖνα ἑλληνικὰ ἢ χριστιανικὰ στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα περιεῖχε προηγουμένως.

Ἄς σημειωθοῦν μόνον ἓνα ἢ δύο ἐνδεικτικῶς. Ἡ περιφέρμος «πρακτικὴ» κατεύθυνσις τῆς Ἐκπαιδεύσεως. Ἐνῶ ἡ Ἑλλάς, ἂν μὴ τι ἄλλο, θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι τὸ παγκόσμιον κέντρον τῶν ἑλληνικῶν κλασσικῶν, καὶ πατερικῶν, ὡς καὶ τῶν Ἀγιογραφικῶν σπουδῶν, στρεφόμεθα πρὸς τὴν «πρακτικὴν» Ἐκπαίδευσιν, μὲ τὴν διάθεσιν νὰ ἐγκαταλείψομεν τὴν «παιδείαν», ἡ ὁποία δὲν εἶναι ἄλλη ἀπὸ τὴν χριστιανικὴν καὶ τὴν ἑλληνικὴν παιδείαν. Τοῦτο, δὲν ἔχει τὴν ἔννοιαν, ὅτι θὰ πρέπῃ νὰ στρέψωμεν τὰ νῶτα πρὸς τὴν «πρακτικὴν» κατάρτισιν τῆς νέας γενεᾶς. Πᾶν τοῦναντίον. Σημαίνει

Χ.Ε.Ε. ἐπιθυμεῖ νὰ συμβάλῃ εἰς τὴν ἀποσαφήνισιν καὶ κατὰ τὸ δυνατόν εἰς τὸν καθορισμὸν τοῦ περιεχομένου τοῦ ὄρου, νοουμένου μάλιστα ἐντὸς τῆς συγχρόνου πραγματικότητος. Αὐτό, ὅταν ἐπιτευχθῆ πλήρως, ἀσφαλῶς θὰ βοηθήσῃ κατ' ἐξοχὴν τὴν παιδείαν ἀλλὰ καὶ τὴν ὅλην πολιτιστικὴν πορείαν μας.

Ἄπετάθημεν εἰς διακεκριμένους ἐκπροσώπους τῶν γραμμάτων καὶ τῆς δημοσίας ζωῆς οἱ ὁποῖοι μὲ τὴν πρόθυμον συνεργασίαν τῶν συνεισφέρουν καὶ συμβάλλουν διὰ τῆς ὑπευθύνου ἀντιμετω-

πίσεως τοῦ θέματος εἰς τὴν μελέτην καὶ τὴν ἔρευνάν του.

Τὰ ἄρθρα αὐτά, εἰς τὰ ὁποῖα διατυπώνται αἱ προσωπικαὶ ἀπόψεις τῶν συντακτῶν τῶν, ἀσφαλῶς δὲν ἐξαντλοῦν τὸ θέμα τὸ ὁποῖον εἶναι ὄντως ἀπέραντον. Ἐλπίζομεν ὅμως νὰ ἀποτελέσουν ἕναρξιν μιᾶς νέας φάσεως δημιουργικοῦ διαλόγου ἐπὶ τοῦ θέματος διὰ τὴν περαιτέρω προώθησιν του. Καὶ μὲ τὴν εὐχὴν αὐτὴν τὰ προσφέρομεν εἰς τὸ ἀναγνωστικὸν μας κοινόν.

«ΑΙ ΑΚΤΙΝΕΣ»

ὅμως, ὅτι ἡ «πρακτικὴ» Ἐκπαίδευσις δὲν μεταφράζεται εἰς τὸ νὰ στρέψωμεν τὰ νῶτα πρὸς τὴν «παιδευσιν», τὴν μόρφωσιν, τὴν ἀγωγὴν, ἡ ὁποία δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ νοηθῇ χωρὶς τὰ στοιχεῖα τοῦ ἑλληνοχριστιανικοῦ πολιτισμοῦ.

Ἄλλο παράδειγμα: Πολλοί, ὅταν εἰς τὴν ἀτομικὴν, τὴν οικογενειακὴν, τὴν κοινωνικὴν ἢ τὴν ἐθνικὴν ζωὴν μας ἀντικρύζουν κάτι τὸ καθαρῶς ἑλληνικόν, τὸ βλέπουν ὡς νὰ ἦσαν ἔνοχοι πνευματικῆς καὶ πολιτιστικῆς καθυστέρησεως, κάτι τὸ παρόμοιον μὲ τὸ νὰ ἦσαν ἔνοχοι ἐσχάτης προδοσίας. Ἐλλείπει, δηλαδή, ἡ καλῶς ἐννοουμένη ἐθνικὴ ὑπερηφάνεια. Μὲ τὸ νὰ εἶναι κάτι καθαρῶς ἑλληνικόν, ἐρριζωμένον μέσα εἰς χιλιάδων ἐτῶν ἐθνικὴν παράδοσιν, δὲν σημαίνει, ὅτι εἶναι ἐκ προτέρου ἀπορρίψιμον. Τοῦναντίον· ἡ ἀντοχὴ τοῦ ἑλληνικοῦ αὐτοῦ στοιχείου εἰς τὸν χρόνον τῶν χιλιετιῶν δίδει τὸ μέτρον τῆς ἐσωτερικῆς του δυναμικότητος καὶ ζωτικότητος καὶ εἶναι ἄξιον σεβασμοῦ, ἂν ὄχι δι' ἄλλας του ιδιότητας, τοῦλάχιστον διὰ τὴν πολιὰν του ἀρχαιότητα. Τὸ ὅτι τὸ ἄλλα ἢ τὸ βῆτα πολιτιστικὸν στοιχεῖον ἔρχεται εἴτε ἀπὸ τὴν νεοπλουτικὴν Δύσιν εἴτε ἀπὸ τὸν ἀπάνθρωπον Βορρᾶν, πρὸ τοῦ ὁποίου χάσκουν οἱ ὀπιομανεῖς τῆς ἀνατροπῆς, δὲν σημαίνει ὅτι πρέπει νὰ τὸ ἐπικολλήσωμεν καὶ ἡμεῖς ὡς ἔμπλαστρον εἰς τὸν πολιτισμὸν μας, ἀπορρίπτοντες ἀσυζητητὶ τὸν ἀντίστοιχον ἑλληνοχριστιανικὸν θησαυρὸν μας. Αὐτὰ ὡς ἔνδεικτικά παραδείγματα.

Ἐπὶ ὄλων τῶν ἀνωτέρω ἀς ἐπιτραπῆ μία διευκρίνισις. Δι' αὐτῶν δὲν ὑποστηρίζεται, οὔτε ὁ πολιτιστικὸς ἀπομονωτισμὸς, οὔτε ἡ μονοπώλησις τοῦ ἑλληνοχριστιανικοῦ πολιτισμοῦ. Διότι τὸ πρῶτον μὲν ἀποτελεῖ χίμαιραν, τὸ δὲ δεύτερον θὰ ἦτο ψεῦδος. Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον θέλουν νὰ τονίσουν αἱ ὀλίγαι αὐταὶ γραμμαεῖ εἶναι, ὅτι πρῶτον τὸν ἑλληνοχριστιανικὸν μας πολιτισμὸν, ὁ ὁποῖος ἀποτελεῖ πράγματι ἀνεκτίμητον προγονικὴν κληρονομίαν, πρέπει νὰ τὸν πάρω-

μεν εἰς τὰ σοβαρά. Δεύτερον, ἀφοῦ θὰ σοβαρευθῶμεν, νὰ χαράξωμεν μίαν συνεπῆ πολιτιστικὴν γραμμὴν καὶ νὰ γνωρίζωμεν καλῶς ποῦ κατευθυνόμεθα. Ἐὰν ὁ πολιτισμὸς μας δὲν μᾶς ἱκανοποιῇ, νὰ τὸ εἴπωμεν καθαρά καὶ ἄνευ περιστροφῶν. Ἐὰν ὅμως δὲν τολμῶμεν νὰ τὸ εἴπωμεν, ὄχι διότι μᾶς ἐλλείπει τὸ θάρρος, ἀλλὰ διότι στεροούμεθα στοιχείων, μὲ τὰ ὁποῖα θὰ καθίστατο δυνατὸν νὰ στηρίξωμεν τὴν βαρυτάτην αὐτὴν κατὰ τοῦ πολιτισμοῦ μας κατηγορίαν, τότε νὰ στρωθῶμεν εἰς τὴν μελέτην (εἶναι δὲ εὐτύχημα ὅτι ἤδη ἔχουν ἀρχίσει τοιαῦτα σοβαρὰ προσπάθεια) καὶ κατόπιν τὰ ἐξαγόμενα πορίσματα, νὰ προσαπλήσωμεν μὲ ὄλας μας τὰς δυνάμεις νὰ τὰ θέσωμεν εἰς ἐφαρμογὴν. Τέλος, τρίτον, νὰ συναισθανθῶμεν τὸ μέγεθος τῆς εὐθύνης μας ἔναντι τῶν ἄλλων λαῶν, ἰδίως τώρα, μὲ τὴν συντελουμένην καὶ μέλλουσαν νὰ ἐνταθῇ ἔτι μᾶλλον ἀνάμειξιν τῶν διαφόρων ἐθνικῶν στοιχείων, καὶ κατ' ἐξοχίαν εἰς τὸν εὐρωπαϊκὸν χῶρον. Εἰσήλαμεν εἰς τὴν Εὐρωπαϊκὴν Οἰκονομικὴν Κοινότητα, ἡ ὁποία καὶ ἦτο ἀλλὰ καὶ θὰ γίνῃ εἰς τὸ μέλλον πολὺ περισσότερον καὶ Εὐρωπαϊκὴ Πολιτιστικὴ Κοινότης. Τί θὰ συνεισφέρωμεν ὡς Ἔθνος; Μόνον τὰ κείμενα τῶν κλασσικῶν μας καὶ τὴν σειρὰν τῆς Ἑλληνικῆς Πατρολογίας, κείμενα τὰ ὁποῖα πρὸς ἐντροπὴν μας οἱ συνεταῖροι μας γνωρίζουν πολὺ καλύτερον ἀπὸ ἡμᾶς; Ὡς Ἑλληνας τοῦ 1963, θὰ ἐμφανισθῶμεν μόνον ὡς ἀκατάρτιστοι παλαιοβιβλιοπῶλαι;

Ἐὰν συναισθανθῶμεν τὴν τεραστίαν αὐτὴν εὐθύνην, μὲ τὴν ὁποῖαν μᾶς ἔχει ὡς Ἔθνος ἐπιφορτίσει ὁ Θεός, καὶ χαράξωμεν μίαν συνεπῆ πολιτιστικὴν γραμμὴν, ἐργασθῶμεν δὲ ἐντατικῶς διὰ τὴν πραγματοποίησιν τῶν τεθησομένων ἀντικειμενικῶν σκοπῶν, θὰ ἔχωμεν νὰ δώσωμεν, εἰς τὴν Κοινότητα τοῦ Πολιτισμοῦ, ὅτι πολυτιμότερον εἶναι δυνατόν νὰ προσφερθῇ: τὸν ὀλοκληρωμένον ἄνθρωπον τοῦ ἑλληνοχριστιανικοῦ ιδεώδους, τὸν ἀληθινὸν ἄνθρωπον.

ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΟΡΘΟΔΟΞΙΑ

Του κ. ΙΩ. Ν. ΘΕΟΔΩΡΑΚΟΠΟΥΛΟΥ
Προέδρου τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν,
Καθηγητοῦ τῆς Φιλοσοφίας.

Ὁ Πρόεδρος Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, Καθηγητῆς κ. Ἰω. Ν. Θεοδωρακόπουλος, παρακληθεὶς νὰ δώσῃ συνεργασίαν εἰς τὴν ἔρευναν τοῦ θέματος τοῦ παρόντος τεύχους τῶν «Ἀκτίνων», εἶχε τὴν καλωσύνην νὰ μᾶς παραχωρήσῃ διὰ τὰς στήλας τῶν τῶ ἀκόλουθον ἄρθρον, ἀποτελούμενον ἀπὸ ἀποσπάσματα ὁμιλίας του γενομένης εἰς τὴν αἴθουσαν τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας τὴν 29ην Μαρτίου τ. ἔ. καὶ τὰ ὁποῖα ἀναφέρονται ἀκριβῶς εἰς τὸ θέμα αὐτό.

—«Ὁ Χριστιανισμός, ἀφ' ἧς εἰσηλθεν εἰς τὸν κόσμον, συνητήθη μὲ τὸν Ἑλληνισμόν, ἡ δὲ ἀνάγκη τῶν πραγμάτων ὠδήγησε ἤδη τοὺς Ἀποστόλους νὰ παραλάβουν ὄλον τὸν πλοῦτον τῶν συμβόλων τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ πρὸ παντὸς τῶν συμβόλων ἐκείνων, τὰ ὁποῖα ἐξέφραζον ἐννοίας βασικὰς τῆς ζωῆς καὶ τοῦ πνεύματος τοῦ ἀνθρώπου.

Ἡ ἀποκάλυψις, ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ καταγράφεται ἐξ ἀρχῆς εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Ὁ Λόγος αὐτός, ὁ ὁποῖος εἶναι συνάμα θεωρητικὸς καὶ πρακτικὸς, ἔχει τῶρα μίαν ριζικὴν διαφορὰν ἀπὸ τὸν Λόγον τῶν Ἑλλήνων. Ἡ διαφορὰ αὐτὴ δηλοῦται σαφῶς ἀπὸ τὸν ἰδρυτὴν τοῦ Χριστιανισμοῦ, «ἐγὼ εἶμι ἡ ὁδός, ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ζωή». Τίθεται ἔτσι ἀπέναντι τοῦ ἑλληνικοῦ λόγου καὶ τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας ἡ ἀπόλυτη ἀλήθεια. Ἡ ἑλληνικὴ φιλοσοφία οὐδέποτε ἔθεσε τὴν ἀξιῶσιν τῆς ἀπολύτου ἀληθείας, ἄλλωστε ὡς φιλοσοφία δὲν ἠδύνατο ποτὲ νὰ τὸ πράξῃ».

—«Κατὰ τὴν περαιτέρω πορείαν τῶν

πραγμάτων τοῦ Χριστιανισμοῦ ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ μείνῃ ἀνερμήνευτος, ἔπρεπε νὰ ἐρμηνευθῇ. Ἡ ἐρμηνεία δὲ αὐτὴ θὰ ἐγένετο κατ' ἀνάγκην μὲ τὸν λόγον τῶν ἀνθρώπων. Ἴκανὸς ὅμως ἀνθρώπινος λόγος διὰ νὰ ἐρμηνεύσῃ τὴν Καινὴν Διαθήκην δὲν ἦτο ἄλλος ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Ἑλληνικόν, διότι καὶ δὲν ὑπῆρχεν ἄλλος φιλοσοφικὸς λόγος ἐπὶ τῆς σκηνῆς τῆς ἱστορίας. Ἡ ἐρμηνεία ἦτο ἀναγκαία καὶ διὰ τὴν διάδοσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ διὰ τὴν ἀπολογίαν του ἀπέναντι στοὺς ἔθνικούς, στοὺς Ἑλληνας. Ἔτσι, ἤδη, οἱ πρῶτοι ἀπολογηταὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ ἠναγκάσθησαν ἀπὸ τὰ πράγματα νὰ χρησιμοποιοῦσιν τὴν ἑλληνικὴν φιλοσοφίαν, παρὰ τὴν συνειδητὴν τῆς ἀντιθέσεως ἢ ὁποῖα ὑπῆρχε μεταξὺ τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς χριστιανικῆς θρησκείας».

★

—«Ἄν οἱ ἀπολογηταὶ ἔκαναν τὸ πρῶτον βῆμα καὶ ὁ Ὠριγένης τὸ δεύτερον πρὸς τὴν κατεύθυνσιν αὐτὴν, οἱ Πατέρες τοῦ Δ' αἰῶνος καὶ μάλιστα οἱ τρεῖς μεγάλοι Καππαδόκες, Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνός, Βασίλειος ὁ Μέγας καὶ Γρηγόριος ὁ Νύσσης, ἔκαναν τὸ τρίτον μεγάλο ἀποφασιστικὸ βῆμα πρὸς τὴν ἑλληνικὴν φιλοσοφίαν. Εἶναι καὶ οἱ τρεῖς ἄριστοι κάτοχοι τοῦ ὄργανου τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας. Μὲ τὸ ὄργανον τοῦτο θὰ ἐρμηνεύσουν τῶρα οἱ Πατέρες εἰς βάθος καὶ πλάτος τὸ πνεῦμα τῆς νέας θρησκείας. Ἔτσι ὁδηγεῖ ὁ Χριστιανισμὸς εἰς μίαν Ἀναγέννησιν τὴν ἑλληνικὴν φιλοσοφίαν».

—«Ἡ στροφή ὅμως αὐτῆ τῶν μεγάλων Χριστιανῶν πρὸς τὴν φιλοσοφίαν δὲν καταφάσκει ὅλην τὴν προηγουμένην παράδοσιν τῆς φιλοσοφίας. Οἱ Ἐκλεκτικοὶ καὶ οἱ Ἐπικούρειοι ἀπορρίπτονται. Ἀπὸ τὸν Ἀριστοτέλη ὠριμῆναι μόνον ἔννοια θὰ χρησιμοποιηθοῦν, ἰδίως ἀπὸ τοὺς Πατέρας κατὰ τοὺς ἀγῶνας τῶν. Ἡ Στωϊκὴ θεβαίως φιλοσοφία θὰ ἀσκήσῃ ἐπίδρασιν εἰς τὴν ἔννοιολογικὴν οἰκοδόμησιν τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Τὸ σύστημα ὅμως τὸ ὁποῖον θὰ ἀποτελέσῃ ἀνεξάντλητον πηγὴν καὶ πραγματικὸν ὄπλοστάσιον διὰ τὴν διεξαγωγὴν τῶν ἀγῶνων τῆς Ὁρθοδοξίας ἐναντίον ὄλων τῶν αἱρέσεων, εἶναι τὸ σύστημα τοῦ Πλάτωνος. Ἐπειδὴ δὲ οἱ μεγάλοι ἀγῶνες τῆς Ὁρθοδοξίας ἔγιναν κυρίως εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ ὄχι εἰς τὴν Δύσιν, ἢ ὅποια τελικῶς παρελάμβανε τὰς λύσεις ἀπὸ τὴν Ἀνατολὴν, διὰ τοῦτο δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι ὁ φιλόσοφος τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας εἶναι ὁ Πλάτων, ἐνῶ κατὰ τὸν Μεσαίωνα φιλόσοφος τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας ἔγινε ὁ Ἀριστοτέλης».

—«Τὰ συγγενικὰ στοιχεῖα τῆς πλατωνικῆς φιλοσοφίας πρὸς τὸν Χριστιανισμόν εἶναι γενικῶς τὰ ἑξῆς: ἡ καθαρὰ ἠθικὴ τοῦ Χριστιανισμοῦ, ὁ χωρισμὸς μεταξὺ ἰδέας καὶ πραγματικότητος, ὁ ἔρωσ πρὸς τὸ ὑπεραισθητόν, ὁ κόσμος τῶν ἰδεῶν, ἡ μεταφυσικὴ, ἡ ἐσχατολογία ἢ πλατωνικὴ καὶ τέλος ὁ ἀκοίμητος ἔρωσ πρὸς τὸν Θεόν. Ἡ ἔννοια ὅμως τοῦ Πλάτωνος, ἢ ὅποια ἐνθουσιάζει κατ' ἐξοχὴν τοὺς Πατέρας, εἶναι ἡ ἔννοια τοῦ ἐπέκεινα, τοῦ ὑπερβατικοῦ. Τὸ ἐπέκεινα ὅμως τοῦτο θὰ μεταμορφώσῃ οἱ Πατέρες ἀπὸ ἰδεαλιστικὸν εἰς ρεαλιστικόν, ἀπὸ πλατωνικὸν εἰς χριστιανικόν. Θὰ ἐρμηνεύσῃ μετὰ τὸ ἐπέκεινα τὸν λόγον τοῦ Πέτρου (Β' ἐπιστ. Πέτρου Γ', 13 «καινοὺς δὲ οὐρανοὺς καὶ γῆν καινὴν κατὰ τὸ ἐπάγγελμα αὐτοῦ προσδοκῶμεν, ἐν οἷς δικαιοσύνη κατοικεῖ»), περιμένομεν ἕνα νέον οὐρανὸν καὶ μία νέα γῆ, ὅπου ἡ δικαιοσύνη κατοικεῖ κατὰ τὴν ἐπαγγελίαν Ἐκείνου».

—«Μεγάλην ὅμως ἐπίδρασιν καὶ θαθεῖ-

αν διείδουσιν εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ Χριστιανισμοῦ εἶχεν ὁ Νεοπλατωνισμὸς τοῦ Γ' αἰῶνος μ.Χ.».

—«Τὰ μεγάλα θέματα, τὰ ὁποῖα ἡ Ὁρθοδοξία θὰ κληθῆ νὰ ἐρμηνεύσῃ μετὰ τὴν βοήθειαν τῆς πλατωνικῆς φιλοσοφίας, εἶναι πολλὰ· μερικὰ μόνον θὰ ἀναφέρωμεν ἡμεῖς ἐδῶ. Ὁ Χριστιανισμὸς εἰσῆλθεν εἰς τὸν κόσμον ὄχι μόνον ὡς λόγος Θεοῦ ἀλλὰ καὶ ὡς συγκλονιστικὸν θίωμα τῆς ψυχῆς τῶν ἀνθρώπων, ποῦ ἐπίστευσαν εἰς αὐτόν. Τὸ θίωμα τοῦτο, τὸ ὁποῖον ἀνατρέπει τὰ πάντα καὶ χωρίζει τὴν ἱστορίαν εἰς δύο: εἰς τὴν πρὸ Χριστοῦ καὶ μετὰ Χριστόν, εἶναι ἡ εἰς Χριστόν πίστις. Ὅμως, ὅσον ἰσχυρὰ καὶ ἂν ἦτο ἡ πίστις, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἀπωθῆσθαι ἐξ ὀλοκλήρου ἀπὸ τὴν ψυχὴν τοῦ ἀνθρώπου τὴν γνῶσιν. Καί, ὅπως ἤδη ἀναφέραμεν, ὁ ἴδιος ὁ Χριστιανισμὸς μετὰ τοὺς μεγάλους ἐκπροσώπους τοῦ ἐξήτησε καὶ τὴν γνῶσιν, τὴν ἐπιστήμην τῆς πίστεως. Πίστις λοιπὸν καὶ γνῶσις θὰ ἀποτελέσῃ μόνιμον πρόβλημα καὶ διὰ τὴν Ὁρθοδοξίαν. Καὶ οἱ δύο δρόμοι, πίστις καὶ γνῶσις, πρέπει διὰ τοὺς χριστιανούς, νὰ ὁδηγοῦν εἰς τὸ αὐτὸ τέρας, τὸν Θεόν».

—«Ἄλλο πρόβλημα, εἰς τὸ ὁποῖον θὰ κληθῆ ἡ Ὁρθοδοξία νὰ ἀπαντήσῃ, εἶναι τὸ πρόβλημα τῆς δημιουργίας τοῦ κόσμου. Ὁ Κλήμης, ἐπηρεασμένος ἀπὸ τὸν Πλάτωνα, θὰ εἶπῃ ὅτι ὁ δημιουργὸς εἶχε ἐνώπιόν του ὡς πρότυπα τὰς ἰδέας. Καὶ ἔτσι θὰ παρεκκλίνῃ ἀπὸ τὴν ἐρμηνείαν τῆς δημιουργίας τοῦ κόσμου ἐκ τοῦ μηδενός, ὅπως τὴν ὀρίζει ἡ Γραφή. Ὁ Ὠριγένης θὰ εἶπῃ ὅτι ὁ κόσμος εἶναι αἰώνιος μετὰ τὴν ἔννοιαν ὅτι διαρκῶς θὰ ἔρχωνται εἰς φῶς κόσμοι ἐκ Θεοῦ, τοῦτο δὲ σημαίνει μετὰθασιν ἀπὸ τὴν αἰωνιότητα εἰς τὴν αἰωνιότητα.

Ἄλλοι θὰ εἶπουν, ὅπως ὁ Πλάτων, ὅτι ὁ χρόνος γεννᾶται καὶ δημιουργεῖται συγχρόνως μετὰ τὴν δημιουργίαν τοῦ κόσμου, ἐνῶ ἡ ἐνέργεια τῆς δημιουργίας θὰ εἶπουν ὅτι εἶναι ἀχρονος.

Μετὰ τὸ πρόβλημα ὅμως τῆς δημιουργίας τοῦ κόσμου καὶ τοῦ χρόνου συνδέεται ἡ κεντρικὴ ἔννοια καὶ τὸ μέγα γεγονός διὰ τὸν Χριστιανισμόν, ἡ ἔννοια

καὶ τὸ γεγονός τοῦ Λόγου. Ὁ Λόγος, ὁ ὁποῖος ἔγινε σὰρξ, πρέπει τώρα νὰ προστατευθῆ ἀπὸ τὴν ἐπιδρομὴν τῶν αἰρέσεων. Ὅλοι κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ὁμιλοῦν περὶ τοῦ Λόγου, ἐλάχιστοι ὅμως ἠμποροῦν νὰ τὸν ὀρίσουν. Ἡ μία ἔρμηνεῖα διαδέχεται τὴν ἄλλην. Ἡ ἑλληνικὴ φιλοσοφία εἶναι καὶ πάλιν ἐκεῖνη, ἡ ὁποία θὰ συμβάλῃ εἰς τὴν ἀποσαφήνισιν τῆς ἐννοίας καὶ τοῦ γεγονότος τοῦ Λόγου. Αἱ σχέσεις Λόγου καὶ Θεοῦ, Λόγου καὶ Κόσμου, Λόγου καὶ ἀνθρώπου, Λόγου καὶ γίνεσθαι, θὰ ἀποτελέσουν τὰ δύο τέρματα εἰς τὸν στίβον, ὅπου θὰ κινήθωσιν οἱ ἀγωνιζόμενοι. Τὸ συμπέρασμα εἶναι ὅτι ὁ Λόγος ὡς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ θὰ ἀποτελέσῃ τὴν γέφυραν μεταξὺ Θεοῦ καὶ Κόσμου καὶ τὸ αἰώνιον πρότυπον διὰ τὸν ἄνθρωπον».

—«Ἡ ἔρμηνεῖα τοῦ Θείου Λόγου εἰς τοὺς ἀνθρώπους ἔγινε λοιπὸν μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ ἀνθρωπίνου Λόγου, τοῦ Λόγου τῶν Ἑλλήνων. Οἱ Ἕλληνες ὅμως εἶχαν καὶ μίαν ἄλλην δύναμιν ἐκτὸς τοῦ Λόγου, ἡ ὁποία εἶχε φανερωθῆ καθ' ὅλην τὴν περίοδον τῆς ζωῆς των μὲ τὴν δημιουργίαν ἑνὸς δευτέρου κόσμου, τοῦ κόσμου τῆς τέχνης. Ὅταν παρέλαβαν τὸν Χριστιανισμόν—καὶ ἡ παραλαβὴ αὐτὴ ἔγινε κατ' ἄτομον εἰς τοὺς Ἕλληνας, ἀπὸ ἐσωτερικὴν ἀπόφασιν καὶ ὄχι ἀθρόως, ὅπως εἰς ἄλλους λαούς—συνεκλονίσθησαν καὶ αὐτοὶ τόσον ἀπὸ τὸ μέγα θίωμα τοῦ Χριστιανισμοῦ, ὥστε κατ' ἀρχὰς ἐσιώπησαν καλλιτεχνικῶς. Ἦτο τόσον μεγάλη ἡ διαφορά, ὥστε ἔπρεπε νὰ σιωπήσουν. Οἱ παλαιοὶ Θεοὶ των ἦσαν πεπερασμένοι. Συνεπῶς πεπερασμένα ἦσαν καὶ τὰ θιώματα τῆς ψυχῆς τῶν πιστῶν. Ὁ νέος Θεὸς ὅμως εἶναι ἄπειρος, συνεπῶς καὶ τὸ θίωμα τῆς πίστεως, τὸ ὁποῖον δοκιμάζουν τώρα, ἔχει ἄπειρον χαρακτήρα, σχεδὸν καταλυτικὸν τῆς ἀτομικότητος τοῦ ἀνθρώπου».

—«Τὸ μέγα πάντως πρόβλημα ἦτο νὰ λάβῃ τὸ θίωμα τοῦ Χριστιανισμοῦ αἰσθητὴν ἔκφρασιν ἀντίστοιχον μὲ τὴν αἰσθητὴν ἔκφρασιν τοῦ θρησκευτικοῦ θιώματος τῆς ἀρχαιότητος. Ὁ ἑλληνισμὸς δηλαδὴ τώρα καλεῖται νὰ οἰκοδομήσῃ

ναὸν χριστιανικόν, ὁ ὁποῖος νὰ χωρέσῃ τὸν Ἀχώρητον καὶ Ἄπειρον Θεόν.

Ἐπειτα ἀπὸ μίαν περίοδον δοκιμῶν, αἱ ὁποῖαι ἔδιδαν ἀπάντησιν εἰς τὸ μέγα θέμα, οἱ Ἕλληνες ἐδημιούργησαν τὸν βυζαντινὸν ναὸν καὶ μάλιστα τὸ καταπληκτικὸν μνημεῖον αὐτῆς τῆς ἀρχιτεκτονικῆς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν, ὅπου μέσα ἔπρεπε νὰ συντελεσθῇ τὸ παράδοξον, νὰ χωρέσῃ ὁ Ἀχώρητος Θεός. Τὸ κτίσμα τοῦτο, ὅταν τὸ βλέπῃ κανεὶς ἀπὸ ἔξω, εἶναι ἕνα μᾶλλον ταπεινὸν κτίσμα· κάλλος ἐξωτερικὸν δὲν ἔχει. Ὅταν ὅμως τὸ βλέπῃ κανεὶς ἀπὸ μέσα, ἀποτελεῖ τὴν πλέον θριαμβευτικὴν ἀπάντησιν καὶ λύσιν τοῦ προβλήματος. Ἀλλὰ διὰ νὰ ὁμιλήσωμεν διὰ τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ ναοῦ, θὰ πρέπει θεβαίως νὰ εἰσέλθωμεν εἰς αὐτόν. Ἡ δὲ εἴσοδος μᾶς προετοιμάζει διὰ νὰ συναντήσωμεν τὸ πνεῦμα, τὸ ὁποῖον ἐκφράζει ὁ ναὸς αὐτός. Εἰσέρχεται κανεὶς ἀπὸ τρεῖς πύλας, αἱ ὁποῖαι εἶναι παρατεταγμέναι ἢ μίᾳ διπλᾷ στήν ἄλλην. Ἐκ τῶν τριῶν ἡ μεσαία εἶναι πολὺ μεγαλυτέρα τῶν ἄλλων δύο. Εἰσερχόμενος κανεὶς εὐρίσκεται εἰς τὸν πρῶτον νάρθηκα τοῦ ναοῦ, ὁ τοίχος τοῦ ὁποῖου διανοίγεται ἀπὸ πέντε θύρας. Καὶ καθὼς προχωρεῖ εἰσέρχεται εἰς τὸν δεύτερον νάρθηκα, ὁ δὲ τοίχος ὁ ὁποῖος χωρίζει τὸν δεύτερον νάρθηκα ἀπὸ τὸν κυρίως ναόν, ἔχει ἐννέα θύρας. Ἐτσι, καθὼς προχωρεῖ κανεὶς, ἤδη ἐξ ἀρχῆς ἔχει τὴν αἴσθησιν τοῦ ἀπείρου. Ὅταν δὲ προχωρήσῃ εἰς τὸ κέντρον τοῦ ναοῦ, ἡ αἴσθησις αὐτῆ τοῦ ἀπείρου πολλαπλασιάζεται εἰς τὸ ἔπακρον, διότι ὅλος ὁ χώρος τοῦ ναοῦ τέμνεται ἔτσι, ὥστε ποτὲ κανεὶς δὲν συλλαμβάνει ἐξ ὀλοκλήρου τὸ σύνολον τοῦ χώρου, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον συμβαίνει εἰς τὸν ἀρχαῖον ἑλληνικὸν ναόν. Ἀλλὰ καὶ εἰς οἰονδήποτε ἄλλο σημεῖον τοῦ ναοῦ σταθῆ κανεὶς, ποτὲ δὲν ἐποπτεύει τὸν ὅλον χώρον, ἂν καὶ εἶναι καὶ αὐτὸς πεπερασμένος. Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ τοῦ ὅμως τομῆ δημιουργεῖ τὴν αἴσθησιν τοῦ ἀπείρου. Ὁ χώρος ἐδῶ διαρρέει εἰς τὸ ἄπειρον, τὰ δὲ ὑπονοούμενα κατὰ τὴν συνεχῆ τομῆν τοῦ χώρου εἶναι, διὰ τὸν θεωροῦντα τὸν χώρον, ἄπειρα. Ἐτσι ὁ χώρος εἶναι γεμάτος ἀπὸ μυστήριον καὶ

Ἄπαντῶ στὰ ἐρωτήματα πού μᾶς ἔθεσε ἡ «Χριστιανική Ἐνωσις Ἐπιστημόνων» γιὰ τὴν ἐρμηνεία τοῦ ὄρου «Ἑλληνοχριστιανικός πολιτισμός», πού βρίσκεται στὸ ἄρθρο 16 τοῦ Συντάγματος. Νομίζω πὼς τὸ ἄρθρο αὐτό, πού ἡ «Ἐνωσις» παραδέχεται ὅτι δὲν εἶναι «ἀποσαφηνισμένον ἐπαρκῶς», ἔτσι καθὼς εἶναι διατυπωμένο δὲν ἱκανοποιεῖ καὶ δὲν πείθει ἀπόλυτα. Θὰ τὸ εὗρισκα μάλιστα καὶ περιττό, ἀφοῦ ὑπάρχει ἡ πρώτη φράση τοῦ ἄρθρου 1 τοῦ Συντάγματος, ἡ πολὺ πῶ ἀπλῆ καὶ καθαρὴ, πού ὀρίζει ὅτι: «Ἡ ἐπικρατοῦσα θρησκεία ἐν Ἑλλάδι εἶναι ἡ τῆς Ἀνατολικῆς Ὁρθοδόξου τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας». Θέλω νὰ πῶ ὅτι γνωρίζω τί εἶναι ἡ Ὁρθοδοξία, ἀλλὰ δὲν καταλαβαίνω καλὰ τί εἶναι οἱ «ιδεολογικὲς κατευθύνσεις τοῦ ἑλληνοχριστιανικοῦ πολιτισμοῦ».

Ἄν οἱ συνταγματικοὶ νομοθέτες ἔνοιούσαν, στὸ σημεῖο αὐτό, τὴν προσήλωσή στις πνευματικὲς παραδόσεις τοῦ ἔθνους, ἔπρεπε νὰ εὗρισκαν μιὰ διατύπωση «ἐπαρκῶς ἀποσαφηνισμένην». Ἄν πάλι ἔνοιούσαν κάτι ἐνρύτερο, φοβοῦμαι πολὺ ὅτι θὰ πελαγοδρομήσουμε καὶ δὲν θὰ κατορθώσουμε νὰ βροῦμε ἄκρη. Γιὰ τὶς χριστιανικὲς ἀξίες ἰσχυρίζεται ὅτι ἀγωνίζεται ὁ στρατηγὸς Φράνκο, ἀλλὰ χριστιανὸς εἶναι καὶ ὁ νέος ἀριστερὸς ἡγέτης τοῦ ἐργατικοῦ κόμματος τῆς Ἀγγλίας. Μέσα σὲ

τέτοια πλαίσια, πού βρίσκεται τὸ σημεῖο ἐπαφῆς τοῦ Χριστιανισμοῦ μὲ τὸ ἀρχαῖο ἑλληνικὸ πνεῦμα; Καὶ μὲ ποῖο ἑλληνικὸ πνεῦμα; Μὲ τοὺς τραγικούς; Μὲ τὸν Πλάτωνα; Μὲ τὸν Ἀριστοτέλη; Μὲ τοὺς στωικούς; Ἄν θέλουμε νὰ μιλοῦμε γιὰ «ιδεολογία», πρέπει οἱ ἰδέες νὰ εἶναι συγκροτημένες σ' ἓνα σύστημα μὲ συνοχή. Εἰδᾶλλως δὲν πρέπει νὰ συζητοῦμε γιὰ «ιδεολογικὲς κατευθύνσεις», ἀλλὰ γιὰ ἓνα «πνεῦμα», γιὰ ἓνα πνευματικὸ κλίμα πού θὰ ἐπιθυμούσαμε νὰ διέπει τὴν ἐθνικὴ μας ἀγωγή καὶ μὲς στὸ ὅποιο, ὅπως ἀρμόζει σὲ μιὰ Δημοκρατία, χωροῦν διάφορες σχολὲς καὶ ἰδεολογίες.

Πιστεύω ὅτι τὸ ἄρθρο 16 πάσχει ἀπὸ π ρ ο π α τ ο ρ ι κ ὸ ἀ μ ἄ ρ τ η μ α καὶ δὲν μπορεῖ νὰ διορθωθεῖ. Τὸ ἀμάρτημα εἶναι ὅτι δὲν γεννήθηκε ἀπὸ νηφάλια σκέψη, ἀλλὰ ἀπὸ τὰ πάθη πού προκάλεσαν οἱ ἀγῶνες τοῦ Δεκεμβρίου 1944 καὶ τοῦ μετέπειτα συμμοριτοπολέμου. Οἱ συνταγματικοὶ νομοθέτες, ὅταν τὸ διετύπωσαν, δὲν εἶχαν, νομίζω, σκοποὺς πνευματικὸς ἢ ἠθροπλαστικούς, ἀλλὰ κυριώτατα πολιτικούς: νὰ τονίσουν τὸν ἀντικομμουνισμό τῆς χώρας. «Πιστεύουμε σὲ μιὰν ἑλληνοχριστιανικὴ ἰδεολογία, δηλαδή εἴμαστε καὶ θέλουμε καὶ οἱ γιοὶ μας νὰ εἶναι ἀντικομμουνιστὲς καὶ ἀντιμαρξιστὲς»—αὐτὸ περίπου ζητοῦσαν νὰ ποῦν. Ἡ στάση τους, ἱστορικά, ἦταν

ἀπὸ μυστικά».

—«Φυσικὰ ἡ τέχνη τῆς Ὁρθοδοξίας εἶναι πολὺπλευρὴ καὶ δι' αὐτὸ πολυσήμαντη. Ἡ ἀπαράμιλλος τέχνη τῶν ψηφιδωτῶν, δηλαδή ἡ τέχνη τῶν χρωμάτων, συνοδεύει τὴν ἀρχιτεκτονικὴν διάπλασιν τοῦ χώρου. Ἡ γλῶσσα ἄφ' ἑτέρου ἢ Ἑλληνικὴ θὰ θέσῃ εἰς κίνησιν ὄλα τῆς τὰ ποιητικὰ σύμβολα μέσα εἰς τὰ πλαίσια τοῦ κόσμου τῶν θρησκευτικῶν ὕμνων διὰ νὰ ὑμνήσῃ τὸν ὠραῖον κάλλιε Ἰησοῦν. Ἡ τέχνη τῆς Ὁρθοδοξίας ἀνοίγει ἀπει-

ρους δρόμους πρὸς τὸν Θεὸν καὶ πρὸς τὸν ἄνθρωπον καὶ οἰκοδομεῖ τὴν Ἐκκλησίαν.

—Ἐπάρχει ἡ γνώμη ὅτι ἡ Ὁρθοδοξία ἀποτελεῖ ἀκίνητον σῶμα. Ἡ γνώμη αὕτη εἶναι κατὰ θάσιν ἐσφαλμένη, διότι οὐδέποτε ἔπαυσε τὸ πνεῦμα τῆς Ὁρθοδοξίας νὰ κινήται καὶ νὰ δρᾷ. Πάντως κατὰ τὴν παροῦσαν στιγμὴν τίθενται εἰς τὴν Ὁρθοδοξίαν μεγάλα καὶ σκληρὰ προβλήματα τὰ ὅποια καλεῖται νὰ ἀντιμετωπίσῃ ταχέως καὶ σθεναρῶς».

τότε δικαιολογημένη, δὲν μπορούμε ὅμως νὰ στηρίξουμε τὴν ἠθικὴ καὶ πνευματικὴ ἀγωγή τῶν αὐριανῶν νέων σὲ ἀσαφῆ κηρύγματα πού ἀνταποκρίθησαν σὲ πολιτικὲς ἀνάγκες ὠρισμένης περιόδου.

Ὁ Ἑλληνισμός, ὡς κοινωνικοπολιτικὴ ἐνότητα, ἀνήκει στὴν κοινότητα τῶν ἐθνῶν τοῦ σύγχρονου εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ. Αὐτὴ εἶναι μιὰ διαπίστωση ἱστορικὴ, ἀπὸ τὴν ὁποία δὲν μπορούμε νὰ ξεφύγουμε. Μὲς στὴν Εὐρώπη, ἔχουμε τὴν ἰδιουσίαν μας καὶ τὶς πνευματικὲς μας παραδόσεις, πού δίνουν ἀξία καὶ βάθος στὴν ἐθνικὴ ὑπαρξή μας. Οἱ παραδόσεις αὐτὲς εἶναι ἡ κλασικὴ ἑλληνικὴ παιδεία, ἡ Ὁρθοδοξία, τὸ φιλευλεύθερο καὶ δημοκρατικὸ πνεῦμα τοῦ Εἰκοσιένα. Δὲν μᾶς χρειάζονται νεολογισμοὶ θολοὶ καὶ ἀμφισβητούμενοι γιὰ νὰ προσδιορίσουμε τὶς κατευθύνσεις τῆς ἀγωγῆς μας.

Ἡ Ὁρθοδοξία, ὡς ἡ γνησιώτερη καὶ θερμότερη ἔκφραση τοῦ χριστιανικοῦ πνεύματος, ἡ πλησιέστερη στὶς πρῶτες πηγές, συνυφάνθηκε τόσο πολὺ μὲ τὴ γλῶσσα μας, μὲ τὴν κλασικὴ ἑλληνικὴ παιδεία καὶ μὲ τὴν ὅλη ἐθνικὴ μας πορεία, ὥστε, ἀν τὴ χάναμε ποτέ, θὰ χάναμε τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτό

μας. Ἐκεῖνο πού πρέπει σήμερα νὰ ζητήσουμε ἀπὸ τὴν Ὁρθοδοξία—ὡς «ἐπικρατούσα θρησκεία», γιὰ νὰ ἐπιστρέψουμε στὴ συνταγματικὴ ὁρολογία—εἶναι νὰ μὴ περιορίζεται ἀπλῶς στὴ συντήρηση τῶν θεσμῶν τῆς καὶ νὰ μὴ στηρίζει πολλὰ ἐλπίδες στὴν ἐπικράτησή της μὲ μέσα ἐξωτερικά, ἀλλὰ νὰ ἀρχίσει κάποτε νὰ ἐπιδιώκει τὴν ἐκ τῶν ἔσω βελτίωση καὶ ἀνόρθωσή της, ὥστε νὰ ξαναβρεῖ αὐτόματα τὸ πατροπαράδοτο γόητρό της στὴν ἐθνικὴ μας ζωὴ. Ἐπίσης νὰ συλλάβει τὸ πνεῦμα τῶν καιρῶν, νὰ πλησιάσει γενναῖα τὸ σύγχρονο ἄνθρωπο καὶ νὰ τοῦ παρασταθεῖ στὴν ἀντιμετώπιση τῶν ἠθικῶν καὶ κοινωνικῶν προβλημάτων πού τὸν βασανίζουν, νὰ βοηθήσει τὴν ἀποκατάσταση τῆς ιδιότητος καὶ τῆς ἀξίας τοῦ ἀνθρώπου μὲς στὸ σημερινὸ κόσμο. Νὰ μὴν ἀπαρηνηθεῖ τίποτα ἀπὸ τὶς παραδόσεις τῆς, ἀλλὰ τουναντίο νὰ τὶς συμπληρώσει, νὰ ἀξιοποιήσει δηλαδὴ τὰ σημεῖα ἐκεῖνα τῆς διδασκαλίας τῆς πού τὰ λησμόνησε καὶ τὰ ἄφησε νὰ ἀτονήσουν.

Τὸ ἰδανικὸ μου θὰ εἶταν, ἀπὸ ἐδῶ καὶ πέρα, ἕνας ὁρθόδοξος ἀνθρωπισμός, ὡς ποῦμε ἀντίστοιχος πρὸς αὐτὸ πού ὀνόμασαν ἔξω humanisme chrétien

«Ὁ ἑλληνισμὸς δὲν εἶναι ἀπλῶς μιὰ φάσις τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας, ἕνας σταθμὸς εἰς τὴν πορείαν τῆς Ἐκκλησίας. Ὅταν ὁ θεολόγος ἀρχίζῃ νὰ πιστεύῃ ὅτι αἱ «ἑλληνικαὶ κατηγορίαι» ἔχουν ξεπερασθῆ, αὐτὸ σημαίνει ἀπλούστατα ὅτι ὁ ἴδιος ἔχει ἐξέλθει ἀπὸ τὸν ρυθμὸν τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας, ὅτι ὁ ἴδιος ἔχει χάσει τὸ αἶσθημα τῆς ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς. Ἐνας μόνον τρόπος ὑπάρχει διὰ νὰ εἶναι ἡ θεολογία μας καθολικὴ: νὰ εἶναι ἐλληνικὴ. Μόνον ἐν τῷ ἐλληνισμῷ ἡμπορεῖ νὰ εἶναι κανεὶς ἀληθῶς καθολικὸς. Αὐτὸ τὸ τελευταῖον εἶναι κάπως διφορούμενον. Τὸ ἀντιχριστιανικὸν στοιχεῖον ἐδέσποζεν, ὡς γνωστὸν, εἰς τὸ ἀρχαῖον πνεῦμα. Ἀκόμη καὶ σήμερον πολυάριθμοι εἶναι ἐκεῖνοι πού καταφεύγουν εἰς τὸν ἑλληνισμὸν, διὰ νὰ ὑψώσουν τὸ ἀνάστημά των καὶ νὰ καταπολεμήσουν τὸν Χριστιανισμὸν. (Κλασικὸν παράδειγμα ὁ Nietzsche). Δὲν πρέπει ὅμως νὰ λησμονῆται ὅτι ὁ ἑλληνισμὸς ἐνεσωματώθη εἰς τὴν Ἐκκλησίαν. Αὐτὸ ἀκριβῶς εἶναι τὸ ἱστορικὸν νόημα τῆς πατερικῆς θεολογίας. Καὶ αὕτη ἡ ἐνσωμάτωσις τοῦ ἑλληνισμοῦ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ἐχάραξεν ἐπὶ τοῦ σώματος τῆς ἱστορίας μίαν μόνιμον καὶ ὀριστικὴν τομὴν, πασιδὴλον σημεῖον τῆς ὁποίας παραμένει τὸ εὐαγγελικὸν κήρυγμα, ἡ ἱστορικὴ φανέρωσις τοῦ σαρκωθέντος Λόγου. Ὁ χριστιανικὸς ἑλληνισμὸς, ὁ μεταμορφωθεὶς διὰ τῆς ἐπιφανείας τοῦ Λόγου καὶ τῆς ἐλεύσεως τοῦ Πνεύματος, εἶναι πλέον ἐξ ὀλοκλήρου γεγονός τῆς ἱστορίας».

π. ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΦΛΩΡΟΣΚΥ
Καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Harvard

ΣΚΕΨΕΙΣ ΕΠΙ ΤΗΣ ΕΝΝΟΙΑΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΟΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

Του κ. ΒΑΣ. ΒΕΛΛΑ.
Καθηγητού του Πανεπιστημίου 'Αθηνών.

Δέν γνωρίζω νά ὑπάρχη καλύτερος τρόπος μελέτης τῆς οὐσίας ἑνός πολιτισμοῦ—ζώντος ἢ παρωχημένου—ἀπό τήν ἀνάδρομην εἰς τὰς πηγῶν του καί τήν ἐξέτασιν τῶν πρωταρχικῶν του ἀφτηριῶν. Καθ' ὁμοιον τρόπον, καί τὸ ὄλονέν καί πιεστικώτερον ἀνακῦπτον αἴτημα τῆς προσεκτικῆς ἐξετάσεως τῆς σημερινῆς μας καταστάσεως, τοῦ ἀπολογισμοῦ τοῦ τί ἐκάμαμε καί τῆς καταστρώσεως τοῦ τί πρέπει νά κάμωμε, δέν εἶναι δυνατόν παρά νά ἀντιμετωπισθῇ κατὰ πρῶτον λόγον διά μιᾶς ἐπιστροφῆς εἰς τὰς θεμελιώδεις ἀρχάς τοῦ πολιτισμοῦ μας. Ὁ ὀρίζων δέν θά ἐκκαθαρισθῇ οὔτε θά δυναθῶμεν νά ἐξέλθωμεν ἀπό τήν πνευματικὴν ἀχλὺν καί χαράζωμεν σαφεῖς καί ὀρθὰς τὰς κατευθύνσεις τοῦ μέλλοντος ἐάν πρῶτον δέν ἀποκτησωμεν ἀσφαλῆ τὴν συνειδησιν τοῦ πνευματικοῦ χώρου, ἐντός τοῦ ὁποίου κινούμεθα καί δέν γνωρίζωμεν καθ' ὅλην τῶν τὴν ἔκτασιν τὰς πηγὰς ἀπὸ ὅπου ἐξεπήδησε καί ἀπὸ τὰς ὁποίας ἐξακολουθεῖ νά ἀντλή ὁ σύγχρονος πολιτισμὸς μας. Αἱ πηγαὶ αὗται, παραμεριζόμεναν δευτερευουσάν τινων ἐπιδράσεων, εἶναι δύο: Ἀρχαῖος Ἑλληνισμὸς καί Χριστιανισμὸς.

Ὁ σημερινὸς Εὐρωπαῖος ὀφείλει εἰς τὸν ἀρχαῖον Ἑλληνα ὅ,τι ἔλλογον, φωτεινόν, ὀρθολογιστικὸν ὑπάρχει εἰς τὴν ψυχοσύνθεσιν του. Ὁ ἀρχαῖος κόσμος ἦτο δλόκληρος ἀφωσιωμένος εἰς τὴν λατρείαν τοῦ λόγου. Τὰ συναισθηματικὰ στοιχεῖα τοῦ ἐγὼ παρηγκωνίζοντο ἐνσυνειδήτως καί προέβαλλον κυρίαρχα τὰ λογικά. Κοινὴ ἦτο ἡ πίστις ὅτι ὁ ἀνθρώπινος νοῦς εἶναι παντοδύναμος, ἱκανὸς νά συλλάβῃ καί νά λύσῃ ὅλα τὰ δυνάμενα νά ἀνακύψουν προβλήματα. Ἡ λογικὴ σκέψις, ὁ τετραγώνος συλλογισμὸς, εἶναι διὰ τὸ κλασσικὸν πνεῦμα ἡ μόνη ὁδὸς διὰ τῆς ὁποίας δυνάμεθα νά φθάσωμεν εἰς ἐπίγνωσιν τῆς ἀληθείας. Ἡ παρούσα ζωὴ ἔχει ἀξίαν καθ' ἑαυτήν, ὄχι ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τὴν τυχόν ὑπάρχουσαν μέλλουσαν καί ἡ ἐπιδωξίς τῆς εὐτυχίας ἀποτελεῖ τὴν βασικὴν ἐνασχόλησιν τοῦ ἀνθρώπου κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ θίου του. Μεταφυσικὰ δράματα, μυστικοπαθεῖς τάσεις πρὸς τὸ ἀπόλυτον δέν ὑπάρχουν διὰ τὸν Ἑλληνα τῆς κλασσικῆς ἐποχῆς. Τὰ συναισθηματικὰ πρέπει νά πειθαρχοῦν, νά

δαμάζωνται ἀπὸ τὴν λογικὴν, οὔτως ὥστε νά μὴν ὠθοῦν τὸν ἀνθρώπον πρὸς τὰ ἄκρα, νά μὴν τὸν ὠθοῦν ἔξω τοῦ πλαισίου συμπεριφορᾶς, τὸ ὅποιον διαγράφει ὁ κῶνον «πᾶν μέτρον ἄριστον», πᾶσα παράβασις τοῦ ὁποίου θά ἦτο διὰ τὴν ἀριστοκρατικὴν σκέψιν τῶν Ἑλλήνων ἀπαράδεκτος θαρβαρισμὸς. Ἡ ἐξωστρεφῆς αὐτὴ πνευματικὴ τάσις ἠμπόδισε, καθ' ὅλην τὴν μακροαῖωνα πορείαν τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνισμοῦ, τὴν στροφὴν πρὸς τὰ ἔσω, πρὸς τὸν ἐσωτερικὸν κόσμον τοῦ συγκεκριμένου ἀνθρώπου καί τὴν προβολὴν τῶν μυστικιστικῶν συναισθηματικῶν δυνάμεων τῆς ψυχῆς. Ἡ πορεία τῆς τέχνης ὑπῆρξε παράλληλος. Ἡ λατρεία τοῦ λόγου ἐνεφανίσθη ἐδῶ ὡς λατρεία τῆς ἀπλῆς καί καθαρᾶς μορφῆς ὡς λατρεία τοῦ φωτός. Ὁ ἀρχαῖος ναὸς εἶναι ἡ ἀποθέωσις τῆς φωτεινῆς γραμμῆς. Τὸ φῶς, κυρίαρχον παντοῦ, ἀντανεκλάται σχεδὸν ἐκτυφλωτικὸν ἀπὸ τὰς ραβδώσεις τοῦ δωρικοῦ κίονος, προβάλλει εἰς τὸ μάτι καί τὴν παραμικρὰν λεπτομέρειαν, δέν ἀφήνει τίποτε σκοτεινόν, τίποτε κρυφόν, δέν καταλείπει κανένα ἔδαφος διὰ τὴν φαντασίαν τοῦ παρατηρητοῦ.

Ὡστόσο ὕστερα ἀπὸ πορείαν πέντε περὶπου αἰῶνων μέσα ἀπὸ τοὺς ἰδίους τοὺς κόλπους τοῦ ἀρχαίου κόσμου ἤρχισε νά ἐκπηδᾷ ἡ ἀρνήσις τοῦ λόγου. Ἡδὴ ἡ λαμπρότης τῆς ἑλληνιστικῆς ἐποχῆς περιέκλειε ἐν ἑαυτῇ τὰ σπέρματα τῆς καταστροφῆς τοῦ ἀρχαίου οἰκοδομήματος. Ἡ ἀστυφιλία καί τὸ οἰκουμενικὸν πνεῦμα ἐδημιούργησαν τὴν λάμπιν τῆς Ἀλεξανδρείας ἀλλὰ συγχρόνως ἀνέτρεψαν τὴν ἰσορροπίαν τοῦ κλασσικοῦ πνεύματος. Τὸ Ἑλληνικὸν πνεῦμα, πνεῦμα κατ' ἐξοχὴν τοῦ μικροῦ χώρου, δέν ἠδυνήθη νά προσαρμοσθῇ εἰς τὰ νέα μέτρα καί νά ἐπιζήσῃ ἐντός τῶν δημιουργηθεισῶν νέων συνθηκῶν. Ὁ λόγος ἠσθάνθη τὸ ἀδιέξοδόν του νά συλλάβῃ καί νά ἐρμηνεύσῃ τὸ ὑπερ λόγον. Ἡ μεταφυσικὴ ἀγωνία, πού εἶχε ἀρχίσει μὲ τοὺς στωϊκοὺς διὰ νὰ κορυφωθῇ εἰς τὸν Πλωτῖνον δέν ἦτο δυνατόν νά ἱκανοποιηθῇ μὲ λογικὰς κατασκευὰς καί ἐρμηνείας. Ἡ λογικὴ ἐνώπιον τοῦ μυστικοῦ καί ἀρρήτου ὀμολογεῖ τὰ ὄρια καί τὸ πεπερασμένον τῶν δυνατοτήτων τῆς.

Τὸ κενὸν πού κατελείπετο κατ' αὐτὸν

τὸν τρόπον ἦτο τρομακτικόν. Κενὸν ὄχι μόνον εἰς τὴν θεωρητικὴν σκέψιν ἀλλὰ, πρῶγμα τραγικώτερον, καὶ εἰς τὴν ψυχὴν τῶν ἀνθρώπων. Καὶ τὸ κενὸν εἶχεν ἤδη πρὸ πολλοῦ ἀρχίσει νὰ ὀδηγῆ εἰς τὴν ἀποσύνθεσιν, ὥστε ἐπιτακτικῆ παρουσιάζετο ἡ ἀνάγκη διὰ κάτι νέον, ἱκανὸν νὰ τὸ ὑπερνικήσῃ καὶ νὰ τὸ πληρώσῃ. Καὶ τὸ νέον τοῦτο ἦτο ὁ Χριστιανισμός.

Ἐπερᾶνω τῆς λογικῆς τίθεται τῶρα μία νέα δύναμις, ἡ πίστις. Οὕτω γεφυροῦται τὸ χάσμα μεταξὺ ὄρατοῦ καὶ ὑπερ-βατοῦ κόσμου καὶ ἡ σχέσις Θεοῦ—ἀνθρώπου ἀποκαθίσταται ὡς σχέσις τέκνου πρὸς πατέρα. Ἡ ζωὴ ἀποκτᾷ νόημα καὶ περιεχόμενον διὰ τῆς ἐνατενίσεως πρὸς μίαν πέραν τοῦ τάφου ὑπαρξιν καὶ ἡ μεταφυσικὴ ἀγῶνία, «ἡ νοσταλγία τοῦ ἀντίπεραν», ἱκανοποιεῖται διὰ τῆς μυστικῆς ἐνώσεως τῆς ψυχῆς μὲ τὸν Θεόν, ἐπιτυχανομένης διὰ τῆς πίστεως, τῶν μυστηρίων καὶ τῆς προσευχῆς. Ἡ ἠθικὴ ἐδράζεται ἐπὶ μίᾳ νέας θάσεως, τελειῶς ἀγνώστου εἰς τὸν ἀρχαῖον κόσμον, τῆς θάσεως τῆς ἀγάπης. Ἡ ἐντολὴ τῆς ἀγάπης εἶναι ἡ ἀρχὴ ἡ διέπουσα τὰς σχέσεις τῶν Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου ὅπου καὶ ἀνθρώπων μεταξὺ των. Τὸ μεμονωμένον ἄτομον προβάλλει τῶρα εἰς τὸ προσκήνιον, καὶ ὁ συγκεκριμένος ἄνθρωπος—ὁ πλησίον—μὲ τὰς ἀγωνίας καὶ τὰς λύπας του, τὰς ἐσωτερικὰς μεταλλαγὰς, τὰς πτώσεις καὶ τὰς ἐξάρσεις του καθίσταται κέντρον τοῦ ἐνδιαφέροντος.

Εὐνόητον ὅτι ὑπὸ μίαν τοιαύτην κοσμοθεωρίαν καὶ βιοθεωρίαν ἐδημιουργήθη καὶ μία ψυχικὴ στάσις ἐντελῶς διάφορος ἀπὸ τὴν τῆς ἀρχαιότητος. Τὸ συναίσθημα διεκδικεῖ τῶρα τὰ δικαιώματά του, τίθεται ὑπερᾶνω τῆς λογικῆς, αἱ μυστικαὶ δυνάμεις τῆς ψυχῆς ἀπελευθεροῦνται ἀπὸ τὴν τυραννίαν τοῦ λόγου καὶ ἐκδηλοῦνται ἀδέσμευτοι. Ἡ τέχνη, περισσώτερον εὐπαθῆς εἰς αὐτὸ τὸ σημεῖον, θὰ ὑποστῆ καὶ ἐδῶ τὴν ὀφθαλμοφανεστέραν μεταβολήν. Ἀπὸ τοῦς φῶτεινους εἰδωλολατρικῶς ναοῦς θὰ φθάσωμεν εἰς τὰ πλήρη μυστικοπαθείας καὶ συγκεντρώσεως βυζαντινὰ ἐκκλησάκια μας καὶ εἰς τὰς πλήρεις ἀγωνιώδους ἀνατάσεως γοθτικὰς μητροπόλεις τῆς Δύσεως. Ὁ Χριστιανισμός, ὅς μὴ τὸ λημονῶμεν, εἶναι ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος διὰ πρώτην φοράν ἔδωκε εἰς τὴν τέχνην τὴν δυνατότητα νὰ σπάσῃ τὰ δεσμὰ τῆς μορφῆς, νὰ πάψῃ νὰ εἶναι περιγραφικὴ καὶ νὰ δοκιμάσῃ νὰ μεταφέρῃ ἐσωτέρας ψυχικὰς καταστάσεις καὶ βιώματα.

Αὗτοι ἦσαν οἱ δύο κόσμοι, οἱ ὁποῖοι συνηττήθησαν περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ Β' αἰῶνος εἰς τὸν Μεσογειακὸν χῶρον. Κόσμοι ἐκ πρώτης ὄψεως ἐχθρικοί. Πᾶσα μεταξὺ των ἐπαφὴ ἐφαίνετο τότε ἀδιανόητος, ἡ δὲ συγχώνεσις των μόνον ὡς θαῦμα θὰ ἠδύνατο νὰ ἀναμένεται.

Καὶ ὁμοίως τὸ θαῦμα ἔγινε. Ὁ συνδυασμὸς ἀρχαίας σοφίας καὶ Χριστιανισμοῦ, τὸν ὁποῖον ὁ Ἰουστίνος εἶχεν ἤδη διαισθανθῆ καὶ ὁ Ὠριγένης εἶχε τόσον ἐργασθῆ διὰ νὰ ἐπιβάλλῃ, ἔγινε πραγματικότης χάρις εἰς τοὺς μεγάλους πατέρας τοῦ Δ' αἰῶνος. Καὶ ὁ συνδυασμὸς οὗτος ἐκκληροδοτήθη ὡς πολῦτιμον ἀπόκτμημα εἰς τὸν μετέπειτα κόσμον διὰ νὰ δημιουργήσῃ τὸν νέον τύπον πολιτισμοῦ. Εἶναι ὁ πολιτισμὸς ἐκεῖνος, εἰς τὸν ὁποῖον ὑπάρχουν εἰς τὴν σωστὴν ἀναλογίαν Χριστιανικὰ καὶ κλασσικὰ στοιχεῖα, λογικὰ καὶ συναίσθηματικά δυνάμεις. Τοιοῦτοτρόπως αἱ ὀρθολογιστικαὶ τάσεις, ποῦ ἔδωσαν ὁ ἀρχαῖος κόσμος, δὲν ἀφήνουν τὰ «ρωμαντικὰ»—εἰς τὴν εὐρύτεραν τοῦ ὅρου ἔννοιαν—στοιχεῖα νὰ ἀναλυθοῦν εἰς ἐπικίνδυνον ὑπερτονισμὸν τῆς συναίσθηματικότητος, καὶ τὰ στοιχεῖα πάλιν ταῦτα—ὀφειλόμενα κυρίως εἰς τὸν Χριστιανισμὸν—ἔδωσαν εἰς τὰς λογικὰς κατασκευὰς νόημα καὶ περιεχόμενον. Ὁ σωστός συγκερασμὸς τῶν δύο ἀνωτέρω βασικῶν στοιχείων ἐδημιούργησε τὸν σύγχρονον Εὐρωπαϊκὸν πολιτισμὸν, ὁ ὁποῖος ἐξακολουθεῖ νὰ ἀρδεύεται πνευματικῶς ἀπὸ τὰς δύο αὐτὰς πηγὰς. Κατὰ συνέπειαν νομίζω ὅτι ὀμιλοῦντες περὶ Ἑλληνοχριστιανικοῦ πολιτισμοῦ ὑπὸ σημερινῆν ἔννοιαν δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐνοώμεν ἄλλον παρά ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος στηρίζεται ἐπὶ τῶν ἀξιών τοῦ Ἑλληνικοῦ καὶ Χριστιανικοῦ πνεύματος. Ἐν τῇ ἱστορικῇ ἐξελιξει, ὁ πολιτισμὸς οὗτος, παρά τὰς διακυμάνσεις καὶ τὰς διαφορὰς μορφὰς, τὰς ὁποίας λαμβάνει, προάγεται κατὰ τὴν οὐσίαν αὐτοῦ ἐν τῇ ἱστορίᾳ, ὥστε ὁ σημερινὸν Δυτικὸν λεγόμενον πολιτισμὸς στηρίζεται σχεδὸν ἐξ ὀλοκλήρου εἰς Ἑλληνικὰ καὶ Χριστιανικὰ πνευματικὰ θάθρα. Ἀπὸ τὴν νέαν του ταύτην, τὴν σημερινὴν μορφήν, ὁ Ἑλληνοχριστιανικὸς πολιτισμὸς ὡς ἐγκλείων δυναμικὰ στοιχεῖα, ἰσχύοντα κατὰ πάντα καὶ διὰ πάντα χρόνον, ὑπερέβη πρὸ πολλοῦ τὸν Ἑλληνικὸν χῶρον μὴ δυνάμενος νὰ περιορισθῆ εἰς τοῦτον, ἀλλ' ἀντιθέτως ἐπιζήτων διὰ τῆς δυνάμεως καὶ ζωτικότητος του νὰ κατακτᾷ καθ' ἡμέραν νέον χῶρον καὶ νὰ ἐπεκτείνῃ διαρκῶς τὰ ὅριά του.

Ἐν ὅψει τῶρα ὅλων τῶν ἀνωτέρω καὶ ἐν συνειδήσει τῶν πηγῶν τοῦ πολιτισμοῦ μας, ποῖον τὸ χρέος ἡμῶν, οἱ ὁποῖοι ζῶμεν εἰς τὴν παρούσαν ἱστορικὴν περίστασιν; Ὁ ὀρίζων γύρω μας ἔχει ἐπικίνδυνος συσκοτισθῆ. Ἡ αἴσθησις τοῦ πνευματικοῦ χάους γίνεται ὀλονὲν καὶ ἀπειλητικώτερα, ὀλονὲν βασανιστικώτερα. Ἡ ἐποχὴ μας παρουσιάζει πολλὰς ἀναλογίας μὲ τὴν Ἑλληνιστικὴν. Τότε τὸν κόσμον τὸν ἔσωσε ὁ Χριστιανισμὸς. Σήμερα τί θὰ μᾶς σώσῃ;

Ὁ Χριστιανισμὸς ἔχει τὴν δυνατότητα διὰ μίαν ἀκόμη φοράν νὰ μᾶς σώσῃ.

Συνέχεια εἰς τὴν σελ. 182.

Ἐπὶ τῆς ἐννοίας

τοῦ ἐλληνοχριστιανικοῦ πολιτισμοῦ

Τοῦ κ. ΓΕΩΡΓ. ΜΙΧΑΗΛΙΔΟΥ—ΝΟΥΑΡΟΥ
Καθηγητοῦ τῆς Νομικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν.

Τὸ πρόβλημα τῆς ἐννοίας τοῦ ἐλληνοχριστιανικοῦ πολιτισμοῦ ἀποτελεῖ θέμα παμμέγιστον περὶ τοῦ ὁποίου ἔχουν γραφῆ χιλιάδες σελίδων. Εἰς τὰ πλαίσια τῆς παρουσίας θὰ περιορισθῶμεν νὰ ἐξάρωμεν τὰ κύρια χαρακτηριστικά τῆς ἐννοίας ταύτης, τὴν ἀξίαν καὶ τὴν χρησιμότητα αὐτῆς διὰ τὴν σύγχρονον ζωὴν.

Εἰς τὴν νεωτέραν Ἱστορίαν μας ὁ Ἑλληνισμὸς καὶ ἡ Χριστιανικὴ Ὁρθοδοξία ἀπετέλεσαν δύο θεμελιώδεις ἰδέας, δύο βασικά ἰδανικά, τὰ ὁποῖα ἐπροσωποποιοῦν τὴν ἐνότητα τοῦ Ἔθνους καὶ ἐνέπνεον τὸν ἐλληνικὸν λαόν, καθ' ὅλους τοὺς ἀγῶνας του διὰ τὴν ἐθνικὴν του ἀποκατάστασιν ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς Τουρκοκρατίας μέχρι τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821 καὶ ἔκτοτε μέχρι τῆς σήμερον. Ἐπὶ τὴν ἐποχὴν ταύτην ὁ Ἑλληνισμὸς καὶ ἡ Ὁρθοδοξία συνιστοῦν δημιουργικὰς δυνάμεις τῆς νεοελληνικῆς Ἱστορίας, ὑπερατομικοὺς παράγοντας, οἱ ὁποῖοι ἐπηρεάζουν ἀποφασιστικῶς καὶ καθοδηγοῦν τὴν πορείαν τῆς νεωτέρας Ἱστορίας τοῦ Ἔθνους μας.

Τὰ δύο ταῦτα ἰδανικά, ποὺ ἀποτελοῦν πάντοτε σύμβολα τῆς ἐθνικῆς μας ἐνότητος, γνωρίσματα τῆς ἐθνικῆς μας ψυχῆς, ἔχουν εὐρύτατον ἠθικὸν καὶ πολιτιστικὸν περιεχόμενον, τὸ ὁποῖον διεμορφώθη βαθμιαίως, ἀφ' οὗ χρόνου ἡ ἀρχαία ἐλληνικὴ παιδεία ἦλθεν εἰς ἐπαφὴν καὶ συνεφιλιώθη μὲ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ὅπως εἶναι γνωστόν, πρωτοπόροι εἰς τὸ ἔργον τοῦτο τῆς συναδελφώσεως τῆς ἐλληνικῆς παιδείας πρὸς τὸν Χριστιανισμὸν ὑπῆρξαν οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τοῦ 2ου καὶ 3ου αἰῶνος καὶ ἰδίᾳ οἱ τρεῖς Μεγάλοι Ἱεράρχαι τῆς Ἐκκλησίας τοῦ 4ου αἰῶνος. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης τὸ ἀρχαῖον ἐλληνικὸν πνεῦμα, ἐνωθὲν μὲ τὴν χριστιανικὴν διδασκαλίαν καὶ ἠθικὴν, ἐδημιούργησε τὸν

ἐλληνοχριστιανικὸν ἀνθρωπισμὸν, ποὺ ἐφώτισε τὸ Βυζάντιον ἐπὶ χίλια καὶ πλέον ἔτη καὶ μετεδόθη μετὰ τὴν πῶσιν τοῦ Βυζαντίου εἰς τὴν Δύσιν. Τὰ βασικά πολιτιστικά στοιχεῖα τοῦ ἐλληνοχριστιανικοῦ ἀνθρωπισμοῦ παρέμειναν πάντοτε ζωντανὰ εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῶν μετέπειτα αἰώνων καὶ διεσώθησαν μέχρις ἡμῶν χάρις εἰς τὰ ἦθη καὶ ἔθιμα, τὰ μνημεῖα τοῦ λόγου καὶ τὰς λοιπὰς ἐκφάνσεις τῆς ζωῆς τοῦ λαοῦ μας, ὡς ἀπέδειξαν αἱ νεώτεροι λαογραφικαὶ ἔρευναι καὶ ἡ μελέτη τοῦ δημοσίου καὶ τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου τῶν ἀρχαίων, τῶν βυζαντινῶν καὶ τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων. Οἱ δὲ θησαυροὶ τοῦ ἀρχαίου ἐλληνικοῦ πνεύματος, περιελθόντες μέχρις ἡμῶν χάρις εἰς τὴν ἐλληνικὴν καὶ τὴν χριστιανικὴν γραμματείαν, περικλείουν ὑψηλὰ διδάγματα καθολικοῦ κύρους καὶ ἐξακολουθοῦν νὰ ἐπηρεάζουν τὸν βίον τῶν νεωτέρων πεπολιτισμένων ἐθνῶν, τὴν ὑπαρξίν τοῦ συγχρόνου ἀνθρώπου.

Ἴδωμεν νῦν τὰς βασικὰς ἀρχάς, τὰ θεμελιώδη πνευματικὰ ἐπιτεύγματα τοῦ ἐλληνοχριστιανικοῦ πολιτισμοῦ, ἅτινα ἀποτελοῦν «κτῆματα ἐς αἰεὶ» τῆς ἀνθρωπότητος. Τὰ σπουδαιότερα τῶν ἐπιτευγμάτων τούτων εἶναι, ὡς φρονοῦμεν, τὰ ἑξῆς:

Α) Η ΠΙΣΤΙΣ ΕΙΣ ΤΟΝ ΛΟΓΟΝ

Πρῶτοι οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἐθεμελίωσαν τὴν πίστιν εἰς τὴν δύναμιν τοῦ Λόγου, ἀνεκάλυψαν τοὺς νόμους τῆς γνώσεως, ἠγάπησαν τὴν ἀνιδιοτελεῆ ἔρευναν, τὴν ἀναζήτησιν τῆς ἀληθείας. Ἦδη ἀπὸ τοῦ 7ου π.Χρ. αἰῶνος οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες σοφοὶ παρεμέρισαν τὴν μυθολογικὴν ἐξήγησιν τῶν φαινομένων καὶ ἐστήριξαν τὴν ἀνεύρεσιν τῆς ἀληθείας ἐπὶ τῶν νόμων τοῦ πνεύ-

ματος, γινόμενοι οὕτω ἰδρῦται τῆς Ἐπιστήμης καὶ τῆς Φιλοσοφίας. Καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς κλασικῆς ἐποχῆς οἱ Ἕλληνες διετήρησαν ἀκλόνητον τὴν πίστιν των εἰς τὸν Λόγον, ἑθεράπευσαν τὰς ἀξίας τῆς Ἀληθείας, τοῦ Ἀγαθοῦ, τῆς Ἐλευθερίας καὶ τοῦ Μέρου καὶ ἀντιμετώπισαν τὴν ζωὴν μὲ αἰσιοδοξίαν καὶ ἐμπιστοσύνην εἰς τὴν ἀποστολὴν τοῦ ἀνθρώπου, ὡς λογικοῦ καὶ κοινωνικοῦ ὄντος. Τὰ βασικά ταῦτα ἐπιτεύγματα τῆς ἑλληνικῆς σκέψεως ἐναρμονίζονται πλήρως μὲ τὴν κοσμοθεωρίαν τοῦ Χριστιανισμοῦ, ὅστις διδάσκει ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἐπροικίσθη ἀπὸ τὸν Θεὸν μὲ τὴν νόησιν καὶ τὸ λογικόν-ρίζαν παντὸς ἀγαθοῦ-καὶ μὲ τὴν ἐλευθέραν βούλησιν, ἣν πρέπει νὰ χρησιμοποιῆ πρὸς ἠθικὴν καὶ πνευματικὴν τελείωσιν κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν τοῦ Θεοῦ. Ἡ δὲ μελέτη τῶν νόμων τῆς φύσεως, ἡ ἔρευνα τῶν βιοφυσικῶν φαινομένων, ἡ καλλιέργεια τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν ἀποκαλύπτει εἰς τὸν χριστιανὸν τὴν διέπουσαν τὸν ὅλον κόσμον θεῖαν ἁρμονίαν καὶ τάξιν, τὴν θεῖαν σοφίαν τοῦ Δημιουργοῦ τοῦ παντός.

Β) Η ΚΑΤΑΞΙΩΣΙΣ ΤΗΣ ΑΝΘΡΩΠΙΝΗΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΟΣ

Πρῶτοι οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἀντικρῶζον τὸν ἄνθρωπον ὡς ἠθικὴν ὄντοτητα, ὡς ὄν προικισμένον μὲ ἔλλογον ἠθικὴν συνείδησιν. Οἱ πρὸ τῶν ἀρχαίων Ἕλλήνων ἀκμάσαντες λαοὶ ἀπέβλεπον κυρίως εἰς τὴν ἐξωτερικὴν συμπεριφορὰν τοῦ ἀνθρώπου, ὡς μέλους κοινωνικῶν ὁμάδων, καὶ δὲν ἠσχολοῦντο μὲ τὸν ἐσωτερικὸν βίον αὐτοῦ. Χάρις εἰς τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν φιλοσοφίαν ἀνεγνωρίσθη τὸ πρῶτον ἡ αὐτοτέλεια τοῦ ἀνθρώπου ἔναντι τοῦ κόσμου τῆς φύσεως καὶ τῆς Πολιτείας καὶ ἐτέθη τὸ πρόβλημα τῆς ἀρετῆς, ὡς πρόβλημα δυνάμενον νὰ ἐπιλυθῆ διὰ τῆς γνώσεως. Οἱ ἀρχαῖοι σοφοὶ ἐτόνισαν τὴν σημασίαν τῆς κυριαρχίας τοῦ λογικοῦ ἐπὶ τῶν ἀλόγων παρορμήσεων τῆς ψυχῆς, ἀνέλυσαν τὴν ἔννοιαν τῶν ἀρετῶν τῆς σωφροσύνης, τῆς ἀνδρείας καὶ τῆς δικαιοσύνης καὶ δημιούργησαν τὸ πρότυπον τοῦ «σοφουδαίου ἀνδρός», τοῦ προικισμένου μὲ ἐξαιρετοὺς ἠθικὰς καὶ πνευματικὰς ἰκανότητας.

Αἱ ὑψηλαὶ αὗται διδασκαλίαι τῶν ἀρχαίων φιλοσόφων δὲν ἔτυχον ἐφαρμογῆς ἐν τῇ πράξει. Εἰς τὰς ἀρχαίας πόλεις ἴσχυε ὁ θεσμὸς τῆς δουλείας, τῆς πορνείας, τῆς παλλακείας καὶ ἄλλοι θεσμοί, οἱ ὅποιοι κατεξηγέτιζον τὴν προσωπικότητα τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ δὲ πολιτικὸς καὶ κοινωνικὸς βίος ἐτέλει εἰς ἄκραν ἀντίθεσιν πρὸς τὰ κηρύγματα τῶν σοφῶν καὶ ἐγέννησε ἀπογοήτευσιν, ἥτις εἶναι ἐκδηλὸς ἰδίως εἰς τὰς θεωρίας τῶν στωϊκῶν φιλοσόφων. Κατ' αὐτούς, ὡσάκις αἱ προσπάθειαι πρὸς διόρθωσιν τῶν κακῶς κειμένων ἀποβαίνουν μάταιαι, ὁ «σοφουδαῖος ἀνὴρ» πρέπει νὰ προτιμᾷ τὴν ἀπομόνωσιν, τὴν καλλιέργειαν τοῦ ἐσωτερικοῦ τοῦ κόσμου, τὴν ἀταραξίαν, καὶ νὰ ἀποφεύγῃ τὴν ἐξομοίωσιν πρὸς τοὺς πολλούς, τὴν προσαρμογὴν εἰς τὸ κοινωνικὸν περιβάλλον.

Κατὰ τὴν κρίσιν στιγμὴν τῆς δύσεως τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ κόσμου ἐμφανίζεται ὁ Χριστιανισμὸς, ὅστις προσφέρει εἰς τὴν τάλαιπωρημένην ἀνθρωπότητα νέας ἐλπίδας, νέας ὑποσχέσεις, τονίζων ἰδιαίτερος τὰς κοινωνικὰς ἀρετὰς τῆς φιλαλληλίας, τῆς εὐσπλαγχνίας, τῆς βοηθείας πρὸς τοὺς ἐνδεεῖς καὶ ἀσθενεῖς, τῆς συναδελφώσεως ὅλων τῶν ἀνθρώπων. Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν σκέψιν, ἡ ὁποία ἀνύψωσε ὡς ἰνδαλμα τὸ πρότυπον τοῦ τελείου ἀνδρός, τοῦ ἀρίστου πολίτου, καὶ ἐχαρακτηρίζετο ὑπὸ τινος «ἀριστοκρατισμοῦ», ἡ χριστιανικὴ διδασκαλία ἀπευθύνεται πρὸς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, ὄχι μόνον πρὸς τοὺς σοφουδαίους καὶ τοὺς φρονίμους, ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς φαύλους καὶ ταπεινοὺς, προσπαθοῦσα νὰ ἐμπνεύσῃ εἰς πάντας τὴν ἔφεσιν τῆς συνεχοῦς βελτιώσεως διὰ τῆς εὐσεβείας, διὰ τῆς ἀγάπης τοῦ πλησίον, διὰ τῆς εἰλικρινοῦς μετανοίας. Ὁ χριστιανὸς δὲν ἀρκεῖ νὰ εἶναι ἀτομικῶς ἐνάρετος καὶ ἠθικὸς, δὲν ἐπιτρέπεται νὰ κλεισθῆ εἰς τὸν ἑαυτὸν τοῦ ἵνα ἐπιτύχῃ τὴν ἀταραξίαν τῶν στωϊκῶν, ἀλλ' ὀφείλει νὰ ἐργασθῆ διὰ τὴν κοινωνίαν, νὰ προσφέρῃ ἑαυτὸν ὑπὲρ τοῦ συνόλου. Ἡ χριστιανικὴ διδασκαλία δὲν εἶναι ἀπλῶς θεωρητικὴ, ἀλλ' ἐφαρμόζεται ἐμπράκτως ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας, ἥτις ἀπὸ τῶν πρώτων αἰώνων τοῦ Χριστιανισμοῦ μεριμνᾷ περὶ τῶν ἐχόντων

ανάγκη βοήθειας, ιδρύει φιλανθρωπικά ιδρύματα, αναπτύσσει πλούσιαν κοινωφελή δρασίαν.

Ὁ Χριστιανισμὸς ἐκήρυξε τὴν ἰσότητα ὅλων τῶν ἀνθρώπων, ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, ἀνεξαρτήτως φυλῆς, καταγωγῆς ἢ πλούτου, κατεπολέμησε τὴν δουλείαν, τὴν πορνείαν, τὴν παλλακείαν, ἐξύψωσε τὴν θέσιν τῆς συζύγου καὶ ἠδραίωσε τὸν θεσμόν τῆς μονογαμικῆς οικογενείας. Τὴν δὲ ἀντίληψιν περὶ τῆς ἀκαταγωνίστου καὶ σκοτεινῆς εἰμαρμένης, ἣτις κατὰ τοὺς ἀρχαίους διεῖπε τὴν πορείαν τοῦ κόσμου, ὁ Χριστιανισμὸς ἀντικατέστησε μὲ τὴν πίστιν εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ παναγάθου καὶ παντεπόπτου Θεοῦ, ὅστις ἀποτελεῖ ἐνοάρκωσιν τῆς δικαιοσύνης καὶ πάσης ἀρετῆς. Ἐν συνόψει, ἡ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων θεμελιωθείσα ἀξία τῆς προσωπικότητος τοῦ ἀνθρώπου διηρυνήθη καὶ ἐπλουτίσθη μεγάλως, χάρις εἰς τὸν Χριστιανισμόν, διὰ τῶν ἐξόχων κοινωνικῶν ἀρετῶν τῆς ἐμπράκτου φιλαλληλίας καὶ ἀλληλεγγύης καὶ ἀνυψώθη οὕτω εἰς τὴν σφαῖραν τῆς ἠθικῆς τελειότητος.

Γ) ΤΑ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΑ ΙΔΕΩΔΗ

Εἰς τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνας ὀφείλει ἡ ἀνθρωπότης τὰ ιδεώδη τῆς δημοκρατίας, τῆς ἐλευθερίας τῆς σκέψεως καὶ τοῦ λόγου, τῆς ἰσότητος πρὸ τοῦ νόμου, τῆς αὐτονομίας τῶν πολιτειῶν, τοῦ κοινοῦ ἀγαθοῦ. Ὅλα τὰ δικαίωματα τοῦ ἀνθρώπου, τὰ ὁποῖα διεκηρύχθησαν κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους, εὗρισκουν τὰς ρίζας των εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα. Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἐδίδαξαν καὶ ἐφήρμοσαν ἐμπράκτως τὸ δόγμα τοῦ σεβασμοῦ τοῦ νόμου, ὄχι μόνον ὑπὸ τῶν ἀρχομένων, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τῶν ἀρχόντων, καὶ ἐκήρυξαν ὅτι οἱ νόμοι πρέπει νὰ εἶναι ἀντικειμενικοί, ἀπηλλαγμένοι ἰδιοτελῶν ἐπιδιώξεων καὶ παθῶν, καὶ νὰ ἐμπνέωνται ἐκ τῶν ἐπιταγῶν τῆς λογικῆς. Ὡς ἔλεγεν ὁ Ἀριστοτέλης, «ἄνευ ὀρέξεως νοῦς ὁ νόμος ἐστίν». Ἐξ ἄλλου οἱ ἀρχαῖοι ἐφρόνουν ὅτι πᾶς πολίτης εἶναι «μόριον τῆς πόλεως» καὶ ἔχει καθήκον νὰ ἐπιμελῆται πρὸ παντὸς διὰ τὴν κατῆχυσιν τοῦ «κοινῆς συμ-

φέροντος». Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ὁ πολίτης δέον νὰ διαπαιδαγωγηθῆ πνευματικῶς καὶ ἠθικῶς, νὰ ἐνστερνισθῆ τὰς ἐντολὰς τῆς φρονήσεως καὶ τῆς ἀρετῆς, διὰ νὰ καταστῆ τέλειος πολίτης, ἥτοι ἱκανὸς νὰ ἀρχῆ καὶ νὰ ἀρχεῖται μετὰ δικαιοσύνης (Πλάτωνος Νόμοι Α. 643 d).

Τὰ δημοκρατικά ταῦτα ιδεώδη τῶν ἀρχαίων ἀπέκτησαν διὰ τῆς ἐπικρατήσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ νέον περιχόμενον, ἥτοι ἰσχύουν ὄχι μόνον διὰ τὴν τάξιν τῶν ἐλευθέρων πολιτῶν (ὡς συνέβαινε κατὰ τὴν ἀρχαιότητα), ἀλλὰ δι' ὅλους ἐν γένει τοὺς ἀνθρώπους, ἀνεξαρτήτως φυλῆς, τάξεως ἢ θρησκείματος, ἔχοντα οὕτω τὸν χαρακτῆρα τῆς καθολικότητος καὶ τῆς οἰκουμενικότητος.

Εἰς τὴν σημερινὴν ἐποχὴν αἱ ἀνωτέρω συνορισθεῖσαι βασικαὶ ἀρχαὶ τῆς ἑλληνικῆς παιδείας καὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ εἶναι πάντοτε ἐπίκαιροι. Ὁ ὕλισμός, ἡ μηχανοκρατία, ἡ συσώρευσις μεγάλων ὄγκων πληθυσμοῦ εἰς τὰς πόλεις, ἡ ἀγελοποίησης καὶ ὁ μιμητισμὸς δημιουργοῦν διὰ τὸν σύγχρονον ἄνθρωπον τὸν κίνδυνον τῆς ἀπωλείας τῆς προσωπικότητός του, τῆς «ἀποπροσωποποιήσεως» (dépersonnalisation). Ἀφ' ἑτέρου αἱ ἱλιγγιώδεις πρόοδοι τῆς τεχνολογίας, ἡ μεγάλη διάδοσις τῶν παντὸς εἶδους κινητῆρων καὶ μηχανῶν, ἡ ἐφεύρεσις ὀπλων ἢ ἄλλων μέσων ἀφαντάστου καταστροφικῆς δυνάμεως ἐγέννησαν κινδύνους ἀπειλοῦντας τὴν ζωὴν καὶ τὴν ὑπαρξιν ὄχι μόνον τῶν μεμονωμένων ἀτόμων, ἀλλὰ καὶ ὁλοκλήρου τῆς ἀνθρωπότητος. Διὰ τοὺς λόγους τούτους ἡ ἀνάπτυξις τῆς ἠθικῆς προσωπικότητος τοῦ ἀνθρώπου, ἡ ἐδραίωσις τοῦ αἰσθήματος τῆς κοινωνικῆς εὐθύνης, ἡ ἐνίσχυσις τῆς ἀγάπης πρὸς τὸν πλησίον καὶ τῆς κοινωνικῆς ἀλληλεγγύης, ἡ καλλιέργεια τῶν ἀρετῶν τῆς ἑλληνοχριστιανικῆς παραδόσεως, εἶναι ὁ μόνος τρόπος ἵνα σωθῆ ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος ἀπὸ πάντας τοὺς προαναφερθέντας κινδύνους, ἀπὸ τὸ φάσμα τῆς ἐκβαρβαρώσεως καὶ τῆς ὑποδουλώσεως εἰς τὰς ἀλόγους δρᾶς τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς.

Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΟΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΩΝ ΙΔΑΝΙΚΩΝ ΕΙΣ ΤΑ ΠΛΑΙΣΙΑ ΤΟΥ ΣΥΓΧΡΟΝΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

Τὸ κ. Γ. Μ. ΠΑΠΑΧΑΤΖΗ
Συμβούλου τῆς Ἐπικρατείας—Καθηγητοῦ τῆς Παν-
τείου Σχολῆς.

Εχει παρατηρηθῆ εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ πολιτισμοῦ, ὅτι εἰς τοὺς μεγάλους εἰς ἑκτασιν καὶ εἰς χρονικὴν διάρκειαν πολέμους ἐπακολουθοῦν κατὰ κανόνα ἐποχαὶ κρίσεις τῶν ἠθικῶν καὶ τῶν πνευματικῶν ἀξιών. Ἐπάνω ἀπὸ τὰ οἰκονομικὰ ἐρείπια καὶ γενικώτερον ἐπάνω ἀπὸ τὰς καταστροφὰς μὲ τὸ ὑλικὸν τῆς λέξεως νόημα, ἀπλώνεται συνήθως διὰ πολλὸν χρόνον—ὀλοκλήρους δεκαετίας ἐνίοτε—ἡ εἰκὼν μιᾶς ἄλλης καταστροφῆς, φοβερωτέρας ἀπὸ τὴν οἰκονομικὴν, διότι ἡ τελευταία αὕτη ἀφορᾷ εἰς τὴν ἐσωτερικὴν καλλιέργειαν τοῦ ἀνθρώπου καὶ συναρτᾶται μὲ αἰωνίας ἀξίας ψυχικοῦ καὶ πνευματικοῦ θίου, αἱ ὁποῖαι εἶχον ἐπιτευχθῆ ὕστερον ἀπὸ μίαν σειρὰν νικῶν τοῦ ἀνθρώπου ἔναντι τῆς παλαιᾶς μορφῆς ἀγρίας καὶ πρωτογόνου κοινοικτικῆς ζωῆς.

Ἡ κάμψις αὕτη καὶ ἡ παλινδρόμησις εἰς τὸν τομέα τῶν ὑψηλῶν ἰδεωδῶν—ὡς εἶναι ὁ ἀνθρωπισμός, ἡ ἐσωτερικὴ ἀνάγκη διὰ δικαιοσύνην, ἡ φιλαλληλία, ἡ ἀξιοπρέπεια τοῦ ἀνθρώπου, ἡ ἐλευθερία εἰς ὅλας τὰς μορφὰς τῆς—εἰς τὰς ἐν γένει ἀντιλήψεις διὰ τὴν ἠθικὴν στάσιν τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὸν κοινωνικὸν βίον, εἰς τοὺς θησαυροὺς τοῦ συναισθήματος, εἰς τὰς ἀρχὰς ἀλληλεγγύης μέσα εἰς τὴν οἰκογένειαν καὶ τὴν κοινωνίαν, ἡ ὑποχώρησις αὕτη τῶν ἠθικῶν ἀξιών γενικῶς, ἀποτελεῖ τὰς περισσοτέρας φορὰς ἐπακόλουθον τῶν φοβερῶν περιστατικῶν τοῦ πολέμου καὶ τῶν ὅσων εἶχον ἰδεῖ τὰ μάτια τῶν ἀνθρώπων, προπαντὸς δὲ τῶν νέων, εἰς τὰς σκηνὰς ἐκείνας τοῦ τρόμου καὶ τῆς φρίκης τὰς συνδεδεμένας μὲ τὸν πόλεμον. Ἀρχαὶ καὶ πεποιθήσεις μὲ κύβρος, τὸ ὅποιον ἐφαίνετο αἰώνιον, ἀγραφοὶ κανόνες ἀνθρωπισμοῦ καὶ συμπόνιας διὰ τὸν συνάνθρωπον καθολικῆς ἰσχύος, τοὺς ὁποίους οὐδεὶς θὰ ἀπετόλμα νὰ θίξῃ εἰς εἰρηνικὰς ἐποχάς, παραμερίζονται καὶ ἀνατρέπονται κάτω ἀπὸ τὸν ἀτεγκτον νόμον τῆς ἀνάγκης, ὅστις διέπει τοὺς ὄρους ζωῆς εἰς ἐποχὰς πολέμου, ὁ-

λίγον δὲ παραλλάσσει ἀπὸ τὸν νόμον τῆς ζούγκλας.

Ὁ τερματισμὸς τοῦ πολέμου δὲν εἶναι συνήθως ἀρκετὸς διὰ νὰ ἐπανορθωθοῦν αἱ τρομακτικαὶ αὐταὶ ζημίαι εἰς τὴν ἠθικὴν πλευρὰν τῆς κοινωνικῆς ζωῆς. Ἐν μέσῳ τῶν καπνῶν τῶν οἰκονομικῶν καὶ ὑλικῶν ἐρειπίων διαφαίνεται πάντοτε ἡ ἠθικὴ γυμνότης τοῦ ἀνθρώπου γενικῶς. Καὶ εἶναι λυπηρὸν νὰ βλέπῃ τις διὰ σύντομα σχετικῶς χρονικὰ διαστήματα κατεδείχθησαν ἱκανὰ διὰ νὰ κάμουν νὰ καμφθοῦν ἢ καὶ νὰ ἀνατραποῦν ἀξιολογικὰ πεποιθήσεις κερδηθεῖσαι κατὰ τὴν διάρκειαν ὀλοκλήρων αἰώνων.

Αἱ μεγαλύτεραι ἡλικία, ἐπειδὴ ἔχουν ζῆσει τὴν προπολεμικὴν ἐποχὴν καὶ ἔχουν ἐμποτισθῆ ἀπὸ τὰς παλαιὰς ἀξίας ἠθικοῦ καὶ πνευματικοῦ πολιτισμοῦ, τὰς ὁποίας ἔχουν κάμει κτῆμα τῶν, συνήθως ἐπιηρεάζονται ὀλιγότερον ἀπὸ ὅλην αὐτὴν τὴν περίεξ ἠθικὴν πτώσιν. Βλέποντες ὅλα νὰ ἀλλάξουν γύρω τῶν, οἱ πρεσβύτεροι αἰσθάνονται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὴν ἱκανοποίησιν, ὅτι τοῦλάχιστον ἐκείνοι οἱ ἴδιοι δὲν ἔχουν ἀλλάξει. Προπαντὸς λοιπὸν οἱ κίνδυνοι ἀπειλοῦν τὰς νεωτέρας γενεάς, αἱ ὁποῖαι εἶναι καὶ περισσότερο ἀνώριμοι. Πολλοὶ ἀνήκοντες εἰς αὐτὰς διερωτῶνται συχνά—ἔχοντες ἴδει τὸν πόλεμον καὶ τὰ φοβερὰ του περιστατικά—ἀν ὑπῆρχε τι τὸ πραγματικὸν εἰς τὸ ὅλον σύστημα ἀγωγῆς, τὸ ὅποιον ἡ οἰκογένεια καὶ τὸ σχολεῖον εἶχον διαπλάσει καὶ ἂν ἀναταπεκρίνοντο εἰς κάτι ὑπερῶν αἰ διδασχὰν τῶν γονέων τῶν καὶ τῶν διδασκάλων τῶν, αἱ ἀρχαί, αἱ πεποιθήσεις, ὅλη ἐκείνη ἡ ἀνωτέρα θεώρησις τῆς ζωῆς καὶ τοῦ κόσμου, ἡ ὁποία ἐφαίνετο ὡς ἐν ἐξαισίον πνευματικὸν οἰκοδόμημα μὲ ἀπαραμίλλους συμμετρικὰς ἀρχιτεκτονικὰς γραμμάς. Τὸ βλέποντες τώρα κλονιζόμενον τὸ οἰκοδόμημα αὐτὸ μὲ τοὺς πνευματικοὺς θησαυροὺς, μὲ τὸν πλοῦτον ἠθικῶν ἀξιών, μὲ τὰ ὄρατα ἰδανικά, μὲ τὴν σεβασμίαν παράδοσιν ἀγάπης καὶ

προσπλώσεως εις αὐτά, με τὰ αἰσθήματα ἀφοσιώσεως εις τὴν πατρίδα καὶ τὴν ὀκογένειαν, με τὸ θαυὸ καὶ θερμὸν θρησκευτικὸν συναίσθημα, με κάθε τι ποὺ κάμνει τὴν ζωὴν ἀξίαν νὰ τὴν ζῆ τις.

Εἰς παρομοίας ἐποχάς, τοιοῦτου εἶδους συμπτώματα εὐλόγως συντελοῦν εἰς κάθε χώραν εἰς τὸ νὰ θορυβῆται καὶ νὰ ἀνησυχήῃ ἡ πνευματικὴ ἡγεσία τοῦ τόπου. Γίνεται τότε λόγος περὶ σημαντικοῦ κενοῦ εἰς τὸν τομέα τῆς πίστεως εἰς ἠθικὰς ἀξίας καὶ εἰς ἰδεώδη, κενὸ τὸ ὁποῖον ἔχει αἴφνης διανοιγῆ εἰς τὴν σύγχρονον κοινωνικὴν ζωὴν. Λέγεται ἀκόμη ὅτι «οἱ νέοι μας δὲν πιστεύουν πλέον εἰς τίποτε». Ἐπίσης διερωτῶνται «με τί θὰ ἀναπληρώσωμεν τὸ κενὸν ποὺ ἀφήκεν ἡ ἔκλειψις τῆς παλαιᾶς πίστεως;». Εἶναι βέβαιον ἐν τούτοις ὅτι αἱ νεώτεροι ἡλικία—ἀγύρια καὶ κορίτσια—διψοῦν διὰ ἰδανικά εἰς κάθε ἐποχὴν. Ἀκόμη καὶ κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ὀλιγώτερον «πνευματικῶν» χρονικῶν περιόδων τῆς ἱστορίας τοῦ πολιτισμοῦ, αἱ νεολαῖαι εἰς κάθε χώραν καὶ εἰς κάθε πολιτιστικὸν κλίμα εἶναι πανέτοιμοι νὰ πιστεύσουν. Ἐχουν ἀνησυχίας, ἐνθουσιασμούς, ὁ δὲ ψυχικός των κόσμος διψᾷ διὰ πίστιν εἰς ἰδεώδη. Ἔτσι εἶναι πλασμένη ἡ νεανικὴ ψυχὴ, ὥστε ἀποκρούει τὴν σκέψιν διὰ μίαν ἐνδεχομένην κάμψιν ἐν σχέσει πρὸς τὴν ὀλονὲν ἀξιοτέραν ἀνοδικὴν πορείαν εἰς τὴν ὀδὸν τοῦ πνευματικοῦ ἐκπολιτισμοῦ. Πιστεύει εἰς τὰ μεγάλα πεπρωμένα τῆς ἀνθρωπότητος ἐν γενεῖ. Καὶ αὐτὴ ἡ πεποίθησις συνδέεται με μίαν ἄλλην ψυχικὴν ροπήν: τὴν πίστιν εἰς ὕψηλὰς πνευματικὰς ἀξίας καὶ εἰς ἰδανικά, ἡ ὁποία ὡσαύτως ἀποτελεῖ συμφῶνως πρὸς ἀπαράβατον ψυχοφυσιολογικὸν νόμον ἀνάγκην ἐσωτερικὴν διὰ τοὺς νέους. Ἐπίσης εἶναι πάντοτε ἔτοιμοι ἐκεῖνοι δι' ἀγῶνας καὶ διὰ θυσίας χάριν τῶν ἀξιών αὐτῶν καὶ τῶν ἰδεῶδων, ἀν αἱ περιστάσεις τὸ ἀπαιτήσουν. Τοὺς πρεσβυτέρους θαρῶναι ἡ εὐθύνη νὰ δώσουν τὰ ἀξιώτερα καὶ ὕψηλότερα συνθήματα εἰς τὰς νεωτέρας ἡλικίας, νὰ μεταδώσουν εἰς αὐτάς τὰ «αἰτήματα τῆς ἐποχῆς», τὰ περισσότερον ἀξία δηλαδὴ ἰδανικά ποὺ ἐπιβάλλουν ἐκάστοτε αἱ περιστάσεις.

Αἱ ἀντιλήψεις αὐταὶ εἶχον κάμει τὴν πνευματικὴν καὶ τὴν πολιτικὴν ἡγεσίαν τῆς χώρας μας περὶ τὸ 1949 νὰ ἐμπνεύσῃ εἰς τὸν συνταγματικὸν μας νομοθέτην διὰ πρώτην φορὰν εἰς τὴν ἱστορίαν συντάξεως καταστατικῶν χαρτῶν διεπόντων τὸν δημόσιον βίον μας, τὴν διατύπωσιν τῆς διατάξεως εἰς τὸ ἀρθρον 16, ἡ ὁποία ὀρίζει ὅτι «Εἰς πάντα τὰ σχολεῖα μέσης καὶ στοιχειώδους ἐκπαίδευσως ἡ διδασκαλία ἀποσκοπεῖ τὴν ἠθικὴν καὶ πνευματικὴν ἀγωγὴν καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἠθικῆς συνειδήσεως τῶν νέων ἐπὶ τῇ θάσει τῶν ἰδεο-

λογικῶν κατευθύνσεων τοῦ ἑλληνοχριστιανικοῦ πολιτισμοῦ». Ἡ διατάξις ἦτο διατυπωμένη εἰς τὸ σχέδιον συντάγματος τρία ὄλα ἔτη πρὶν ψηφισθῆ ἀπὸ τὴν συντακτικὴν ἐξουσίαν τῆς πολιτείας τὸ κείμενον, τὸ ὁποῖον ἀπετέλεσε τὸν ἰσχύοντα καταστατικὸν μας χάρτην τῆς 1ης Ἰανουαρίου 1952.

Ἡ μοῖρα τῆς ἱστορίας ἐπέφυλασεν εἰς τὸ ἔθνος μας νὰ παραταθοῦν ὡς πρὸς αὐτὸ αἱ δοκιμασίαι τοῦ πολέμου ἐπὶ τέσσαρα ὀλόκληρα ἔτη μετὰ τὸν τερματισμὸν τῆς παγκοσμίου συρράξεως. Συνέβη δὲ τοῦτο καθ' ἱστορικὴν σύμπτωσιν καὶ μετὰ τὸν δεῦτερον παγκόσμιον πόλεμον, ὅπως εἰχε συμβῆ καὶ μετὰ τὸν πρῶτον. Τὰ ἔτη 1919-1922 τῆς προηγουμένης γενεᾶς τῶν ἠθικῶν ἀγωνιστῶν μας εἶδρον τὴν δραματικὴν των ἐπανάληψιν εἰς τὰ ἔτη 1946-1949 τῆς νεωτέρας γενεᾶς. Τότε ὁ ἀγὼν ἦτο ὕπερ τῶν ἀλυτρώτων ἀδελφῶν μας τῆς ἑλληνικῆς Μικρασίας, τῶρα ἡ σύγκρουσις ἦτο ἐσωτερικὴ: ἄμυνα ὕπερ τῶν ἠθικῶν μας ἰδεῶδων, τοῦ συναισθηματος τῆς θρησκευτικότητος, τὸ ὁποῖον συναρτᾶται τόσον στενὰ μετὰ τῆς ἰδικῆς μας φυλῆς τὴν ἱστορικὴν παράδοσιν, ἐν γενεῖ ὕπερ ἐνὸς συστήματος ἠθικῶν ἀξιών εἰς τὰς ὁποίας πιστεύομεν καὶ τὸ ὁποῖον διαποτίζει ἀπὸ αἰῶνων τὴν πολιτιστικὴν μας παράδοσιν καὶ τὸν ἠθικὸν καὶ κοινωνικὸν μας βίον. Ὄταν τὰ δύο τρομερὰ κατὰ τοῦ πολιτισμοῦ τῆς Δύσεως πλήγματα ἐτερματίσθησαν τὸ 1918 καὶ τὸ 1945, ἐμελλον νὰ ἐπακολουθήσουν εἰς τὴν νοτιανατολικὴν ἄκραν τῆς σκληρῶς ἤδη δοκιμασθείσης ἡπείρου μας, εἰς τὴν ἰδικὴν μας ἠθικὴν γῆν, τὴν ἠρωτικὴν καὶ μαρτυρικὴν—τὴν γῆν μετὰ τὴν τρισ-ἐνδοξον παράδοσιν καὶ τὴν ἐπὶκαιρον καὶ πάντοτε λεπτήν εἰς τοιαύτας περιστάσεις γεωγραφικὴν θέσιν—δύο ἀντίστοιχοι τετραετῆι νέων περαιτέρω ὀδῶν. Τὰ αἴτια ἐκατέρας ἦσαν ὀλως διάφορα, τὰ ἑδαφικὰ πλαίσια, τὰ περιστατικά, τὰ κίνητρα, ὁ στίβος καὶ ἡ μορφή τοῦ ἀγῶνος ἐντελῶς ἀνόμοια μεταξύ των. Κοινὰ δ' ἦσαν ἡ εὐψυχία πρὸ τῆς θυέλλης, ἡ ἀγωνιστικὴ διάθεσις, τὸ ὕψηλὸν πνεῦμα θυσίας, αἱ πράξεις ἠθικοῦ κάλλους, τὰ προσιδιάζοντα ταῦτα ἐκπαλαί εἰς τὴν ἑλληνικὴν ψυχὴν γνωρίσματα. Συγχρόνως ὁμοως προσόμοια καὶ αἱ καταστροφαὶ εἰς τὴν ὀικονομίαν τῆς χώρας εἰς ἀμφοτέρας τὰς ὡς ἄνω χρονικὰς περιόδους, ἀνάλογοι δὲ καὶ αἱ σκληρὰ δοκιμασίαι εἰς τὸν τομέα τῶν ἠθικῶν ἀξιών.

Τῷ 1949 οἱ συντάκται τοῦ Συντάγματος μας ἔβλεπον συμπληρωθεῖσαν δεκαετίαν ὀλλην, καθ' ἣν θεμελιώδεις ἀξίαι τοῦ δυτικοευρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ—τοῦ ἀπαραμίλλου τούτου πνευματικοῦ οἰκοδομήματος μετὰ τοὺς δύο ἀνεκτιμήτους ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἡπείρου μας ἀκρογωνιαίους λίθους, τὴν κλασσικὴν παιδείαν καὶ τὴν χρι-

στιανικήν παράδοσιν—εἶχον διέλθει ἐσχάτους κινδύνους. Ἀνελεύθερα πολιτεύματα ἔθαινον ἀπλούμενα, τείνοντα εἰς τὴν ἐξαφάνισιν τῶν ἀρχῶν τοῦ ἀνθρωπισμοῦ, ἐπίσης δὲ ἀπειλοῦντα πᾶν ἴχνος ἀσφαλείας τοῦ ἀτόμου, τὴν ἀξιοπρέπειαν τοῦ ἀνθρώπου καὶ ὡσαύτως προοιωνίζόμενα τὴν ἔκλειψιν τοῦ δημοκρατικοῦ πνεύματος εἰς ὀλόκληρον τὴν οἰκουμένην. Αἱ ἀρχαί, αἱ πεποιθήσεις χιλιάδων ἐτῶν, ἐφαίνοντο ὑποχωρήσασαι, ἡ ἀξία τοῦ ἀνθρώπου εἶχε φαινομενικῶς τοῦλάχιστον ἐκμηδενισθῆ, τὰ σύμβολα τοῦ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ ἐκίνουν τὴν ἀδιαφορίαν, ἡ ἀγάπη καὶ ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ ἔλεγέ τις ὅτι εἶχον παραμερισθῆ, ὁ σεβασμὸς πρὸς τοὺς γέροντας, πρὸς τὴν μητρότητα, πρὸς τοὺς ἀδυνάτους, αἱ ἀνθρωπιστικαὶ ἀξίαι γενικώτερον εἶχον ὑποστῆ βαθεῖαν κάμψιν. Συγχρόνως ἡ ἀποκλειστικὴ διὰ τὴν ὕλικήν καὶ τὴν οἰκονομικὴν ἀνασυγκρότησιν διψᾶ, ἥτις κατεῖχε τὰ πνεύματα εἰς ὀλόκληρον τὸν εὐρωπαϊκὸν ᾠδῶν, καὶ αἱ τεχνικαὶ ἐφαρμογαὶ τῆς προσφάτως ἐνταθείσης προόδου τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν εἶχον διαμορφώσει εἰς ὀλόκληρον τὴν ἥπειρον κλίμα μονοπλευροῦ τεχνικοοικονομικοῦ πολιτισμοῦ, ὅστις ἐφαίνετο ὅτι ἔμελλε νὰ ἀντικαταστήσῃ τὰ παλαιὰ ὑψηλά ἰδανικά καὶ τὴν πίστιν εἰς ἠθικὰς ἀξίας καὶ νὰ ἀποτελέσῃ κατ' ἀποκλειστικότητα τὴν «νέαν ἐποχὴν», τὴν ἐπανατέλλουσαν ὑπὲρ τῆς πρὸ τῆς καταστροφείσης Εὐρώπης, τῆς κατασπαρμένης μὲ τὰ καπνίζοντα εἰσέτι ἐρείπια τοῦ προπολεμικοῦ τῆς μεγαλείου. Εἰς τὸν νέον τοῦτον κόσμον τῆς ἐντατικῆς ἐκθιομηχανίσεως καὶ τῶν κολοσσιαίων οἰκονομικῶν οργανισμῶν καὶ ἐν μέσῳ τῆς πυρετώδους ἐκείνης ἐπιδιώξεως τῆς ἀναθίσεως καὶ τῆς ἐπαυξήσεως τῶν ἀνέσεων τοῦ ὕλικου ἀποκλειστικῶς θίου, ἐφαίνετο ὅτι ἐλαχίστη ἀπέμεινε θέσις διὰ τὰς ἀξίας τοῦ πνεύματος, διὰ τὰς «αἰωνίας» ἠθικὰς ἀξίας τῆς Δύσεως, μὲ τὴν κλασσικὴν «μεσογειακὴν» παράδοσιν, μὲ τὴν ἑλληνορωμαϊκὴν καταγωγὴν, τὰς διαποτισθείσας κατόπιν βαθεῶς κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν αἰῶνων διὰ τῶν ἀπαραμύλλων συναισθηματικῶν θησαυρῶν τοῦ χριστιανικοῦ κηρύγματος καὶ διὰ τῆς ἀσυγκρίτου ἠθικοδιδασκαλίας τοῦ τελευταίου τούτου. Πᾶν ὅ,τι προσιδεῖ ὑψηλὸν περιεχόμενον καὶ βαθύτερον νόημα εἰς τὴν ζωὴν ἐφαίνετο ἢ μεταπολεμικὴ Δύσις ρέπουσα νὰ τὸ ἀντικαταστήσῃ μὲ τὰ ἐπιτεύγματα μᾶς ὀλόφρονος μηχανιστικῆς ἐποχῆς, μὲ τὴν πνιγρὰν ἐν τῇ μονομερείᾳ τῆς ἀτμοσφαιρᾶς κοινωνικῆς καὶ πνευματικῆς ἀπορήτου τινὸς τεχνοκρατίας. Καὶ ἀκόμη εἰδικώτερον, εἰς τὴν ἰδικὴν μας ἔθνικὴν γῆν οἱ συντάκται τοῦ συντάγματος μας εἶχον ἔναυλα εἰς τὰ ὄψα τῶν ὑλιστικῶν τινα συνθήματα ξένης ἐμπνεύσεως, ἠγήσαντα παραδόξως κατὰ τὴν τριετίαν 1946-1949 εἰς

τὴν χώραν ταύτην καὶ ἐν μέσῳ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ, ὅστις τὴν διατήρησιν τῆς θρησκευτικῆς του πίστεως καὶ τῶν ἔθνικῶν του ἰδεῶν καὶ τῆς φυλετικῆς συνοχῆς του, τὴν διαφύλαξιν τῆς ἔθνικῆς του ἱστορικῆς παραδόσεως καὶ τὸν ὑπέροχον ἀγῶνα του διὰ τὴν ἀποτίναξιν τοῦ ὀθωμανικοῦ ζυγοῦ, ὡφείλε κατὰ κύριον λόγον εἰς τοὺς διδασκάλους τοῦ Γένους καὶ εἰς τὸν κλῆρον κατὰ τὴν διάρκειαν μακραιῶνος δουλείας.

Ἐν μέσῳ τοιαύτης πνιγρᾶς ἠθικῆς ἀτμοσφαιρᾶς τῆς ἀμέσως μετὰ τὸν δεύτερον παγκόσμιον πόλεμον χρονικῆς περιόδου ἐθεώρησαν ἀναγκαῖον οἱ συντάκται τοῦ καταστατικοῦ χάρτου τῆς χώρας μας νὰ περιλάβουν εἰς αὐτὸν τὴν ὡς ἄνω μνημονευθεῖσαν διάταξιν τοῦ ἀρθροῦ 16. Τὸ νόημα τοῦ ὅρου ἔχει εἰς τὴν ἰδικὴν μας γενεάν περιεχόμενον ἰδιάζον, ὅπως διάφορον τῆς ἐνοίας ὑπὸ τὴν ὅποιαν αἱ αὐτὰὶ λέξεις ἐχρησιμοποιοῦντο εἰς ἄλλας ἐποχάς. Κατὰ τοὺς πρώτους τοῦ Χριστιανισμοῦ αἰῶνας ἐχρησιμοποιήθη πολλακίς ὑπὸ τῶν βυζαντινῶν ὁ ὅρος «ἑλληνικός» ὑπὸ τὴν ἔνοιαν πνευματικῶ πολιτισμοῦ ἀντιθέτου πρὸς τὸ χριστιανικὸν κήρυγμα πνεύματος «ἔθνικοῦ»—μὲ τὴν ἔνοιαν τοῦ «εἰδωλολατρικοῦ»—διότι τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα ἐθεωρεῖτο τότε συμβολίζον τὴν ἀρχαίαν λατρείαν, τὰς φιλοσοφικὰς δοξασίας αἰτίως εἶχον ὡς κοιτίδα τὴν ἀττικὴν γῆν, ὡσαύτως δὲ συμβολίζον καὶ τὴν γραμματεῖαν τὴν συνηρημένην πρὸς τὰς ἐκ τοῦ αἰῶνος τοῦ Περικλέους ἐκπορευθείσας πολιτιστικὰς ἀξίας. Ἄλλως ἐξελαμβάνετο τὸ ἐννοιολογικὸν περιεχόμενον τῶν αὐτῶν λέξεων πολὺ μεταγενεστέρας. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν τελευταίων πρὸ τῆς ἐθνεγεργίας τοῦ 1821 δεκαετηρίδων καὶ καθ' ὅλην σχεδὸν τὴν χρονικὴν περίοδον τοῦ 19ου αἰῶνος ἀνεφέρετο ὁ «ἑλληνικός» καὶ «χριστιανικός» τὸ ἔθνος μας πολιτισμὸς μὲ τὴν ἔνοιαν τῆς ὀρθοδόξιας, τῶν ἀγνῶν ἠθῶν τοῦ λαοῦ μας καὶ τῆς μακραιῶνος ἱστορικῆς μας παραδόσεως μὲ τὰς ἔθνικὰς ἀρετάς. Τὸ «κρυφὸ σχολεῖο», ὁ μετρίως ἐνίστε μορφώσεως, ἀλλὰ πάντοτε ἐνάρετος κατώτερος κλῆρος μας, ὁ πανέτοιμος διὰ τὸν ἀγῶνα καὶ τὴν θυσίαν ὑπὲρ τοῦ ἔθνους καὶ τῆς θρησκευτικῆς μας πίστεως, αἱ μεγάλα μορφαὶ τῶν διδασκάλων τοῦ Γένους καὶ οἱ πεφωτισμένοι ἱεράρχαι μας τῶν σκοτεινῶν χρόνων τῆς δουλείας, οἱ ἀγωνιστὰ καὶ μάρτυρες τῶν ἔθνικῶν μας ἰδανικῶν καὶ τῆς χριστιανισμῶν, πάντα τὰ στοιχεῖα ταῦτα τοῦ πνεύματος τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, εἶχον διαμορφώσει ἰδιάζον κατὰ τοὺς ὡς εἰρηται χρόνους νόημα τοῦ ἑλληνοχριστιανικοῦ πολιτισμοῦ καὶ εἶχον παράσχει εἰς τὸν ὅρον τοῦτον κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ 18ου καὶ τοῦ 19ου αἰῶνος ἐννοιολογικὸν περιεχόμενον ἀντιτιθέμενον πρὸς τὸ «φράγκικον» καὶ τὸ «ἀλλόδοξον».

Σήμερον τὰ πράγματα ἔχουν μεταβληθῆ. Εἰς ὀλίγα μόνον σημεῖα θὰ ἡδύναντο σήμερον νὰ ἀντιπαραταχθοῦν τὰ ἑλληνοχριστιανικά ἰδεώδη πρὸς τὰ τῆς Δύσεως. Ἐπὶ παραδείγματι ἡ εὐγενής ἐθνική μας παράδοσις τῶν κληροδοσιῶν ὑπὲρ κοινωφελῶν σκοπῶν καὶ ἡ ὅλη ἐκείνη τάξις τῶν «ἐθνικῶν εὐεργεσιῶν» δὲν συναντᾶται εἰς τὴν Δύσιν, ὡς ἐπίσης δὲν συναντᾶται ἡ ἐσωτερικὴ ἀνάγκη δι' ἀλληλεγγύην μεταξὺ τῶν μελῶν τῆς οικογενείας, οὐδ' αἱ εὐγενεῖς καὶ παλαιαὶ παραδόσεις τῆς ἑλληνικῆς οικογενείας, αἵτινες πολλάκις ἐμπνέουν ἀκόμη εἰς τὴν ἐποχὴν μας ἀξιοθαύμαστον ἠθικὴν ἐν τῇ ζωῇ στάσιν εἰς τὰ ἄρρενα τῆς οικογενείας μέλη, πνεῦμα θυσίας χάριν τῶν θηλέων ἢ ἐν γένει τῶν ἀσθενεστέρων μελῶν, ἐν διεθνεί κλίματι ἐγκεντρικῶν ἀντιλήψεων, ὅπου ἀκούει τις διδασκομένην τὴν ἀρχὴν ὅτι ὁ καθεὶς πρέπει νὰ φροντίζῃ διὰ τὸν ἑαυτόν του. Πάντως τὰ σημεῖα ταῦτα εἶναι ἐντετοπισμένα καὶ δὲν ἀποτελοῦν τὸν κανόνα. Ὁ κανὼν εἶναι ὅτι σήμερον, εἰς τὰ πλαίσια ἐνὸς ὁμοιογενοῦς ἐκ πολλῶν ἀπόψεων πολιτικοῦ, κοινωνικοῦ καὶ ὁικονομικοῦ θίου τῶν λαῶν τῆς δυτικῆς, τῆς κεντρικῆς καὶ τῆς μεσογειακῆς Εὐρώπης, εἰς μίαν κοινὴν ἀνοδικὴν κατεύθυνσιν τῶν λαῶν τῆς ἡπείρου μας πρὸς τὴν ὁικονομικὴν ἀνασυγκρότησιν καὶ πρὸς τὰς πνευματικὰς ἀξίας, τὸ νόημα τοῦ ἑλληνοχριστιανικοῦ πολιτισμοῦ δὲν ἔρχεται πλέον εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὸ δυτικὸν πνεῦμα. Ἐνιαῖος πολιτισμὸς ἀποτελεῖ τὴν σύγχρονον ἀτμόσφαιραν, ἀκόμη δὲ καὶ τὸ ψυχοπνευματικὸν κλίμα, ἐντὸς τοῦ ὁποίου συντελεῖται ἡ κοινὴ πρὸς τὸν προῖόντα ἐκπολιτισμὸν πορεία τῶν εὐρωπαϊκῶν λαῶν ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον τῆς ἡπείρου μας, τὸσον εἰς τὴν τεχνικὴν καὶ τὴν ὁικονομίαν, ὅσον καὶ εἰς τοὺς καθαρῶς πνευματικούς τομεῖς τοῦ πολιτισμοῦ: Τὰς ἀξιολογικὰς πεποιθήσεις, τὰ ὑψηλὰ ἰδεώδη (ἀνθρωπισμὸν, ἐλευθερίαν, δικαιοσύνην), τὴν καλλιτεχνικὴν δημιουργίαν, τὴν ἠθικότητα, τὰ ρεύματα ἰδεῶν, τοὺς πολιτικούς θεσμούς (ἐπικράτησιν δημοκρατικοῦ πνεύματος ἐν τῷ πολιτικῷ βίῳ), τὴν τάσιν πρὸς ἐπίτευξιν μιᾶς μορφῆς πολιτείας «κοινωνικῆς εὐημερίας» καὶ «κοινωνικῆς εἰρήνης» κατὰ τὰ σκανδιναβικά καὶ τὰ βρετανικά—εἰς τὸ μητροπολιτικὸν ἔδαφος—πρότυπα, τὴν ἡμερότητα τῶν ἡθῶν, τὴν ἀγάπην πρὸς τὸν συνάνθρωπον, τὰς κοινωνικὰς ὀργανώσεις διὰ τὴν συμπράξασιν καὶ τὴν κοινωνικὴν ἀντίληψιν καὶ τὴν πρόνοιαν ὑπὲρ τῶν ἀσθενεστέρων, ὑπὲρ τῆς μητρότητος, ὑπὲρ τῶν παιδιῶν καὶ τῶν ὑπερηλίκων κ.λ.π. Ἰδιαζόντως δ' εἰς τὸν τομέα τοῦ θρησκευτικοῦ συναισθήματος, τὸ ὅποιον διαποτίζει ὀλόκληρον τὸν θίον τῶν ἀξίων τοῦ ὀνόματος πεπολιτισμένων λαῶν. Ἡ ἱστορικὴ πείρα διδάσκει ὅτι ὁ-

σον περισσότερον ἱκανοποιητικὴ εἶναι ἡ στάθμη πολιτισμοῦ κατὰ τινα χρονικὴν περίοδον, τὸσον ἡ θρησκευτικότης εἶναι βαθυτέρα. Αἱ δὲ δογματικαὶ διαφοραὶ παραμερίζονται κατὰ τὰς ἐποχὰς τῆς πνευματικῆς ἀκμῆς, ἡ μισαλλοδοξία εἶναι τι ἀδιανόητον καὶ τὸ πνεῦμα ἀμοιβαίας κατανοήσεως καὶ ἀλληλοεκτιμήσεως μεταξὺ ἐτεροδόξων λαῶν κρατύνεται. Τὸ κοινὸν θρησκευτικὸν αἶσθημα ἐκδηλοῦται ὄχι τὸσον ὡς δόγμα, ὅσον ἴδια ὑπὸ μορφῇ θερμῆς συναισθηματικῆς ἔλξεως καὶ ἀγάπης πρὸς τὸ θεῖον καὶ πρὸς τὸν πλησίον.

Μὲ τοιοῦτον ἐνοιολογικὸν περιεχόμενον τὰ ἑλληνοχριστιανικά ἰδεώδη δὲν ἀντιτίθενται πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς Δύσεως. Ὁ σύγχρονος ἑλληνοχριστιανικός πολιτισμὸς ἐμπεριέχεται εἰς τὰ εὐρύτατα πνευματικὰ καὶ ἰδεολογικὰ καὶ ἔδαφικὰ πλαίσια ἐνὸς ἐνιαίου εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ, οὗτινος ἡ ἐνότης οὐδέποτε ἄλλοτε ἦτο τὸσον ἐκδηλος (διότι εἶναι χριστιανικός καὶ εὐρωπαϊκός συγχρόνως, προσέτι δ' εἶναι ἐμπεποτισμένος με ἀπαραμίλλου αἰωνίας ἠθικὰς ἀξίας ἑλληνικῆς καταγωγῆς) καὶ ἐντὸς τοῦ πνεύματος τοῦ ὁποίου πορευόμεθα οἱ Εὐρωπαῖοι πάντες, δυτικοὶ τε καὶ ὀρειοὶ καὶ μεσογειακοί. Ἐντὸς αὐτοῦ τὸ «φράγκικον» δὲν ἀντιτίθεται πλέον πρὸς τὸ «ἀγνὸν ἑλληνικόν», ὡς ἐπὶ μακροῦς αἰῶνας ἐγένετο ἄλλοτε. Εἶτε διότι ἡ τεχνικὴ πρόοδος ἔχει σήμερον ἐκμηδενίσει τὰς ἀποστάσεις, τὸσον με τὴν ὕλικὴν ὅσον καὶ με τὴν πνευματικὴν ἔνοιαν τῆς λέξεως, εἶτε διότι κοινοὶ κίνδυνοι μᾶς ἔχουν ὠθήσει πρὸς ἐνότητα εἶτε διότι οἱ καιροὶ ἔχουν μεταβληθῆ καὶ ἡ πρὸς ἐνότητα τάσις ἀποτελεῖ γενικώτερον τοῦ συγχρόνου θείου φαινομένου, διάκρισις μεταξὺ ἑλληνικοῦ καὶ δυτικοῦ πνεύματος σχεδὸν δὲν ὑπάρχει σήμερον. Ἡ Ἑλλάς εἶναι Δύσις, συγχρόνως δ' ἡ Δύσις θὰ ἀρχίσῃ νὰ κινδυνεύῃ νὰ χάσῃ ἐντελὸς τὴν πνευματικότητά της καὶ νὰ ἴδῃ τὸν πολιτισμὸν της μεθιστάμενον εἰς μίαν ἄψυχον ὀλόκληρον ἐπιτευγμάτων τεχνικῆς, κατὰ τὰς ἀπαισιοδόξους προρρήσεις τοῦ Oswald Spengler, ἂν δὲν ἐπαγρυπῆ νὰ ἔχη ἐπανεστραμμένον τὸ πνεῦμα τῆς «εἰς τὰς πηγὰς», ἂν παύσῃ δηλαδὴ νὰ ἐνθυμῆται ὅτι ὀλόκληρον τὸ πολιτιστικὸν της οἰκοδόμημα ἔχει ὡς θεμέλιό της τὰς ἀπαραμίλλους ἠθικὰς καὶ πνευματικὰς ἀξίας τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος.

Ἐλληνοχριστιανικός πολιτισμὸς καὶ ἑλληνοχριστιανικά ἰδεώδη ἔχουν κατὰ ταῦτα εἰς τὴν σύγχρονον ἐποχὴν ἔδαφικὰ καὶ πνευματικὰ καὶ ἰδεολογικὰ πλαίσια πολὺ εὐρύτερα ἢ ἄλλοτε. Συσιστοῦν ἰδανικὰ ὄχι ἑλληνικά ἀπλῶς. Ἐγουν ὁικονομικὸν κύρος. Δὲν ἀποτελοῦν ἄλλο τι εἰμὴ μίαν θαυμαστὴν σύζευξιν τῶν αἰώνιων ἀξίων τοῦ

έλληνικού πνεύματος με τὸ ἀσύγκριτον ἠθικῆς ὑψῆς περιεχόμενον τοῦ χριστιανικοῦ κηρύγματος καὶ με τοὺς ἀνεκτιμήτους θησαυροὺς συναισθημάτων καὶ θησαυροὺς ψυχῆς, τοὺς ὁποίους ὁ Χριστιανισμὸς εἰσέφερεν εἰς τὴν πολιτιστικὴν ἱστορίαν τῆς οἰκουμένης. Ἑλληνοχριστιανικὸς πολιτισμὸς εἶναι τι ἐξάριστον διὰ τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα γενικῶς. Εἰς μοναδικοῦ ἠθικοῦ κάλλους συνδυασμὸς τῶν ἀξιολογικῶν ροπῶν τῆς κλασσικῆς παιδείας μετὰ τὴν ἀγάπην πρὸς τὸν συνάνθρωπον καὶ μετὰ τὰ χριστιανικὰ ἰδανικά, τὸ ἔλεος, τὴν συγγνώμην, τὴν ἀνεξικακίαν, τὴν φιλαλληλίαν. Τὰ τελευταῖα αὐτὰ—σχεδὸν ἀγνωστα εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἀρχαιότητα—ἀποτελοῦν τὴν συμβολὴν τῆς χριστιανικῆς πίστεως εἰς τὴν κτίσιν τοῦ πνευματικοῦ τούτου κόσμου, ἐνὸς κόσμου ὁλοκλήρου, ὅστις ἐθεμελιώθη εἰς τὰς μεσογειακὰς ἀκτὰς καὶ εἰς τὸν ὁποῖον ἡ ἱστορικὴ μοῖρα ἐπεφύλασσε μίαν ἄνευ προηγουμένου καθολικότητα κύρους, τὸσον εἰς ἐδαφικὴν ἔκτασιν, ὅσον καὶ εἰς χρονικὴν διάρκειαν.

Τὸ ὡς εἶρηται σύνολον ἀξιῶν πνευματικοῦ πολιτισμοῦ ἔχει προσηκόντως ἐκτιμηθῆ καὶ ἀξιολογηθῆ ἀπὸ τὸ σύγχρονον πνεῦμα. Τὸ νόημα τοῦ ἔχει πληρῶς συλληφθῆ καὶ ἡ κοινὴ συνειδησις τὸ ἔχει κατ' ἀξίαν ἀναγνωρίσει. Ὑπολείπεται ὅμως νὰ γίνῃ τὸ οὐσιαστικώτερον: ἡ ὅσον ἔνεστιν ἐντελεστέρα πραγμάτων τούτου, ἡ θίωσις τῶν ἐν αὐτῷ ἐμπεριεχομένων πνευματικῶν θησαυρῶν.

Υπὸ τοὺς συγχρόνους ὄρους κοινωνικῆς ζωῆς φαίνεται ὡς μακρυνὸν δυνεῖον ἢ δυνατότης νὰ καταστοῦν κάποτε ἐσωτερικὴ ἀνάγκη διὰ τὸν ἄνθρωπον αἱ ἀξίαι τοῦ ἀπαραιτήτου τούτου πνευματικοῦ οἰκοδομήματος. Παρὰ ταῦτα τείνομεν πρὸς ἐκείνην τὴν κατεύθυνσιν, παρ' ὅλην τὴν μεγάλην χρονικὴν ἀπόστασιν ἥτις μᾶς χωρίζει ἀπὸ τὴν ἐποχὴν, καθ' ἣν αἱ ἀξίαι τοῦ πολιτισμοῦ αὐτοῦ θὰ ἀποτελοῦν στοιχεῖα τοῦ ψυχικοῦ βίου τῶν γενεῶν, αἵτινες ἔρχονται νὰ μᾶς διαδεχθοῦν ἐπὶ τῆς σφαιρας ταύτης. Ὅσον μεγαλύτερα ἀξία, ὅσον μεγαλύτερα θαυρῦτης καταστή δυνατὸν νὰ δοθῇ κατὰ τὰς προσεχεῖς δεκαετίας, ἴσως δὲ καὶ κατὰ τοὺς προσεχεῖς αἰῶνας, εἰς τὸν παράγοντα «ἄνθρωπος», τὸσον περισσότερον θὰ συντομευθῇ ἡ ὡς εἶρηται ἀπόστασις χρόνου. Ὅροι πολιτικοῦ βίου εὐνοϊκοὶ εἶναι πρὸς τοῦτο ἀπαραίτητοι, συνιστάμενοι ἰδίᾳ εἰς τὴν πραγματικῶν τῆς μορφῆς ἐνὸς οἰκουμενικοῦ κράτους «κοινωνικῆς δικαιοσύνης» καὶ κοινωνικῆς εἰρήνης καὶ εὐημερίας, μετὰ πνεῦμα ἀληθῶς

δημοκρατικόν. Ἰδιαζόντως ἀναγκαῖα εἶναι τὸσον ἢ ἱκανοποιητικὴ στάθμη τῆς λειτουργίας—πανταχοῦ τῆς γῆς—τῶν ὑπηρεσιῶν τῆς δικαιοσύνης, τῆς παιδείας, τῆς ἐννόμου τάξεως—εἰς πλάσιαι διεθνή—τῆς ὑπὲρ τοῦ κλήρου μερίμνης καὶ τῶν κρατικῶν υπηρεσιῶν κοινωνικῆς προνοίας καὶ ἀντιλήψεως, ὅσον καὶ ἡ ἀπαλλαγὴ τῆς ἐποχῆς μᾶς ἀπὸ τινος προκαταλήψεως τοῦ παρελθόντος, τοῦθ' ὅπερ θέλει ἀγάγει σὺν τοῖς ἄλλοις εἰς τὴν παρακολούθησιν τοῦ δημογραφικοῦ δείκτου, ἐπὶ τῇ θάσει κανόνων ἀνωτέρας σκοπιμότητος οἷτινες δεόν νὰ θεθοῦν ἀπὸ ἐξουσιαστικῶν ὀργανισμῶν διεθνῶν κύρους.

Μεγαλύτερα ἐπίσης προσοχὴ ἐπιβάλλεται εἰς τὴν ἀγωγήν—ἠθικὴν, πνευματικὴν, κοινωνικὴν—τῶν νέων καὶ εἰς τὴν πανταχοῦ τῆς Δύσεως συμβολὴν αὐτῆς ταύτης τῆς πολιτείας εἰς τὸν ὑψηλὸν τούτον σκοπὸν. Πρὸς τοῦτοις δ' εἰδικώτερον παρ' ἡμῖν οὐσιώδη εὐνοϊκὴν διὰ τὸν προῖοντα ἐκπολιτισμὸν ἐπίδρασιν θὰ ἠδύνατο νὰ ἀσκήσῃ ἢ προσπάθειαι τῆς πολιτικῆς ἡγεσίας τῆς χώρας μᾶς διὰ μίαν ὀρθολογιστικὴν ἀνακατάταξιν τῆς ποσοτώσεως τῶν δημοσίων δαπανῶν κατὰ κλάδους τῶν κρατικῶν παρεμβάσεων, ἀνακατάταξιν τὴν ὁποίαν οἱ νέοι ὄροι διεθνῶς δημοσίου βίου ἐπιβάλλουν. Ὡσαύτως ἡ παράλληλος προσπάθεια τῆς πνευματικῆς ἡγεσίας τῆς ἐποχῆς μᾶς, τὸσον παρ' ἡμῖν ὅσον καὶ πανταχοῦ τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου, ὅπως γίνῃ κοινὴ συνειδησις εἰς τοὺς νέους μᾶς, ὅτι δὲν πρέπει νὰ υπερτιμοῦν τὴν σημασίαν τῶν ἐπιτευγμάτων τῆς τεχνικῆς εἰς τὴν σύγχρονον ἐποχὴν. Ὁ τεχνικοοικονομικὸς πολιτισμὸς εἶναι καλὸς μόνον ὅσκις τὸν ἀντιλαμβάνεται τις ὡς μέσον πρὸς σκοπὸν, ὡς παράγοντα εὐχεραίνοντα τὴν πρὸς τὸν πνευματικὸν πολιτισμὸν ἀνοδικὴν πορείαν. Ὁ τεχνικὸς καὶ ὁ οἰκονομικὸς πολιτισμὸς, ἡ ὕλικὴ εὐημερία, αἱ ἀνέσεις τοῦ βίου δὲν ἀποτελοῦν αὐτοσκοπὸν. Εἶναι ἀπλῶς τὸ θάθρον, τὸ χρῆσιμον ἀναντητήτως θάθρον, διὰ τὴν ἐπικοινωνίαν τοῦ ἀληθοῦς πολιτισμοῦ: τὴν πραγμάτων τῶν ἐλληνοχριστιανικοῦ πολιτισμοῦ μετὰ τὴν σφραγίδα τῆς πνευματικότητος, μετὰ τὴν σεβασμίαν ἱστορικὴν παράδοσιν τοῦ οὐμανισμοῦ καὶ τοῦ χριστιανικοῦ κηρύγματος. Διότι αἱ ἐφευρέσεις καὶ ἐν γένει αἱ τεχνικαὶ ἐφαρμογαὶ τῆς προόδου τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, εἶναι δυνατὸν νὰ συντελέσουν εἰς τὸ νὰ ἀφίενται εὐρέα χρονικὰ περιθώρια ὑπὲρ τοῦ ἐργαζομένου διὰ τὴν πνευματικὴν τοῦ αὐτοδιάθεσιν καὶ διὰ τὸν εὐγενέστατον ἐκ τῶν σκοπῶν τῆς: τὴν ἐσωτερικὴν καλλιέργειαν τοῦ ἀνθρώπου.

Η ΑΝΑΣΥΓΚΡΟΤΗΣΙΣ

ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΖΩΗΣ

ΥΠΟ ΤΟ ΦΩΣ

ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΟΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

Τοῦ κ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΠΑΠΑΖΑΧΑΡΙΟΥ
Καθηγητοῦ τῆς Παντείου Σχολῆς.

Η ΕΜΦΑΝΙΣΙΣ ΚΑΙ ΑΝΕΛΙΞΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΟ- ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΣΥΝΘΕΣΕΩΣ

Ἄληθῶς ὁ στοχασμὸς περὶ τῆς ἑλληνοχριστιανικῆς ἁρμονίας συγκλονίζει τὸν ἑλληνικὸν νοῦν, ἐφ' ὅσον ἀναλογίζεται ἀφ' ἑνὸς μὲν ὅτι ἀτμόσφαιρα, ἐντὸς τῆς ὁποίας ἐκαλλιεργήθη καὶ ἀνεπτύχθη ἡ διδασκαλία τοῦ Θεανθρώπου, ἠτύχησε νὰ εἶναι ἡ ἑλληνικὴ φιλοσοφικὴ σκέψις, ἀφ' ἑτέρου δέ, διότι ὡς γλῶσσα ἐκφράσεως καὶ διαδόσεως τῆς Θείας Διδασκαλίας ἀνά τὴν οἰκουμένην ἐχρησιμοποιήθη ἡ εὐρέως ἀνά τὰ ἔθνη διαδεδομένη ἐντελής καὶ λεπτὴ ἑλληνικὴ.

Καὶ ὁ ὁποῖος ἑλληνικὸς νοῦς βλέπει ὅτι καὶ πρὸ τῆς ἐνσαρκώσεως τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ ἱστορικῷ προσώπῳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ ἀπὸ Ναζαρέτ, τὴν χριστιανικὴν ἀλήθειαν οἶονεὶ διησθάνθη ἡ ἀρχαία ἑλληνικὴ σοφία.

Τοιοιτοτρόπως ἀντικρύζομεν αἴφνης τὸν λόγῳ τῆς πυκνότητος τοῦ ὕφους τοῦ ἀποκληθέντα «σκοτεινόν» Ἰωάννα φιλόσοφον Ἡράκλειτον νὰ ἀντλή διὰ περισυλλογῆς καὶ αὐτοσυγκεντρώσεως ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ τὸν συμπεράσματα περὶ μιᾶς ὑπερβατικῆς ἀρχῆς τῶν ὄντων καὶ περὶ ὥραίου κόσμου πνευματικῶν ἀξιών καὶ νὰ ἀγωνίζεται μετὰ δυνάμεως ἐναντίον τῆς εἰς τὴν ἐποχὴν του προσκολλήσεως τῶν ἀνθρώπων εἰς τὴν ζωὴν τῶν αἰσθήσεων, ἀντὶ μιᾶς ποθητῆς δια-

κυβερνήσεως πάσης ἀνθρωπίνης δράσεως ὑπὸ τοῦ λόγου.

Ἀκολούθως συναντῶμεν ἕνα ἐκ τῶν πτωχῶν τάξεων τοῦ λαοῦ καταγόμενον, κεκυρτωμένον καὶ δυσειδέστατον τὴν μορφήν καὶ τὴν ἐμφάνισιν, πλὴν πνευματικῶς, ψυχικῶς καὶ ἠθικῶς ὑπέροχον, τὸν ἀπὸ πάσης πλευρᾶς ἀπαράμιλλον Σωκράτη, τὸν μέγαν φιλόσοφον καὶ διδάσκαλον. Ἄνυπέρθλητον διὰ τὴν λεπτότητα τοῦ πνεύματος καὶ τὴν διανοητικὴν πρωτοτυπίαν, τὴν χρηστότητα καὶ τὴν φιλαλληλίαν, τὸ πρᾶον τοῦ χαρακτήρος καὶ τὴν γαλήνην, τὴν ὀλιγάρκειαν καὶ τὴν ἐγκράτειάν του. Εἶναι ὁ ἐκλεκτὸς τοῦ Οὐρανοῦ, ὅστις δι' ἐνοράσεως ἀκούει τὴν φωνὴν τοῦ Θεοῦ ἐν ἑαυτῷ, παροτρύνουσαν καὶ ὀδηγοῦσαν αὐτόν, ἣν ἀποκαλεῖ «δαιμόνιον», ὡς καὶ τὴν φωνὴν τῆς Θείας Προνοίας, προστατεύουσαν τὰ ἀνθρώπινα τέκνα τῆς γῆς. Εἶναι ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος διεκήρυξεν ὅτι εἰς τὴν φύσιν τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς ἀνήκει μίᾳ ἠθικῇ συνείδησις, ἐν ᾗ ἡ ἀνηθικότης συνιστᾷ ψεῦδος καὶ δευτερογόνον ἰδιότητα, κειμένην πέραν τῆς ἀληθοῦς καὶ ἱερᾶς ἀνθρωπίνης φύσεως, δημιουργοῦσαν θανατηφόρον διὰ τὴν ψυχὴν κατάστασιν.

Ἐν συνεχείᾳ θλέπομεν τὸν ἐπιδειξάντα μίαν συγκινητικὴν ἀφοσίωσιν πρὸς τὸν διδάσκαλόν του τὸν Σωκράτη, εὐγνώμονα μαθητὴν Πλάτωνα, τὸν ἀνυψωθέντα εἰς ἡγέτην τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας καὶ εἰς ὕπατον τῶν ἰδεολόγων

της ανθρωπότητας. Είναι ο θεός φιλόσοφος, ο οποίος υπέρ τόν αισθητόν κόσμον της ύλης αντίκρουσεν ένα υπερκόσμιον, υπερουράνιον και υπεραισθητόν νοητόν ιδανικόν κόσμον, τόν κόσμον τών 'Ιδεών. Και ο οποίος παρά τῷ «Φαίδω-νι» ἐσκόρπισε διά μεγαλειώδους προσπαθείας πίστιν εἰς τήν θείαν καταγωγήν τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς, εἰς τήν ἀθανάσιαν της καί εἰς τήν μετά τόν διά τοῦ θανάτου χωρισμόν της ἀπό τῆς κοινωνίας τοῦ γήϊνου σώματος ἐπιστροφήν εἰς τήν οὐράνιαν πατρίδα της.

Ἐπακολουθεῖ ἡ φυσιογνωμία τοῦ καταπληκτικοῦ διά τήν ἀπέραντον αὐτοῦ πολυμαθείαν, τήν εὐρύτητα τῆς προοπτικῆς καί τήν τεραστίαν φιλοσοφικήν δύναμιν πνεύματος Ἄριστοτέλους. Ὁ οποίος μέ τήν σειράν του θεωρεῖ μίαν λογικήν ψυχὴν παρά τῷ ἀνθρώπῳ, ἐν ἣ ἐνοικεῖ εἰς θείας φύσεως Νοῦς, ὅστις, ἀποτελών τόν θεῖον κάτοικον τῆς ψυχῆς, μετά θάνατον ἐπιστρέφει πρὸς τόν καθολικόν Νοῦν, τόν Θεόν, ἐν ᾧ καί ἀπορροφᾶται. Ὁ αὐτός διά τῆς «ἐντελεχείας» κηρύσσει τόν νόμον τοῦ αὐτοκαθαρισμοῦ παρά τοῦ ἀνθρώπου τῆς διαγωγῆς του, συνθέτει δ' ἕνα θαυμάσιον ὕμνον περὶ τῆς ἀρετῆς, ἣν χαρακτηρίζει ὡς τὸ ὠραιότερον θῆραμα τῶν ἀνθρωπίνων τέκνων (Ἄρετά, πολύμοχθε γένει θροτεῖω, θῆραμα κάλλιστον βίω). Ἄγαπητός δὲ καί σεβαστός ὁ Ἄριστοτέλης εἰς τοὺς διαφόρους παρελαύνοντας ἐν τῇ ἱστορίᾳ σοφοὺς τῆς οἰκουμένης ἤσκησεν ἰδιόρρυθμον καί ἐκτεταμένην ἐπίδρασιν, εἰδικῶς δὲ καί ἐπὶ τὴν χριστιανικὴν θεολογίαν.

Καί θεβαίως ἀρκετὰ ἐκ τῶν ἀρχαίων ἐλληνικῶν φιλοσοφικῶν συστημάτων καί κοσμοθεωριῶν στοιχεῖα ἀπέρριψεν ἡ χριστιανικὴ θεολογικὴ γνώμη, πλὴν ἐν παραμένει ὡς θέβαιον, ἥτοι ὅτι ἐνίας χριστιανικὰς ἀληθείας ἐπλησίασαν διάφοροι ἐπίλεκτοι ἀρχαῖοι Ἕλληνες φιλόσοφοι, οἱ ὅποιοι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον προπαρεσκεύασαν τὰ ἀνθρώπινα πνεύματα εἰς τὴν κατάληψιν καί ἀποδοχὴν τοῦ χριστιανικοῦ φωτός, ἀποτελέσαντες οἰοεὶ τὸ προανάκρουσμα τῆς μουσικῆς τῆς διδασκαλίας τοῦ Θεανθρώπου.

Ο ΕΛΛΗΝΟΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΟΣ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΣ

Κατὰ ταῦτα ἐκ τῆς τοιαύτης ἑλληνοχριστιανικῆς συζυγίας ἐδημιουργήθη τελικῶς μία μεγαλειώδης σύνθεσις ἀξιολογικῆς ἑλληνοχριστιανικῆς ἀρμονίας, ἡ ὁποία ἐσκόρπισε φῶς εἰς τὴν ὑψηλίον καί ἀπετέλεσε τὴν πηγὴν τῆς θεμελιώσεως τοῦ συγχρόνου οἰκουμενικοῦ ἀνθρωπίνου πολιτισμοῦ.

Τῆς ὁποίας ἀρμονίας ἡ ἄγνοια, ἡ παραγνώρισις καί ἀπομάκρυνσις ἀνέκαθεν ἐν τῇ ἱστορικῇ πορείᾳ τῆς ἀνθρωπότητος, ἐδημιούργησε κρίσεις, αἱ ὁποῖαι ἐγέννησαν πάντοτε κύματα ἀνθρωπίνων δυστυχῶν καί τραγωδιῶν.

Ἄναμφιβόλως δ' εἰς τὴν αἰτίαν ταύτην δέον νὰ καταλέξωμεν καί τὴν σύγχρονον παγκόσμιον κρίσιν τῆς ἀνθρωπότητος, ἡ ὁποία δὲν κατορθώνει νὰ συνέλθῃ ἀπὸ τοῦ ἄγχους αὐτῆς καί νὰ ἀνεύρῃ τὴν πορείαν της πρὸς τὴν ἡρεμίαν καί τὴν ἀληθῆ γῆϊνὴν της εὐτυχίαν.

Η ΑΝΑΣΥΓΚΡΟΤΗΣΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΖΩΗΣ ΥΠΟ ΤΟ ΦΩΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΟΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΕΩΣ

Μὴ ἐπεκτεινόμενοι εἰς τὸ ἐξελισσόμενον δρᾶμα τῆς παγκοσμίου ἀγωνίας θὰ περιορισθῶμεν μόνον εἰς τὴν ἑλληνικὴν δημοσίαν ζωὴν, ἡ ὁποία νομίζομεν ὅτι, χωρὶς νὰ πελαγοδρομῇ, δύναται νὰ ἀνεύρῃ τὴν ὁδὸν της πρὸς ἀνασυγκρότησιν ἀκριβῶς εἰς τὸ φῶς τῆς ἑλληνοχριστιανικῆς ἀξιολογήσεως.

α) Ἐν τῷ κατὰ Μάρκον Εὐαγγελίῳ ἡ' 36 ὁ ἴδιος ὁ Κύριος διετύπωσε τὴν ἀπορίαν: «Τί γὰρ ὠφελῆσει ἄνθρωπον, ἐὰν κερδήσῃ τὸν κόσμον ὅλον καί ζημιωθῇ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ; ἢ τί δώσει ἄνθρωπος ἀντάλλαγμα τῆς ψυχῆς αὐτοῦ;» Ἡ ἐμβάθυνσις εἰς τὸν θεῖον τοῦτον λόγον ἄγει εἰς τὴν διαπίστωσιν ὅτι αἱ πνευματικαὶ καί ἠθικαὶ ἀξίαι δέον νὰ ἔχῃσι τὸ ἀπόλυτον προβάδισμα ἔναντι τῶν ὑλικῶν καί τῶν οἰκονομικῶν ἀξιῶν.

Ἐπὶ τὴν ἔννοιαν ταύτην ἀποκρούομεν τὴν δεσποτείαν τῶν οἰκονομικῶν ὑπουργείων καί τῶν οἰκονομικῶν ὑπηρεσιῶν ἔναντι τῶν ὑπουργείων καί τῶν ὑπηρε-

σιῶν ἀρμοδιότητος θρησκευμάτων, παιδείας, δικαιοσύνης καὶ κοινωνικῆς προνοίας, αἱ ὁποῖαι ἐξυπηρετοῦσι τὰς πνευματικὰς καὶ ἠθικὰς ἀξίας τοῦ ὄσιου, τῆς γνώσεως τῆς ἀληθείας, τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς ἀγάπης πρὸς τὸν πλησίον. Ἡ ἀντίθετος τακτικὴ δύναται μὲν νὰ ᾖ συνεισφορά πρὸς τὰ ὑλιστικὰ καθεστῶτα, συνεισφορά δὲ μὴ κραυγάζουσαν ἀντίφασιν πρὸς ἕν ἑλληνοχριστιανικὸν κράτος.

Ὁμοίως ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ταύτην ἀποκρούμεν τὴν πρόταξιν τῆς πολιτικῆς δικαιοσύνης, ἣτις κρίνει ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ περὶ περιουσιακῶν διαφορῶν, ἔναντι τῆς ποινικῆς, παρ' ἣ διακυβεύονται αἱ ὑψίσται πνευματικαὶ καὶ ἠθικαὶ ἀξίαι τοῦ ἀνθρώπου, ἦτοι ἰδίως ἡ τιμὴ καὶ ἡ ἐλευθερία.

Ὁμοίως ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ταύτην ἀποκρούμεν τὴν χάριν ἐξασφαλίσεως οικονομικῶν προσόδων ἐνίσχυσιν ἠθικῶς φθοροποιῶν πληγῶν, ὅσων τοῦ ρυπαροῦ θεάματος ἢ τοῦ τυχηροῦ παιγνίου κ.ο.κ.

β) Ἐντὸς τῆς ψυχῆς παντὸς ἀνθρώπου, ἀκόμη καὶ ἐκείνου, ὁ ὁποῖος θέλει νὰ παύσῃ τὸν ρόλον τοῦ ἀθέου, πάλαι καὶ σκιρτᾷ ἡ ἀξία τοῦ ἀγίου καὶ τοῦ ὀσίου, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ καὶ τὴν ὑψίστην μεταξὺ τῶν πνευματικῶν καὶ ἠθικῶν ἀξιῶν. Πρόκειται περὶ τῆς ἀξίας, ἡ ὁποία ὀφείλει νὰ ἐμπνέῃ καὶ νὰ διαποτίζῃ καὶ τὰς λοιπὰς ἀξίας, θεβαίως δὲ ἀκόμη καὶ τὰς εἰς τὴν τελευταίαν θαθμίδα ἐν τῇ ἱεραρχικῇ κλίμακι τῶν ἀξιῶν κειμένας ὑλικὰς. Τὰς ὁποίας ὁ Χριστιανισμὸς δὲν καταπολεμεῖ, ἀλλ' ἀπλῶς ἀγωνίζεται, ἵνα καταλάβωσιν αὗται τὴν ἀρμόζουσαν ἱεραρχικὴν θέσιν.

Ἐπὶ τὴν ἔννοιαν λοιπὸν ταύτην ἀποκρούμεν πᾶσαν οικονομικὴν ἐγκατάλειψιν τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν διακονούντων εἰς αὐτήν. Διότι πενία τῆς Ἐκκλησίας σημαίνει ἀδυναμίαν ἐπιτελέσεως τοῦ ὑψίστου αὐτῆς προορισμοῦ. Καὶ ἐπὶ πλεόν σημαίνει καὶ ἀγνωμοσύνην τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν, ἡ ὁποία τὸν διέσωσε κατὰ τὴν δουλείαν ὑπὸ τοὺς Τούρκους. Καὶ ἄς μὴ λησμονῆ τὸ Ἔθνος ὅτι οἱ κληρικοί, οἱ ὁποῖοι ἔμαρτύρησαν ὑπὲρ τοῦ ἔθνους, ἀνέρχονται εἰς χιλιάδας. Καὶ πρέπει

νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι ἡ πενία τῶν κληρικῶν ἐξευτελίζει τούτους καὶ μετ' αὐτῶν καὶ τὴν Ἐκκλησίαν εἰς τὰ ὄμματα καὶ εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ λαοῦ.

Καὶ ὁμοίως ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ταύτην ἀποκρούμεν καὶ πᾶσαν ἠθικὴν ἐγκατάλειψιν τῆς Ἐκκλησίας ἐκ μέρους τοῦ Κράτους. Διότι δὲν πρέπει νὰ ἐπηρεασθῇ ἡ ἀγάπη καὶ ἡ ἐκτίμησις πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν Ἐκκλησίαν, διότι ὑπάρχουσιν ἐνδεχομένως μεταξὺ τῶν χιλιάδων κληρικῶν ὑπερελάχιστοι ἀνάξιοι. Καὶ ἡ ὁποία Ἐκκλησία δὲν ἐπιτρέπεται νὰ διασύρηται ὑπὸ τῶν ἐφημερίδων καὶ ἐκ μιᾶς ἀπαραδέκτου διὰ κληρικούς δημοσιότητος τῶν ποινικῶν δικῶν. Καὶ ἡ ὁποία Ἐκκλησία δὲν πρέπει νὰ ἐγκαταλείπηται μόνη, ἵνα διεξαγάγῃ ἕνα ἀγῶνα ἐναντίον τῶν διαφορῶν μαινομένων προπαγαυδῶν.

Πρέπει δὲ νὰ νοήσῃ πᾶς τις ὅτι ὁ πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν σεβασμὸς δέον νὰ ἔχη ἐν παντὶ τὸ ἀπόλυτον προβάδισμα.

γ) Νέα ἀξιολογικὴ περιοχὴ, ἣτις διανοίγεται ἐνώπιον τοῦ ἐρευνῶντος, εἶναι ἡ ἀξία τῆς ἀληθείας καὶ τῆς γνώσεως, ἢ καλλιέργει ἡ παιδεία. Καὶ ἡ ὁποία θεβαίως δὲν εἶναι τεταγμένη μόνον διὰ τὴν μετάδοσιν γνώσεων, ἀλλὰ κατ' ἐξοχὴν καὶ διὰ τὴν μετάδοσιν ἡθους.

Ἐσφαλμένη δ' εἶναι ἡ τοποθέτησις δὲ αὕτη, ὡς μὴ ἀποτελοῦσα περιοχὴν παραγωγικὴν, πρέπει νὰ ἀκολουθῆσῃ ὡς οὐραγὸς τὰς οικονομικὰς ἐπενδύσεις. Θεωροῦμεν δὲ ὡς ἐξευτελιστικὴν διὰ τὴν πνευματικὴν ἀξίαν τῆς παιδείας τὴν προσπάθειαν ἀνευρέσεως οικονομικῶν εὐρημάτων πρὸς ὑποστήριξιν τῆς. Φερ' εἰπεῖν τοῦ εὐρήματος ὅτι ἐν ὄψει τῆς συνδέσεως τῆς Ἑλλάδος μετὰ τῆς Ἑυρωπαϊκῆς Κοινῆς Ἀγορᾶς ἀπαιτεῖται ἡ διὰ τῆς ἐνισχύσεως τῆς παιδείας ἐξασφάλισις πεπαιδευμένων στελεχῶν. Ἡ τυχὸν τοῦ κατὰ πάντα ὀρθοῦ ἰσχυρισμοῦ ὅτι διὰ τῆς ἐνισχύσεως τῆς παιδείας καταπολεμεῖται ἡ πάσης φύσεως κοινωνικὴ λάσπη, διὰ τὴν ὠχρὰν ἀπλῶς ἀντιμετώπισιν τῆς ὁποίας θὰ πρέπει ἀργότερον τὸ κράτος νὰ δαπανήσῃ κολοσσιαίως περισσότερα ποσὰ ἀπὸ τὰ ἐξοικονομούμε-

να ἐκ τῆς οἰκονομικῆς ἀστοργίας πρὸς τὴν παιδείαν.

δ) Μετὰ ταῦτα ἀκούομεν μεταξὺ τῆς μελωδίας τῶν μακαρισμῶν ἐξ ἑνὸς ὑψώματος πρὸς τὴν γραφικὴν λίμνην τῆς Γενησαρέτ τὸν ὕμνον τοῦ Κυρίου πρὸς τοὺς πεινῶντας καὶ διψῶντας τὴν δικαιοσύνην. Τοιοῦτοτρόπως, ἐν τελικῇ ἀναλύσει ἀντικρύζομεν τὴν θείαν ἐντολὴν διὰ τὴν ἀξίαν τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς ἴσης μεταχειρίσεως.

Ὑπὸ τὴν ἔννοιαν λοιπὸν ταύτην ἀποκρούομεν ἐν κομματικῶν κράτος, διότι ὁ κομματισμὸς διαθιβρώσκει τὴν δικαιοσύνην καὶ τὴν ἴσιν μεταχειρίσιν τῶν πολιτῶν καὶ τῶν ἀνθρωπίνων τάξεων. Καὶ ὁ ὁποῖος κομματισμὸς ἐκτρέφει τὸ μῖσος εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἀδικουμένων καὶ ἀποτελεῖ κακὸν σύμβουλον καὶ παρωθεῖ εἰς ἀγανάκτησιν ἐναντίον μιᾶς ἀδίκου πολιτείας καὶ ἐκτρέφει τὰς ἀνατρεπτικὰς καὶ ἀναρχικὰς ἰδέας.

ε) Νέαν πρόσκλησιν πρὸς τὸ Κράτος συνιστᾷ ἡ ἀξία, τὴν ὁποίαν ἐκπροσωπεῖ ὁ νόμος τῆς ἀγάπης πρὸς τὸν πλησίον. Πρόκειται περὶ ἀξίας συγκεντρωτικῆς τῶν λοιπῶν ἀνθρωπίνων ἀρετῶν.

Καὶ ἡ ὁποία ἐντολὴ ἀπαιτεῖ, ὅπως τὸ κράτος ἐγκαταλείψῃ μίαν πολιτικὴν μάστιγος καὶ μεταβληθῇ εἰς ἕν κράτος γιγαντιαίας ἀγάπης πρὸς πᾶσαν κατεύθυνσιν. Καὶ τοῦτο, διότι ἐκεῖ, ἔνθα ἡ ἀνθρωπίνη ζωὴ δὲν ἀντικρύζει τὴν ἀγάπην καὶ

τὴν συμπάραστασιν καὶ τὴν ἐκτίμησιν, ἡ ὁποία ἀγάπη ἀποτελεῖ τὸ αἷτημα πάσης ἀνθρωπίνης ψυχῆς, θάλλει τὸ μῖσος, ἡ πικρία, ἡ ἀγανάκτησις καὶ ἡ ἀντικοινωνικότης ὑπὸ τὰς πλέον ποικίλας αὐτῆς μορφάς. Ἄς γίνῃ δὲ σαφῶς νοητὸν ὅτι πᾶσα σαπρὰ κοσμοθεωρία ποτίζεται καὶ ἐκτρέφεται ἐκ τῶν περιοχῶν, εἰς ἃς δὲν βασιλεύει ἡ ἀγάπη καὶ ὁ σεβασμὸς πρὸς τὴν προσωπικότητα παντὸς ἀτόμου.

Περιοριζόμεθα μόνον εἰς τὰς προμνησθείσας βασικὰς ἑλληνοχριστιανικὰς ἀξίας, χωρὶς νὰ παραγνωρίζωμεν καὶ ἄλλας σπουδαίας καὶ ζωτικὰς.

Τὸ ὄνειρον δὲ τοῦ ἑλληνοχριστιανικοῦ προσανατολισμοῦ ἄς ἐμπνεύσῃ πάντας τοὺς καθ' οἰονδήποτε συμμετέχοντας εἰς τὴν δημοσίαν ζωὴν τῆς χώρας, ἐὰν ἐπιθυμοῦν οὔτοι εἰλικρινῶς νὰ εἶναι συνεπεῖς καὶ ἐμπνευσμένοι ἡγήτορες τῆς κρατικῆς καὶ τῆς ἐθνικῆς ἀνασυγκροτήσεως.

Καὶ ἄς δροσίσωμεν, ὡς ἑλληνοχριστιανικῶς παιδαγωγοῦν κράτος καὶ ὡς ἑλληνοχριστιανικῶς παιδαγωγούσα κοινωνία, τὰ τέκνα καὶ τὰς οἰκογενεῖας τῆς Ἑλλάδος «μὲ τὴν ἀστείρευτὴ πηγὴ ἑνὸς ἑλληνοχριστιανικοῦ γαλάζιου Οὐρανοῦ».

ΣΚΕΨΕΙΣ ΕΠΙ ΤΗΣ ΕΝΝΟΙΑΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΟΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

Συνέχεια ἀπὸ τὴν σελ. 170.

Χρειαζέται ὁμως σύντονος προσπάθεια ὀδῶν ἡμῶν. Ἀπαιτεῖται συστηματικὴ ἐνίσχυσις ὄλων τῶν ὑγιῶν θάσεων τοῦ πολιτισμοῦ μας, ὄλων τῶν καλῶν στοιχείων Ἑλληνισμοῦ καὶ Χριστιανισμοῦ, σοβαρά, ἐν ἄλλοις λόγοις, τόνωσις τῶν κατευθύνσεων τοῦ Ἑλληνοχριστιανικοῦ πολιτισμοῦ. Παρ' ὅλα τὰ σκοτεινὰ νέφη, ποὺ ἔχουν συσσωρευ-

θῆ εἰς τὸν ἄλλοτε γαλανὸν οὐρανὸν μας, κάτι μέσα μου δὲν θέλει νὰ πιστεύσῃ ὅτι ὁ ἀγὼν εἶναι χαμένος. Καὶ ἐπὶ τέλους, καὶ ἐὰν ἀκόμη κάτι τέτοιο συμβαίῃ, ἀκόμη καὶ ὑπὸ τοὺς πλέον δυσμενεῖς οἰωνοὺς χρέος καὶ καθήκον μας εἶναι νὰ ἀγωνισθῶμεν δι' ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον πιστεύομεν.

Τὸ περιεχόμενον τοῦ Ἑλληνοχριστιανικοῦ πολιτισμοῦ καὶ ὁ σκοπὸς τῆς ἀγωγῆς

Τοῦ κ. ΗΛΙΑ ΞΗΡΟΥΤΥΡΗ.
Ἐπιθεωρητοῦ Δημοτικῶν Σχολείων—Δρος Παιδαγωγικῶν Πανεπ. Γενεύης.

Εὐχαριστῶ τὶς «Ἀκτίνες» γιὰ τὴν τιμητικὴν πρόσκλησίν των, ποῦ μοῦ δίνει τὴν εὐκαιρίαν νὰ συμβάλω κι' ἐγὼ μὲ τὴν γνώμη μου στὴν ἀποσαφήνισιν τοῦ ὅρου «Ἑλληνοχριστιανικὸς πολιτισμὸς» σὲ σχέση μάλιστα μὲ τὰ σημερινὰ ιδεώδη τῆς ἀγωγῆς καὶ τοὺς σκοποὺς τοῦ σχολείου. Βρίσκω τὴν ἔρευναν πολὺ σκόπιμη καὶ χρήσιμη γιὰ ὅσους ἐνδιαφέρονται γιὰ τὸ μεγάλο πρόβλημα τῆς παιδείας καὶ ἀγωγῆς τῆς σημερινῆς νεότητος. Γι' αὐτὸ, μὲ εὐχαρίστηση διατυπώνω πιὸ κάτω τὶς γνώμες μου, μέσα στὰ στενὰ ὄρια ποῦ ἐτέθησαν στὴ μελέτη.

Η. Ξ.

Γιὰ νὰ προχωρήσουμε στὴ θεώρησιν τοῦ προβλήματός μας συστηματικὰ, κρίνομε σκόπιμο, πρὶν ἀπ' ὅλα, νὰ διατυπώσουμε γενικὰ τὶς βασικὰς ἀρχὰς τῶν δυῶ ἀυτῶν πολιτισμῶν, «Ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ καὶ Χριστιανικοῦ», ξεχωριστὰ καὶ στὴ σύνθεσίν των, κι' ὕστερα νὰ κάνουμε τὴ συγκριτικὴ θεώρησίν των μὲ τὸ σημερινὸ σκοπὸ τῆς ἀγωγῆς.

1. Ο ΑΡΧΑΙΟΣ ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

Ὅπως εἶναι γνωστὸ, μὲ τὸν ὅρο «πολιτισμὸς» ἐννοοῦμε τὸ σύνολον τῶν πραγματοποιηθειῶν ἀξιών, σὲ μιὰ ὀρισμένη ἐποχὴ. Σὰν ἀξίες δέ, ἐννοοῦμε τὶς ἰδέες τῆς Θρησκείας, τῆς Τέχνης, τῆς Ἐπιστήμης καὶ τῆς ἠθικῆς, κάποια δηλαδὴ ἐπιτεύγματα ποῦ παίρνουν ὑπερατομικὴ ἀξιολόγησιν. Ἡ κατανόησιν τῶν ἀξιών αὐτῶν καὶ τὸ βίωμά των ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον δημιουργεῖ καὶ σταθμίζει τὴν ἀξίαν τοῦ ἀνθρώπου, ποῦ εἶναι ἀποτυπωμένη στὰ θρησκευτικὰ, ἠθικὰ, καλλιτεχνικὰ καὶ ἐπιστημονικὰ δημιουργήματά του.

Ὁ Ἀρχαῖος Ἑλληνικὸς πολιτισμὸς κρύβει μέσα του ἕνα πολὺτιμο ἐπίτευγμα: τὸν ἀνθρωπισμὸν. Ἡ ἑλληνικὴ ἀρχαιότητα εἶναι ἀνθρωποκεντρικὴ καὶ δημοκρατικὴ. Μὲ κέντρο τὸν ἄνθρωπον—σὲ ἀντίθεσιν μὲ τοὺς προηγουμένους πολιτισμοὺς—καὶ μὲ τὸ ἔμβλημα τῆς ἐλευθερίας, ἡ ἑλληνικὴ ἀρχαιότητα θεμελίωσε γιὰ πάντα τὸν πανανθρώ-

πινο κατοπινὸ πολιτισμὸ, σὲ τέτοιο πλάτος καὶ βάθος, ποῦ ἀνάγκασε τὸν Gomperz νὰ γράψῃ στὸ βιβλίον του: *Les penseurs de la Grèce*: «Σὲ κάποιον μικρὸ λαόν, τὸν Ἑλληνικόν, δόθηκε τὸ προνόμιον νὰ δημιουργήσῃ τὴν ἀρχὴν τῆς προόδου. Ἄν ἐξαίρεση κανεῖς τὶς τυφλὰς δυνάμεις τῆς φύσεως, τίποτε δὲν ὑπάρχει στὸν κόσμον ὀλόκληρον, ποῦ δὲν εἶναι ἑλληνικόν, στὴν ἀρχὴν του».

Καὶ πράγματι. Ἄν ἀνατρέξουμε στὴν ἱστορίαν τῶν πολιτισμῶν, ὡς σήμερα, θὰ ἴδοῦμε ὅτι κάθε Ἀναγέννησιν εὐρωπαϊκὴ δὲν εἶναι παρὰ μιὰ ἐπιστροφή τῆς πνευματικῆς ζωῆς καὶ τῆς βιοτικῆς ἀντιλήψεως κάθε ἐποχῆς πρὸς τὸν ἀρχαῖον ἑλληνικόν πολιτισμόν, πρὸς τὸν ἑλληνικόν πολιτισμόν, διὰ μέσου, φυσικὰ, τῶν ἀναγκῶν καὶ τῶν προβλημάτων τοῦ πολιτισμοῦ κάθε ἐποχῆς.

Μέσα στὴ γενικὴ αὐτὴ ἔννοια τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ «ἀνθρωπισμοῦ» κρύβονται βασικὰς ἀξίες τοῦ πνεύματος καὶ τῆς ζωῆς, ποῦ μᾶς πρόσφεραν καὶ μᾶς προσφέρουν, ἰδιαίτερος σήμερα, θάσεις καὶ κατευθυντήριους σκοποὺς στὴν ἐπιστήμην, στὴν ἀγωγὴν καὶ γενικὰ στὴ ζωὴν. Κι' οἱ ἀξίες αὐτὲς εἶναι, μὲ συντομίαν, οἱ ἑξῆς:

α) Πρὶν ἀπ' ὅλα, ἡ Τέχνη. Ἡ τέχνη στὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα δὲν εἶναι «ἡ τέχνη γιὰ τὴν τέχνη» ἀλλὰ μιὰ ἀντιμετώπισιν ὑπεύθυνη τῆς ζωῆς, μιὰ συγκέντρωσιν ὅλων τῶν ἀνθρωπίνων ἀξιών (θρησκευτικῶν, κοινωνικῶν, ἠθικῶν, πολιτικῶν καὶ γνωστικῶν). Δὲν εἶναι μιὰ τέχνη ἀπλῶς

κομφή, από άποψη αισθητική, και ήθικα αδιάφορη, αλλά μιὰ Τέχνη ώραία, ύψηλή, με ήθικη, θρησκευτική και παιδαγωγική ύπευθυνότητα. Τέτοια είναι τὰ έργα τέχνης του Φειδία και του Σκόπα, του Όμηρου και του Αισχύλου.

β) Η *Θρησκεία* επίσης στους άρχαίους Έλληνες, δέν είναι υπόθεση ατομική, στολίδι προσωπικό, αλλά υπόθεση κοινωνική, κρηπίδωμα τής κοινωνικής και πολιτικής των οργανώσεως. Ό Απόλλων δέν τους συγκινεί αισθητικά, αλλά τους γεμίζει από θρησκευτική κατάνυξη. Οί μυθολογικές των διηγήσεις κρύβουν μέσα τους μιὰ ήθικη σοβαρότητα. Υπήρχε βέβαια ή άμφιβολία στις θρησκευτικές τους δοξασίες. Άλλά γι' αυτό άργότερα, από θεία Πρόνοια, ήλθε ο Χριστιανισμός για να τους θγάλλη από τήν άμφιβολία.

γ) Είναι κοινό μυστικό σε όλους τους πολιτισμένους σήμερα λαούς, ότι μόνον οί άρχαίοι Έλληνες δημιούργησαν άληθινή *έπιστήμη*. Κι' όπως δέν έφήρμοσαν οί άρχαίοι Έλληνες ποτέ τήν τέχνη για τήν τέχνη ή τή θρησκεία σαν ατομική υπόθεση, έτσι δέν είδαν και τήν έπιστήμη σαν αυτοσκοπό, δηλαδή μιὰ έπιστήμη για τήν έπιστήμη μόνον, άποσπασμένη από κάθε ήθικη και παιδαγωγική σκέψη. Η άναζήτηση τής έπιστημονικής αλήθειας, για τους άρχαίους Έλληνες, έπεδικε να θεραπεύσει πάντοτε ένα βαθύτερο ήθικό και κοινωνικό σκοπό, να κάνει δηλαδή τόν άνθρωπο «βελτίονα και ευδαίμονα». Κι' αυτό είναι το σημείο που λησμόνησε ή σημερινή έπιστήμη με τήν άνελεύθερη ύποταγή της στο μηχανισμό τής άνευρέσεως τών «άληθειών». Ό Πλάτων δέν είναι κοινός έρευνητής έπιστημονικών «άληθειών» σαν σημερινός καθηγητής Πανεπιστημίου, αλλά νομοθέτης τής ζωής, που θέτει τήν έρευνά του στην ύπηρεσία τής κοινωνικής ζωής. Νά γιατί και τὰ Μαθηματικά άκόμη, για τους άρχαίους Έλληνες, είχαν άμεση σχέση και με τήν καλλιτεχνία και με τήν ήθικη.

δ) Αν συγκρίνουμε σήμερα το σύγχρονο Εύρωπαϊκό πολιτισμό με τόν άρχαίο Έλληνικό, θά ίδουμε ότι έξωτερικά, ο άρχαίος Έλληνικός πολιτισμός, φαίνεται πολύ φτωχός, σε σύγκριση με τις τεχνικές τελειοποιήσεις του σημερινού πολιτισμού. Η μεταπολεμική όμως κρίση, που συνεχίζεται άκόμη, μάς διδάξε πόσο φτωχός σε *ουσιαστικές αξίες* είναι ο σημερινός πολιτισμός με τήν ύποταγή ή και τήν έξαφάνιση τής ανθρωπίνης προσωπικότητας. Έτσι, ένω στον άρχαίο Έλληνικό πολιτισμό, άφετηρία και σκοπός είναι ο *έσωτερικός πολιτισμός* του ανθρώπου και μόνον, σήμερα διαπιστώνομε τή γύμνωση του ανθρώπου από το κατ' έξοχην ανθρώπινο, από το ανθρωπιστικό του υπόστρωμα. Σή-

μερα, φαντάζει το έπίστρωμα, ένω ο άνθρωπιστικός πυρήνας έχει σαπίσει.

Με άλλα λόγια, ο ουσιαστικός πυρήνας του άρχαίου Έλληνικού πολιτισμού είναι ή *άνθρωπινή προσωπικότητα*, ή διάπλαση τής ανθρωπίνης προσωπικότητας. Κι' από τήν άποψη αυτή βλέπομε τόν *άνθρωπιστικό χαρακτήρα τής άρχαίας παιδείας*.

ε) Οί άρχαίοι Έλληνες σεβάσθηκαν τήν ιδιοσυστασίαν ατόμων και λαών και άνήγαγαν μάλιστα το σεβασμό τής *ατομικής ελευθερίας* σε βάση του πολιτισμού των. Άλλά το ατομικό έγώ δέν το νοούσαν σαν κάτι το υποκειμενικό, αλλά σαν ένα έγώ που είναι φορέας άντικειμενικών αξιών και υπερατομικών κανόνων. Γι' αυτό και το κοινωνικό σύνολο, γι' αυτούς, δέν είναι μάζα από άτομα, πολύχρωμη κοινότητα, αλλά μιὰ άπρόσφατη κοινότητα, μιὰ έξατομικευμένη και συνειδητή προσωπικότητα. Νά ή διαφορά των βαρβάρων του βορρά και τής άληθινής δημοκρατίας.

Οί άρχαίοι Έλληνες πιστεύουν τόν άνθρωπο σαν έναν «ελεύθερο - πολιορκημένο». Και τους Θεούς των άκόμη δέν τους φαντάζονται άντίθετους προς τήν προσωπική τους ζωή. Μιά άνοιχτή διαλεκτική ύπάρχει ανάμεσα σε θεούς και ανθρώπους, που γίνεται σε τρία στάδια: α) *άνέβασμα* τών ανθρώπων προς το ύψος τών θεών, *κάθοδος* τών θεών στο μέτρο τών ανθρώπων. β) *έπικοινωνία* ανθρώπων και θεών σ' ένα ώρισμένο σημείο συναντήσεως, όπου οί άνθρωποι πληροφορούνται τή θεϊκή κατεύθυνση, διαλεκτικά και γ) *πραγματοποίηση τών κατευθύνσεων τών θεών, σύμφωνα με τήν ελεύθερη προσωπική βούληση του κάθε ανθρώπου*.

Έτσι, ο άνθρωπος παρουσιάζεται μέσα σ' ένα προκαθωρισμένο πλαίσιο, *ελεύθερος και συνεπώς υπεύθυνος* για τις πράξεις του και δημιουργός τής τύχης του (R. Schaerer: Le monde antique, σελ. 231-238).

στ) Αν όμως ελεύθερη προσωπικότητα δέν ύπάρχει παρά μόνο με τήν ύπαγωγή του υποκειμενισμού κάτω από νόμους αντικειμενικούς και άπολύτους, ή Πολιτεία, σαν ένσάρκωση τών νόμων αυτών, είναι ή άπαραίτητη προϋπόθεση για τήν ύπαρξη και διατήρηση τής προσωπικότητας. Νά γιατί, κατά τους άρχαίους Έλληνες, το ύψιστον έργον τής Πολιτείας είναι το *παιδαγωγικό* κι' όχι ή έξασφάλιση τής οικονομικής ευημερίας ή τής τεχνικής προόδου. Νά γιατί ο άληθινός πολιτισμός πρέπει να είναι κυρίως παιδαγωγός, για να παίξη επάξια ή Πολιτεία τόν κύριο ρόλο της, τόν παιδαγωγικό.

Αυτές είναι οί κύριες γραμμές που χάραξαν οί Άρχαίοι Έλληνες στην Έπιστήμη, στην Τέχνη, στη Θρησκεία, στη Φιλοσοφία, στη ζωή γενικά, και δημιούργησαν

τό περιεχόμενο του ανθρωπιστικού τους πολιτισμού, ενός ανθρωπισμού με ήθικό μέγεθος, αλλά και τραγικό μεγαλείο.

2. Ο ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΟΣ ΚΙ' Ο ΕΛΛΗΝΟΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

Είδαμε παραπάνω, ότι ο κλασικός ανθρωπισμός είχε περιλάβει και τη θρησκευτική ιδέα κι' είχε μεταφέρει μάλιστα την έδρα των θεών από τον Όλυμπο στη θέση του «άνωστου Θεού». Με την εμφάνιση του Χριστιανισμού, ή όλη κοσμοθεωρία και βιοθεωρία των αρχαίων Έλλήνων κλονίζεται. Για το Χριστιανισμό, ή τέχνη κι' ή φιλοσοφία, αλλά και όλη ή άλλη εργασία του Έλληνισμού φαινόταν μάταια, «μωρία». Ο Χριστιανισμός σπάξει, στην αρχή, τά μέτρα των πολιτικών και φιλοσοφικών συστημάτων και μεθάει τους ανθρώπους με τον άνειδωλο και άμορφο Θεό.

Απέναντι στο πρώτο χριστιανικό πνεύμα, οι Έλληνες άντέταξαν μιá πολύπλευρη άμυνα κι' άνάγκασαν το Χριστιανισμό νά βάλη κάποια όρια στά κηρύγματά του, νά έξοικειωθή με την Τέχνη και την αισθητική συγκίνηση, νά αποδεχθή την έθνική όντότητα των Έλλήνων. Κι' όλη αυτή ή πάλη φανερώνει το χαρακτήρα του Έλληνα νά μñν παραδέχεται τίποτε, δίχως άποχρώντα λόγον, από έγωισμό, από κάποια συνείδηση τής αυτάρκειας του, σε όλες τις έκδηλώσεις τής ζωής.

Με τη Φιλοσοφία λοιπόν και την Τέχνη άντιτάχθηκε ο Έλληνισμός στο πολυδύναμο πνεύμα του Χριστιανισμού κι' έπñληε ή κρίση του Έλληνικού με το Χριστιανικό, μιá κρίση του πνεύματος και τής ψυχής, μιá συζυγία του Έλληνικού με το Χριστιανικό, που διατήρησε τον κλασικό Έλληνισμό και ύψωσε το Χριστιανισμό, γιατί στηρίχθηκε στο σεβασμό τής ανθρωπίνης προσωπικότητας, μιás ιδέας Έλληνικής, που ύψωσε σε δόγμα το χριστιανικό κίνημα.

Ο Χριστιανισμός, στην αρχή, είναι μονομερής, όπως μονομερής ήταν κι' ο Έλληνισμός. Με το Σωκράτη όμως, από το ένα μέρος, και με τον Παύλο, από το άλλο, βρέθηκαν τά κοινά σημεία που όδηγησαν στη σύνθεση των δυο πολιτισμών. Ένας παραλληλισμός στις δυο αυτές Άναγεννήσεις πνεύματος και ψυχής, αποδεικνύει την κοινότητα αισθημάτων και την άλληλεπίδρασή τους. Και στά δυο κινήματα, κέντρον είναι ο άνθρωπος. Στο ένα καλλιεργείται και βασιλεύει ο νοός, στο άλλο ή ψυχή, ή καρδιά. Έκει ή έπιστήμη, με το λόγο, έδω ή αποκάλυψη του Θεού, με την αγάπη.

Είναι άναγκαία λοιπόν μιá άμοιβαία συμπλήρωση των κενών. Γιατί ο άνθρωπος είναι νοός και καρδιά. Κι' έτσι ή άρμονική

σύνθεση έγινε. Ο Έλληνοχριστιανικός πολιτισμός, μιá λέξη πιá, μιá ένιαία κι' άδιαχώριστη έννοια, μιá πραγματικότητα, που κρατεί σαν περιεχόμενο ό,τι άπέμεινε σαν κοινή πίστη των δυο αυτών πνευματικών και ήθικών κινήματων, ύστερα από την άναμεταξύ τους σκληρή πάλη.

Νά μερικά κοινά σημεία:

Ο Σωκράτης ύψώνει την πίστη σε γνώση και δημιουργεί την ήθική. Ο Χριστιανισμός ύψώνει τον άνθρωπο σε ήθική πραγματικότητα και πρεσβεύει το σεβασμό του άλλου, με γνώμονα τή χριστιανική αγάπη. Άλλά κι' ο Άχιλλέας του Όμηρου προοφώνει το θήμα του, με το «καλέ μου», δηλ. μεταφέρει τή Βασιλεία του Θεού έπί τής γής, με την αγάπη στο συνάνθρωπό του.

Για την άθανασία τής ψυχής μιλάει ο Χριστιανισμός, για τή μέλλουσα κρίση μιλάει κι' ο Σωκράτης στην Άπολογία του. Ο Θεόγνης προφητεύει τή γέννηση του Χριστού, «εις έστί Θεός», λέει ο Σοφοκλής, μάρτυρας χριστιανή ή Άντιγόνη, «πέισμαι δέ μάλλον τω Θεω ή ύμιν», λέει ο Σωκράτης, «πειθαρχείν δεί Θεω μάλλον ή ανθρώποις», λένε οι Άπόστολοι.

Έξ άλλου, Όμηρος, Ησίοδος, Σόλων, Θεόγνης, Πυθαγόρειοι, Σωκράτης, Πλάτων, Άριστοτέλης, είναι πρωτοουργοί στην ιδέα τής Ηθικής. Σ' αυτή την Ηθική ύψωσε ο Χριστός τή θεόρατη άρετή τής αγάπης.

Η Χριστιανική Φιλοσοφία είναι σύνθεση τής Έλληνικής Φιλοσοφίας και τής Χριστιανικής Πίστεως, με συνδεδεκό κρίκο τον Παύλο: «Έν αυτό τω Θεω γάρ ζώμεν και κινούμεθα...». Η χριστιανική ιδέα είναι το ευαγγέλιο τής «έλευθερίας του πνεύματος», αλλά κι' ο μεγάλος όδηγός του ανθρώπου προς την αγάπη, προς τον πόνο, προς την αιώνια ζωή.

Από την άλλη μεριά, ή έπικράτηση του Χριστιανισμού έσωσε το Έλληνικό πνεύμα. Χωρίς το χριστιανικό πνεύμα, ο αρχαίος Έλληνικός πολιτισμός θά είχε ταφή κάτω από τά έρείπια του Ρωμαϊκού κόσμου. Όπως, χωρίς το αρχαίο Έλληνικό πνεύμα δέν θά μπορούσε νά διαμορφωθή ο σημερινός Δυτικός Ευρωπαϊκός πολιτισμός.

Νά και ή όφειλή του Έλληνισμού στο Χριστιανισμό.

Δίκαια λοιπόν, όπως λέει ο Ιστορικός Παπαρρηγόπουλος, Έλληνισμός και Χριστιανισμός είναι ή ώραιότερη σύνθεση, άπ' όσες φιλοτέχνησε άνθρωπος και θεός νοός.

3. Ο ΣΚΟΠΟΣ ΤΗΣ ΑΓΩΓΗΣ

Από την έξαιρέτη αυτή σύνθεση γεννήθηκε το ανθρωπιστικό ιδανικό, που είναι και

ιδανικό επιδιώξιμο με το σκοπό της αγωγής, όπως θα ιδούμε παρακάτω.

Πριν απ' όλα, όταν λέμε *αγωγή* έννοούμε την αφύπνιση του αξιολογικού κόσμου του ατόμου, τη μόρφωση του ατόμου σε ήθικη προσωπικότητα, την ανάπτυξη των προσωπικών δυνατοτήτων του ατόμου, ώστε να γίνεται ικανό να άτενιζει τις υπερατομικές αξίες, να τις πραγματοποιήσει, αλλά να δημιουργήσει και το ίδιο νέες αξίες, που θα ώφελήσουν πνευματικά και ήθικα το σύνολο.

"Αν ρίξουμε μια ματιά στην εξέλιξη της πνευματικής ιστορίας των λαών, θα ιδούμε πως οι σκοποί της αγωγής είναι ποικίλοι στις διάφορες εποχές και καθορίζονται ανάλογα με τις κυριαρχούσες κάθε φορά κοινωνικές, φιλοσοφικές και πολιτικές ιδέες κάθε λαού. 'Η ποικιλία αυτή των σκοπών της αγωγής εκφράζει την αιώνια αναζήτηση του ανθρώπου για τη λύση αυτού του μυστηρίου, που λέγεται «άνθρωπος». 'Αφήνοντας άσχολίαστη την εξέλικτική ποικιλία των σκοπών της αγωγής, σταματούμε στο σημερινό σκοπό της αγωγής.

Τα βασικά γνωρίσματα της εποχής μας είναι: στόν πνευματικό τομέα, η εξέλιξη των έπιστημών, στό βιομηχανικό, η ανάπτυξη της τεχνικής, στόν οικονομικό, η εμφάνιση των μεγάλων επιχειρήσεων και στόν πολιτικό τομέα η κάποια εξέλιξη του δημοκρατικού θεσμού. Μέσα σ' αυτά τὰ σύγχρονα δεδομένα, καλείται η αγωγή να μορφώσει «άνθρώπους». Γιατί πάντοτε ο σκοπός της αγωγής ήταν και θα είναι να μορφώνει ανθρώπους. 'Αλλά ενώ εξωτερικά ο σκοπός δεν αλλάζει από εποχή σε εποχή, αυτό δεν σημαίνει ότι η έννοια «άνθρωπος» μένει για πάντα αμετάβλητη. Οι άνθρωποι που κάθε φορά μορφώνουμε, προορίζονται να ζήσουν σε μια ώρισμένη εποχή, κάτω από συνθήκες που έχουν επιβάλλει μια ξεχωριστή μορφή πολιτισμού και που καλούνται οι νέοι άνθρωποι να τον γνωρίσουν και να τον παραγάγουν. Πρέπει λοιπόν ν' αναθεωρούμε συχνά την αντίληψη μας για το περιεχόμενο της έννοιας «άνθρωπος». 'Ο σημερινός άνθρωπος δεν μπορεί π.χ. να έχει την ίδια προσωπικότητα που είχε ο άνθρωπος της κλασικής εποχής. Μια άληθινή άβυσσος χωρίζει το σημερινό άνθρωπο από το χθεσινό. Κι' αυτό το χάσμα γεννήθηκε από τον πρόοδο των έπιστημών κι' από τὰ καινούργια αίτήματα των καιρών μας. Αυτό ανάγκασε τόν 'Αϊνστάϊν να πη, ότι «σήμερα ο άνθρωπος σκέπτεται με τὰ χέρια ή με τή μηχανή».

'Ο άνθρωπος λοιπόν της εποχής μας ζητεί να βρη λύσεις στα αίτήματα της ζωής του, της σύγχρονης ζωής. Συνεπώς, η *αγωγή* παρουσιάζεται με διπλές επιδιώ-

ξεις: την *προσωπική* ανάπτυξη του κάθε ατόμου και την *κοινωνική* του προσαρμογή. 'Ατομικό όμως έχω και κοινωνικό έχω, έχω κοινή ρίζα, γι' αυτό και το προϊόν της αμοιβαίας σχέσεως των δυο αυτών «έγώ», είναι ο ήθικός χαρακτήρας του ατόμου.

Με άλλα λόγια, η αγωγή όφειλει:

α) Να προπαρασκευάζη το άτομο για μιá συνυπόχρη δραστηριότητα, χωρίς να παραλείψη την ανάπτυξη της προσωπικότητος του κάθε ατόμου.

β) Να μορφώσει την κοινωνική συνείδηση του ατόμου, αναπτύσσοντάς του τὰ συναισθήματα του σεβασμού πρὸς τὸν έαυτό του, πρὸς τὸν πλησίον του, πρὸς τὸ Θεό, και της προσωπικής του ευθύνης πρὸς τὸ σύνολο (έθνικό και παγκόσμιο).

'Ο σκοπός λοιπόν της αγωγής σήμερα είναι η *μόρφωση της ανθρώπινης προσωπικότητος, στην ύπηρεσία της κοινότητος* (έθνικής και παγκοσμίου). 'Ανθρωπιά, είναι ο σκοπός της αγωγής.

"Αν έμβασθούμε λίγο στόν παραπάνω όρισμό, θα ιδούμε πως έμπεριέχει ό,τι βασικό περιλαμβάνει κι' η διατύπωση του σκοπού της αγωγής, όπως αυτός δίνεται στο 16ον άρθρο του 'Ελληνικού Συντάγματος και στο Νόμο 4397)1929 (άρθρ. 3), όπως τροποποιήθηκε με τὸ άρθρο 1 του Ν.Δ. 1461)1942 και κυρώθηκε με τήν υπ' αριθ. 319)1946 Πράξη του 'Υπουργικού Συμβουλίου. Σύμφωνα με τὸ σκοπό που διετύπωσε η Πολιτεία, η διδασκαλία και η αγωγή έχουν σκοπό «να εξασφαλίσουν τήν ήθικη και πνευματική αγωγή των νέων, ν' αναπτύξουν τήν ήθικη τους συνείδηση, με βάση τις ιδεολογικές κατευθύνσεις του έλληνοχριστιανικού πολιτισμού και να τους μεταδώσουν τις απαραίτητες για τή ζωή τους, γνώσεις και δεξιότητες».

"Αν συγκρίνουμε τὸ σκοπό που έμεις διετυπώσαμε πὸ πάνω με τὸ σκοπό που διατυπώνεται στο Σύνταγμα μας, θα ιδούμε πως ο σύγχρονος σκοπός της αγωγής δεν διαφέρει από τὸ ιδανικό του έλληνοχριστιανικού πολιτισμού, παρά μόνον οε ό,τι άφορά τὰ αίτήματα της εποχής μας. Και δεν μπορεί να γίνη διαφορετικά. Γιατί η ανάγκη να κατανοήσουμε τὸ παρόν και τὰ προβλήματά του, μάς ώθει να φιλοσοφήσουμε για τήν ένότητα της ζωής του πολιτισμού, όπως αυτή έχει αναπτυχθή κατά τήν ιστορικήν εξέλικτική προσπάθεια του ανθρώπου. 'Από τὸ ένα μέρος, έχομε τὸ παρόν με τὰ προβλήματά του και τήν άγωνία του, κι' από τὸ άλλο, έχομε τὸ παρελθόν με τούς μεγάλους πολιτισμούς.

Μιά λοιπόν άληθινή παιδεία, για να καθόριση τούς σκοπούς της χρειάζεται τὸ ιδανικό (τήν υπερατομική αξία), τήν πολιτιστική παράδοση και τὰ αίτήματα της σύγχρονης ζωής. 'Ο σημερινός σκοπός της

αγωγής έχει τις υπερατομικές αξίες του έλληνοχριστιανικού πολιτισμού σαν ιδανικό, σαν κατευθυντήριο γραμμή. Το ιλαρόν φώς της έλληνοχριστιανικής παραδόσεως θά καθορίζη πάντοτε τη διάσταση του *θάβους* του σκοπού της έλληνικής παιδείας. Τα μέσα της σημερινής αγωγής, πού άποτελούν τη διάσταση του *πλάτους*, θά τά αναζητήσουμε στα σύγχρονα έπιστημονικά δεδομένα.

Ύστερα από τά όσα είπαμε παραπάνω, δέν νομίζω ότι είναι δυνατόν νά άνιχνεύσουμε διαφορές ανάμεσα στην έννοια του «Έλληνοχριστιανικού» πολιτισμού—μέ μορφή σκοπού αγωγής—και στο σκοπό της αγωγής, όπως αυτός καθορίζεται από την πολιτεία μας. «Άνθρωπιά», είναι ο σκοπός της αγωγής μας, σήμερα. Αυτή είναι κι' η θαθεία έννοια του έλληνοχριστιανικού «άνθρωπισμού». Το άνθρωπιστικό έλληνοχριστιανικό ιδανικό είναι γεμάτο έθνισμό άφ' ενός, αλλά και από γενικότερο πολιτισμό άφ' έτέρου (άπό άνθρωπιά). Το έλληνικό ιδανικό είναι θγαλμένο μέσα άπό το έλληνικό χώμα κι' άπό την ιστορία του λαού του, γι' αυτό κι' ο άνθρωπισμός για την Έλλάδα είναι τó είναι της, ή ουσία της, τó πρωτόπλασμα της ιστορίας της.

Και για νά ζήση σήμερα τó άνθρωπος τις ανθρωπιστικές ή έλληνοχριστιανικές αξίες (Θρησκείας—Έλευθερίας—Δικαιοσύνης—Έθνους—Πατρίδος), πρέπει νά είναι έξωπλισμένος με υγεία σωματική, με καλλιεργημένο νοú, με έξευγενισμένο ψυχικό κόσμο, με ανεπτυγμένο έθνικό και θρησκευτικό φρόνημα, με ικανότητα ν' άσκη έντιμη και δημιουργική κοινωνική εργασία. Δηλαδή ό,τι μάς έχει αφήσει σαν ιστορικό άπόθεμα ή έλληνοχριστιανική παράδοση.

Έτσι, ό σωστός «άνθρωπισμός», πού έπιδιώκει σήμερα ό σκοπός της αγωγής, είναι έννοια ταυτόσημη με τόν «έλληνοχριστιανικό» άνθρωπισμό. Άλλο είναι τó θέμα, ό,τι υπάρχει—και πρέπει νά υπάρχει—διαφορετικοί προσανατολισμοί στη σύγχρονη παιδεία μας, όσον άφορά τó γνωστικό και μόνον περιεχόμενο τών προγραμ-

μάτων τών σχολείων μας. Όπωςδήποτε, στην εποχή μας, πού τη χαρακτηρίζει ό θρίαμβος της μηχανής και πού παρ' όλες τις πνευματικές κατακτήσεις, όλοι μας περνούμε μιά κρίση βαρβαρότητας—γιατί στένεψε ή ψυχή μας για τήν πίστη σε άνώτερα ανθρωπιστικά ιδανικά—ή έλληνική παιδεία, άν τó θέλη, έχει τά μέσα ν' αντίδραση στην ήθικη αυτή δοκιμασία πού δέρνει τήν ανθρωπότητα, χωρίς παράλληλα νά προδώση τά αίτήματα τών καιρών. Και τά μέσα αυτά είναι τά ήθικα κεφάλαια της έλληνοχριστιανικής παραδόσεως: τó μέτρο της έλληνικής παραδόσεως, ή *άνθρωπιά* (τό «άγαπάτε άλλήλους») της χριστιανικής ιστορίας, ή *πίστη* της έλληνοχριστιανικής συνθέσεως. Με τά μέσα αυτά, οί νέοι μας θ' άποκτήσουν και σεβασμό πρòς τήν ανθρωπινή προσωπικότητα και αίσιοδοξία και ήθος και όμόνοια και τιμιότητα και θρησκευτικότητα και θά συνηθίσουν «νά χαίρωνται μετά χαιρόντων και νά κλαίουν μετά κλαίωντων».

Τó ιδανικό της έλληνοχριστιανικής ιδέας είναι ή ανθρωπιστική αίσιοδοξία, ή πίστη. Κι' ή πίστη είναι ή όραση της ψυχής, πού τόσο άδυνάτιες σήμερα στο έργο της αγωγής. Δέν είναι λοιπόν οί πύραυλοι, αυτοί καθ' έαυτοί, πού άπειλούν σήμερα τόν κόσμο, αλλά τó ότι δέν δουλεύεται ή ψυχή τών νέων μας με μιά άληθινή παιδεία, με μιά παιδεία πού τó ειδικό της βάρος θά είναι ή ήθικη αξία, ό έλληνοχριστιανικός άνθρωπισμός. Νά γιατί, τά έλληνοχριστιανικά ιδανικά πρέπει νά έπηρεάζουν πάντοτε τούς νέους μας, για νά έξοπλίζονται γερά, νά θγαίνουν θριαμβευταί άπό κάθε ήθικη δοκιμασία, άπό κάθε ήθικη κρίση και νά είναι ικανοί ταυτόχρονα νά άνανεώνουν τά άκατάλυτα ιδανικά της φυλής μας. Ό άνθρωπος σήμερα έγινε δούλος της μηχανής, ενώ πρέπει νά υποτάξη τή μηχανή στο ανθρωπιστικό του ιδανικό. Αυτό σημαίνει, ό,τι ό άνθρωπος πρέπει νά νικήση τόν έαυτό του, άν θέλη νά σωθή, σαν άτομο και στο σύνολό του.

Γνωρίζομεν τιν βαρύτητα;

Τοῦ κ. ΧΡ. ΚΟΥΡΗ
Μαθηματικοῦ—Φυσικοῦ, τοῦ Κέντρου Πυρηνικῶν Ἐρευ-
νῶν «Δημόκριτος».

Τὸ φαινόμενον τῆς πτώσεως τῶν σωμάτων θὰ εἴλικυεν ἀσφαλῶς τὴν προσοχὴν τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων. Πρῶτος ἐν τούτοις σταθμὸς εἰς τὴν σπουδὴν τοῦ φαινομένου τῆς βαρύτητος εἶναι ἡ ἐργασία τοῦ Γαλιλαίου, ἡ σχετικὴ μὲ τὴν ἔρευναν καὶ διατύπωσιν τῶν νόμων τῶν πιπτόντων σωμάτων, τῆς κινήσεως ἐπὶ κεκλιμένου ἐπιπέδου καὶ τῶν αἰωρήσεων τοῦ ἔκκρεμοῦς, ἡ ὁποία ἤρχισεν ὀλίγον μετὰ τὸ 1581.

Μερικὰς δεκαετίας ἀργότερον (περὶ τὸ 1666) ὁ Νεύτων συνέλαθε τὴν ιδέα τῆς βαρύτητος ὡς παγκοσμίου δυνάμεως, ἂν καὶ ἡ ιδέα αὕτη φαίνεται νὰ αἰωρήται εἰς τὰ ὄρια τῶν σκέψεων τοῦ Γαλιλαίου χωρὶς νὰ κατασταλάξῃ. Ὁ Καθηγητὴς G. Gamow, τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Κολοράντο, εἰς ἓκ τῶν καλλιτέρων ζώντων ἐκλαϊκευτῶν τῆς ἐπιστήμης, εἰς προσφάτως ἐκδοθὲν ἐκλαϊκευτικὸν βιβλίον του περὶ βαρύτητος, ἀφιερώνει ἕξ κεφάλαια εἰς τὰς ιδέας τοῦ Νεύτωνος καὶ τὴν ἐξέλιξιν των⁽¹⁾. Αἱ ἐν λόγῳ ιδέαι διεμόρφωσαν τὸν κλάδον τῆς ἐπιστήμης, ὁ ὁποῖος λέγεται κλασικὴ μηχανικὴ, ἣτις ἐπέτυχε νὰ ἐρμηνεύσῃ ἰκανοποιητικῶς τὰ φαινόμενα τῶν κινήσεων τῆς γῆς, τῆς σελήνης καὶ τῶν πλανητῶν, τὸ φαινόμενον τῶν παλιρροιῶν κ.τ.λ. καὶ κατέληξεν εἰς τὰ ἐπιτεύγματα τῶν τε-

χνητῶν δορυφόρων καὶ τῶν πυραύλων⁽²⁾.

Τοιαύτη ἦτο ἡ ἐπιτυχία τῆς κλασικῆς μηχανικῆς τοῦ Νεύτωνος, ὥστε ἐθεωρήθη κατὰ τὰ τέλη τοῦ παρελθόντος αἰῶνος καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρόντος, ὡς τὸ στερεὸν καὶ τελικὸν θάθρον ὀλοκλήρου τῆς Φυσικῆς καὶ πολλοὶ ἐπεχείρησαν νὰ ἐρμηνεύσουν καὶ τὰς ἠλεκτρομαγνητικὰς ἐξισώσεις τοῦ Maxwell μηχανικῶς.

Τὴν πίστιν ὅτι ἡ κλασικὴ μηχανικὴ τοῦ Νεύτωνος ἀποτελεῖ τὴν βᾶσιν κάθε φυσικῆς σκέψεως, ἐκλόνησε τὸ πρῶτον τὸ βιβλίον τοῦ Mach μετὰ τίτλον «Ἱστορία τῆς Μηχανικῆς». Τὸ ἐν λόγῳ βιβλίον ἠσκήσε τεραστίαν ἐπίδρασιν ἐπὶ τοῦ Ἄινστάϊν, ὡς ὁ ἴδιος ἀναφέρει εἰς τὴν αὐτοβιογραφίαν του⁽³⁾.

Οὕτω ἐνῶ ἡ θεωρία τοῦ Νεύτωνος προέβλεψε καὶ περιέγραψεν ἐπιτυχῶς

(2) Εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῆς κλασικῆς μηχανικῆς συνέβαλον διὰ τῶν ἐργασιῶν των πλὴν τοῦ Νεύτωνος καὶ οἱ Maupertuis, Euler Lagrange, Hamilton καὶ ἄλλοι. Ἄλλ' ὡς ἀναφέρει ὁ Mach, τὰ συντελεσθέντα εἰς τὴν κλασικὴν μηχανικὴν μετὰ τὸν Νεύτωνα στήριζοντα κυρίως εἰς μίαν παραγωγικὴν, μορφολογικὴν καὶ μαθηματικὴν ἀνάπτυξιν ἐπὶ τῇ βᾶσει τῶν ἀρχῶν τοῦ Νεύτωνος.

Τὰς ἐν λόγῳ ἀρχὰς διέτύπωσεν ὁ Νεύτων εἰς τὸ περίφημον βιβλίον «Μαθηματικαὶ ἀρχαὶ φυσικῆς φιλοσοφίας» Λονδίνον (1687).

(3) Einstein, Philosopher—Scientist, N. York σελ. 21.

(1) G. Gamow: Gravity, N. York 1962.

πλείστα φαινόμενα, ἐνῶ ἀπήντησεν εἰς τὸ πῶς, δὲν κατάρθωσε ὁμοίως τὴν ἀπάντησιν εἰς τὸ διατί, ἢ τὴν καθορίσιν τὴν προέλευσιν καὶ τὸν τρόπον μεταδόσεως τῆς ἐπιδράσεως τῆς βαρύτητος, ἢ τὴν σχέσιν τῆς μὲ τὰς ἄλλας δυνάμεις τῆς φύσεως⁽⁴⁾.

Ἡ θεωρία λοιπὸν τοῦ Νεύτωνος, ἢ ὁποία, ἂν ξεχάσωμεν τὸ περιήλιον τοῦ Ἑρμοῦ καὶ μερικὰς μικροτέρας σημασίας ἀσυμφωνίας, εἶχε μεγάλην ἐπιτυχίαν διὰ τῶν θριάμβων τῆς οὐρανοῦ μηχανικῆς (πρόβλεψις ἐκλείψεων, ἀνακάλυψις τῶν πλανητῶν Ποσειδῶνος καὶ Πλούτωνος) δὲν ἀπαντοῦσε εἰς πλείστα γενικώτερα ἐρωτήματα: Πῶς καὶ μὲ ποῖαν ταχύτητα μεταδίδεται ἡ βαρύτης; Ποία ἡ σχέσις μεταξύ βαρύτητος καὶ ἡλεκτρομαγνητισμοῦ;

Ἡ ἡλεκτροδυναμικὴ τῶν Faraday καὶ Maxwell, ἐπαληθευθεῖσα διὰ τῶν πειραμάτων τοῦ Hertz, ἔδειξεν ὅτι ὑπάρχουν φαινόμενα τελείως ἄσχετα ἐκ πρώτης ὄψεως ὡς ἐκ τῆς φύσεως τῶν μὲ οἰανδήποτε βαρυτικῆν ὕλην, προκαλούμενα ἀπὸ κύματα εἰς τὸν κενὸν χῶρον, ποῦ ἀποτελοῦν τὰ κύματα τοῦ ἡλεκτρομαγνητικοῦ πεδίου. Οἱ νόμοι λοιπὸν τῆς ἡλεκτροδυναμικῆς δὲν ἤμποροῦσαν νὰ ἐνσωματωθοῦν ἱκανοποιητικῶς εἰς τὸ Νευτώνειον σύστημα⁽⁵⁾. Καὶ ἐρωτᾷ κάποιος ὁ Ἄϊνστάϊν: Θὰ εἶχεν ἀράγει ὁ Faraday ἀνακαλύψει τὸν νόμον τῆς ἡλεκτρομαγνητικῆς ἐπαγωγῆς, ἂν εἶχεν ὑποστῆ μίαν κανονικὴν πανεπιστημιακὴν ἐκπαίδευσιν⁽⁶⁾;

Οὕτω ἐτέθη τὸ ἐρώτημα τῆς σχέσεως μεταξύ τῆς βαρύτητος καὶ τῶν ἡλεκτρομαγνητικῶν φαινομένων καὶ ἤρχισεν ἡ

(4) Ἐπ' αὐτοῦ βλ. E. Whittaker, *From Euclid to Eddington*, N. York σελ. 112 καὶ ἑπ.

(5) Εἰς τὴν Νευτώνειον μηχανικὴν ἐνεσωματώθησαν ἀντιθέτως μὲ εὐκολίαν τὰ φαινόμενα τῶν ἐλαστικῶν δυνάμεων τῶν σωμάτων καὶ τῆς κινήσεως τῶν ρευστῶν, δηλαδὴ ἡ ἀκουστικὴ καὶ ἡ ὑδροδυναμικὴ.

(6) *Scientist American*, Ἀπρίλιος 1950. Ὁ Faraday ἦτο κατὰ τὸ ἐπάγγελμα βιβλιοδέτης. Κατὰ τὰς νύκτας ἐδιάβαζε τὰ βιβλία τὰ ὅποια ἔδενε καὶ παρηκολούθει τὰ νυκτερινὰ μαθήματα τοῦ χημικοῦ Davy.

προσπάθεια διὰ τὴν ἀνακάλυψιν μιᾶς γενικῆς ἐνοποιημένης θεωρίας τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου.

Ὅλοι αἱ πρὸς αὐτὴν τὴν κατεύθυνσιν προσπάθειαι ἐμπνέονται ἀπὸ τὴν γενικὴν θεωρίαν τῆς σχετικότητος τοῦ Ἄϊνστάϊν (1915), ποῦ ἀποτελεῖ, ὅπως παρατηρεῖ ὁ B. Russell τὸ πρῶτον βῆμα μετὰ τὸν Νεύτωνα πρὸς κατανόησιν τῆς βαρύτητος⁽⁷⁾.

Τρίτον λοιπὸν σταθμὸν εἰς τὴν μελέτην τοῦ προβλήματος τῆς βαρύτητος ἀποτελεῖ τὸ ἔργον τοῦ Ἄϊνστάϊν. Εἰς ἐργασίαν του δημοσιευθεῖσαν τὸ 1918 ἔδωκεν ὁδὸς προσεγγιστικὰς λύσεις εἰς τὰς προταθείσας ἐξισώσεις τοῦ πεδίου τῆς βαρύτητος καὶ ὠδηγήθη εἰς τὴν ἀποψιν ὅτι μιὰ μᾶζα παράγει κύματα βαρύτητος, κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὴν θεωρίαν τῶν ἡλεκτρομαγνητικῶν κυμάτων. Τὰ ἐν λόγω κύματα μεταδίδονται μὲ τὴν ταχύτητα τοῦ φωτός καὶ ἀσφαλῶς μεταφέρουν ἐνέργειαν. Ὁ Ἄϊνστάϊν ἐμελέτησε τὴν ἐκπομπὴν καὶ ἀπορρόφησιν τοιούτων κυμάτων. Συμφώνως πρὸς αὐτὰς τὰς ἀπόψεις ὑπάρχει ἓν εἶδος μόνου φυσικοῦ νόμου, ὁ νόμος τοῦ πεδίου⁽⁸⁾.

Ἀντιθέτως, εἰς τὴν κλασικὴν φυσικὴν ὑπάρχει ἓνας χαρακτηριστικὸς δυϊσμός μεταξύ πεδίου καὶ ὕλης. Εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς βαρύτητος ὡς καὶ εἰς τὴν περίπτωση τῶν ἡλεκτρομαγνητικῶν ἀντιδράσεων, οἱ φυσικοὶ νόμοι χωρίζονται εἰς δύο κατηγορίας. Εἰς τὴν πρώτην κατηγορίαν ἀνήκουν οἱ νόμοι, οἱ ὅποιοι ἐκφράζονται διὰ δυναμικῶν ἐξισώσεων, αἱ ὅποια κυβερνοῦν τὴν κίνησιν τῆς ὕλης εὐρισκομένης ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν δυνάμεων «ἐξασκουμένων» ὑπὸ τοῦ πεδίου (δυνάμεις παγκοσμίου ἔλξεως, δυνάμεις Coulomb). Οὕτω ὁ νόμος τοῦ Νεύτωνος

(7) Περὶ τῆς θεωρίας τῆς σχετικότητος βλ. λ. χ. R. Tolman *Relativity, Thermodynamics and Cosmology*, Oxford. Ἰ. Γ. Ἐυνοπούλου: Πῶς ἐμφανίζεται ἡ θεωρία τῆς σχετικότητος, «Ἀκτίνες» 1955 σελ. 505-509.

(8) Περὶ τούτου βλ. H. Weyl: *Philosophy of Mathematics and Natural Science*, Princeton 1949, σελ. 171.

κατά τὸν ὁποῖον ἐπὶ μιᾶς μάζης ἐξασκεῖται δύναμις ἔλξεως λόγω τῆς παρουσίας ἐτέρας μάζης, ἢ ὁποία εἶναι ἀνάλογος τοῦ γινομένου τῶν μαζῶν καὶ ἀντιστρόφως ἀνάλογος τοῦ τετραγώνου τῆς ἀποστάσεώς των, εἶναι ἕνας δυναμικός νόμος. Εἰς τὴν δευτέραν κατηγορίαν ἀνήκουν οἱ νόμοι, οἱ ὁποῖοι ἐκφράζονται ὑπὸ διαφορικῶν ἐξισώσεων, αἱ ὁποῖαι (μὲ καταλλήλους ὀριακὰς συνθήκας εἰς τὸ ἄπειρον) καθορίζουν τὸ πεδῖον ὡς πρὸς τὴν κατανομὴν καὶ κίνησιν τῆς ὕλης, ἢ ὁποία τὸ «παράγει» (ἐξισώσεις πεδίου).

Πρῶτος ὁ Faraday ἀνέπτυξε τὴν ἰδέαν ἑνὸς πεδίου διὰ τὰ ἠλεκτρικὰ φαινόμενα. Συμφώνως πρὸς τὴν ἰδέαν τοῦ πεδίου, ἕνα φορτισμένον σωματίδιον, ὡς λ.χ. τὸ ἠλεκτρόνιον, εἶναι ἀπλῶς μία μικρὰ περιοχὴ ἑνὸς «ἠλεκτρικοῦ πεδίου» εἰς τὴν ὁποίαν ἢ ἔντασις τοῦ πεδίου λαμβάνει μεγάλας τιμὰς, ὥστε μία σχετικῶς μεγάλη ἐνέργεια νὰ εἶναι συγκεντρωμένη εἰς μικρὸν χώρον. Ἐνας τοιοῦτος «κόμβος ἐνεργείας», ὁ ὁποῖος δὲν εἶναι κεχωρισμένος ἀπὸ τὸ ὑπόλοιπον πεδῖον, μεταδίδει τὴν ἐνέργειαν διὰ τοῦ κενοῦ χώρου ὅπως κύμα ὕδατος ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας μιᾶς λίμνης⁽⁹⁾. Πρῶτος ὁ Maxwell εὑρεν ὅτι εἰς τὸ ἠλεκτρομαγνητικὸν πεδῖον μεταδίδεται ἐνέργεια ἀπὸ ἕνα κέντρον διεγέρσεως ὄχι ἀκαριαίως, ἀλλὰ μὲ τὴν ταχύτητα τοῦ φωτός. Εὑρέθησαν ἐπίσης διαφορικαὶ ἐξισώσεις, αἱ ὁποῖαι συνδέουν τὰς φυσικὰς ποσότητας αἵτινες χαρακτηρίζουν τὸ πεδῖον. Ἡ πλήρης ἀνεξαρτησία μεταξὺ ἐξισώσεων τοῦ πεδίου καὶ δυναμικῶν νόμων ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι αἱ ἐξισώσεις τοῦ πεδίου εἶναι γραμμικαὶ διαφορικαὶ ἐξισώσεις.

Ἀντιθέτως εἰς τὴν θεωρίαν τοῦ Ἄϊνστάϊν αἱ ἐξισώσεις δὲν εἶναι γραμμικαὶ. Τοῦτο καθιστᾷ δυνατὸν νὰ ἐξαχθῶν οἱ δυναμικοὶ νόμοι ἐκ τῶν ἐξισώσεων τοῦ πεδίου. Δηλαδὴ ἔάν εἶναι γνωσταὶ αἱ ἐξι-

σώσεις τοῦ πεδίου εἶναι δυνατὸν νὰ ἐξαχθῶν αἱ ἐξισώσεις τῆς κινήσεως χωρὶς καμίαν ἄλλην χωριστὴν ὑπόθεσιν.

Η προσπάθεια συσχετίσεως τῆς βαρύτητος μὲ ἄλλα φυσικὰ φαινόμενα, μία τάσις δηλαδὴ πρὸς ἐνοποιήσιν τῶν διαφόρων κλάδων τῆς φυσικῆς, ἀπασχόλησε πολλοὺς ἐρευνητάς ⁽¹⁰⁾. Οὕτω εὑρέθη λ.χ. ὅτι ἡ παρουσία πεδίου βαρύτητος ἔχει ἐπίδρασιν ἐπὶ τῶν ἠλεκτρομαγνητικῶν κυμάτων. Τοῦτο εἶναι συνέπεια τῆς γενικῆς θεωρίας τῆς σχετικότητος.

Εἰς τὸ προαναφερθὲν βιβλίον τοῦ Gamow καὶ εἰς τὸ κεφάλαιον «Ἡ θεωρία τῆς βαρύτητος τοῦ Ἄϊνστάϊν» ἐκτίθεται ἡ ἀρχὴ τῆς ἰσοδυναμίας μεταξὺ παρατηρήσεων ἐντὸς ἑνὸς ὁμογενοῦς πεδίου βαρύτητος καὶ ἑνὸς ἐπιταχυνομένου θαλάμου καὶ αἱ συνέπειαι τῆς ἀρχῆς ταύτης ἐπὶ τῶν ὀπτικῶν καὶ ἠλεκτρομαγνητικῶν φαινομένων⁽¹¹⁾. Μία ἀπὸ τὰς συνεπείας αὐτὰς εἶναι ἡ ἔκτροπὴ τῶν ἀκτίνων τοῦ φωτός εἰς τὸ πεδῖον βαρύτητος τοῦ ἡλίου, ἢ ὁποία ἔχει παρατηρηθῆ πειραματικῶς κατὰ τὰς ἐκλείψεις. Ἡ πρώτη πειραματικὴ ἐπαλήθευσις ἔγινε κατὰ τὴν ἔκλειψιν τοῦ ἡλίου τῆς 29ης Μαΐου 1919 μὲ συμμετοχὴν τοῦ Eddington εἰς τὴν νῆσον Principe εἰς τὴν δυτικὴν ἀκτὴν τῆς Ἀφρικῆς⁽¹²⁾.

Κατὰ μίαν γενικὴν ἀρχὴν ὀφειλομένην εἰς τὸν Fermat, τὸ φῶς ἀκολουθεῖ τὸν

(10). Ὁ Faraday ἐπίστευεν ὅτι ὅλαι αἱ δυνάμεις τῆς φύσεως εἶναι ἐκδηλώσεις μιᾶς θεμελιώδους δυνάμεως. Ἡ ἰδέα αὐτὴ ἐπηρέασε πολλοὺς μεταγενεστέρους του. Πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τῆς ἐνοποιήσεως συνέβαλε μεγάλως ὁ Maxwell τὸσον διὰ τῆς ἠλεκτρομαγνητικῆς θεωρίας τοῦ φωτός, ὅσον καὶ διὰ τῆς λογικῆς συσχετίσεως μεταξὺ τοῦ φαινομένου τῆς ἐπαγωγῆς τοῦ Faraday καὶ τῆς παρατήρησεως τοῦ Ampère ἐπὶ τῆς ἔλξεως ἢ ἀπώσεως δύο ρευματοφόρων συρμάτων.

(11). G. Gamow ἔνθα ἀνωτ. σελ. 120-122.

(12) B. A. Vihert Douglas: The life of Arthur Stanley Eddington, σελ. 40 ὅπου δημοσιεύονται ἀποσπάσματα ἐκ τῶν σημειώσεων τοῦ Eddington. Νεώτεροι παρατηρήσεις δίδουν ἔκτροπὰς ὀλίγον μεγαλύτερας ἀπὸ τὰς προβλεπομένας ἀπὸ τὴν θεωρίαν τοῦ Ἄϊνστάϊν.

(9) Ἡ θεωρία τοῦ Maxwell ἂν καὶ περιγράφει ἐπαρκῶς τὴν συμπεριφορὰν τῶν ἠλεκτρισμένων σωμάτων κατὰ τὰς μεταξύ των ἀλληλεπιδράσεις, δὲν δίδει μίαν θεωρίαν δι' αὐτὰ τὰ ἴδια τὰ σωματίτια.

συντομώτερον χρονικῶς δρόμον μεταξύ δύο σημείων. Ὁ δρόμος οὗτος εἰς τὸ κενὸν καὶ ἐν ἀπουσίᾳ ἑλκτικῶν μαζῶν εἶναι εὐθεῖα γραμμὴ. Ἡ παρουσία ἐν τούτοις ἑλκτικῶν μαζῶν ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα κατὰ τὴν θεωρίαν τῆς βαρύτητος τοῦ "Αἰνστάιν τὴν «καμπύλωσιν» τοῦ χώρου, ὁπότε τὸ φῶς ἀκολουθεῖ «γεωδαισιακὰς γραμμὰς»⁽¹³⁾ ἐνὸς χώρου καμπύλου⁽¹⁴⁾ ¹⁵⁾. Τὸ ἐν λόγῳ «γεωδαισιακὸν αἴτημα» εἶναι μαθηματικὴ ἀπόρροια τῶν ἐξισώσεων τοῦ πεδίου βαρύτητος.

"Ἄλλη συνέπεια τῆς θεωρίας τοῦ "Αἰνστάιν εἶναι τὸ ὅτι εἰς τόπους ὑψηλοῦ δυναμικοῦ βαρύτητος ὅλα τὰ γεγονότα ἐξελλίσσονται κάπως βραδύτερον, δηλαδή ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς βαρύτητος ἐπιβραδύνεται ἡ ροὴ τοῦ χρόνου. Ἐπὶ παραδείγματι, ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἡλίου αἱ ἀτομικαὶ δονήσεις ἐπιβραδύνονται κατὰ $2, 12 \times 10^{-4}$ ἐπὶ τοῖς ἑκατὸν ἐν σχέσει μὲ τὴν γῆν^(16,17). Οὕτω περιμένει κανεὶς μετάθεσιν τῶν γραμμῶν τοῦ φά-

(13). Γεωδαισιακὴ γραμμὴ καλεῖται μία καμπύλη ἐπὶ μιᾶς ἐπιφανείας τῆς ὁποίας ἡ πρώτη κάθετος εἰς οἰονδήποτε σημεῖον συμπίπτει μετὰ τῆς καθέτου ἐπὶ τὴν ἐπιφάνειαν. Ἡ ἐν λόγῳ καμπύλη ἔχει τὴν ιδιότητα νὰ ἔχη τὸ ἐλάχιστον μήκος μεταξύ δύο σημείων, ἐξ ὧν τῶν καμπύλων τῶν κειμένων ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας καὶ διερχομένων διὰ τῶν ἐν λόγῳ σημείων.

(14) Βλ. λ. χ. A. S. Eddington: *The Nature of the Physical World*, Cambridge, Κεφάλαιον βον καὶ ἐιδικώτερον σελ. 125.

(15). Ἡ πρότασις τοῦ Fitzgerald ὅτι ἡ «βαρύτης ὀφείλεται εἰς ἀλλαγὴν τῆς δομῆς τοῦ αἰθέρος παραγομένη παρουσία ὕλης», ἀπετέλεσε τὴν κεντρικὴν πρότασιν τῆς γενικῆς θεωρίας τῆς σχετικότητος μὲ δύο ἀλλαγὰς: Ἡ ἀσαφὴς λέξις δομὴ ἔγινε ἀπὸ τὸν "Αἰνστάιν καμπυλότης καὶ ἡ λέξις αἰθὴρ ἀντικατεστάθη διὰ τῆς ἐννοίας τοῦ χωροχρόνου.

σματος τοῦ ἡλίου καὶ τῶν ἀστέρων πρὸς τὸ ἐρυθρὸν, λόγῳ τῆς ἐπιδράσεως τοῦ πεδίου βαρύτητός των. Τὸ φαινόμενον τοῦτο εἶναι πολὺ ἐντονώτερον εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν ἀστέρων, πού λέγονται λευκοὶ νάνοι ὡς ἐκ τῆς μεγάλης των μάζης καὶ μικρᾶς των ἀκτίως. Ἡ σπουδὴ τῶν φασματικῶν γραμμῶν τοῦ συνοδοῦ τοῦ Σειρίου δεικνύει συμφωνίαν πρὸς τὰς προβλέψεις τοῦ "Αἰνστάιν.

Ἡ ἐπιτυχία τῆς γενικῆς θεωρίας τῆς σχετικότητος καὶ αἱ πειραματικαὶ ἐπαληθεύσεις αὐτῆς ἐγέννησαν ἐλπίδας, ὅτι θὰ βοηθήσουν εἰς τὴν λύσιν τοῦ προβλήματος τῆς βαρύτητος. «Εὐρήκαμεν παράξενα ἴχνη ποδῶν εἰς τὰς ἀκτὰς τοῦ ἀγνώστου», γράφει ὁ Eddington εἰς τὸ βιβλίον του «Χῶρος, Χρόνος καὶ Βαρύτης». Εἰς αὐτὰς τὰς ἀγνώστους ἀκτὰς πρωτοπόροι ἐρευνηταὶ δεικνύουν διάφορα μονοπάτια πρὸς διαφόρους κατευθύνσεις, πού πιθανὸν θὰ ἀποτελέσουν εἰς τὸ μέλλον τὰς λεωφόρους τῆς ἐπιστήμης. Πρὸς τὸ παρὸν ἐν τούτοις ὀλίγοι εἰδικοί προσπαθοῦν νὰ διανοίξουν ὁδοὺς εἰς μίαν ἀπέραντον ἡπειρον ἀγνοίας ἀλλὰ Σφίγγες ὀρθώνονται παντοῦ διὰ νὰ ὑποβάλλουν τὰ δύσκολα καὶ γριφώδη τῶν ἐρωτήματα τὰ σχετικὰ μὲ τὴν βαρύτητα.

Μὲ τὰ ἐρωτήματα αὐτὰ θὰ χρειασθῆ ὁμῶς νὰ ἀσχοληθῶμεν περισσότερον εἰς δεύτερον ἄρθρον.

(16) Περί τούτου βλ. λ. χ. G. Gamow: *Matter, Earth and Sky*, N. Jersey 1959 σελ. 545.

(17). Γ. Κοντοπούλου: *Θεωρία τῆς σχετικότητος καὶ Ἀστρονομία*. «Τεχνικὰ Χρονικά» 33, τευχ. 383-384, σελ. 150 καὶ ἐπ.

Πέτα καρδιά μου

τοῦ ΜΙΚΟΥΛΙΝ

Τὸ ξέρετε: δὲν θὰ ἔλθῃ ὁ θάνατος!
Σὲ κάποιο εὐλογημένο δειλινό,
Χωρὶς νὰ προσμένουν πιὰ θαῦμα,
Οἱ «τυφλοὶ τῆ καρδίας»—θὰ ἴδουν.

Καὶ μὴ σὰς τρομάζει τὸ σημάδι
Πῶς ἔχετε τὰ ἴχνη τοῦ χρόνου στὸ μέτωπο
Καὶ πῶς συνέχεια φεύγετε στὴ λήθη
Πάνω στὸ σκοτεινὸ της καράβι...

Τί λεπτά, τί ὄρες, τί αἰῶνες!
Πέτα ἐσύ, καρδιά μου, πέτα,
Πιὸ ψηλὰ κι' ἀπὸ τῶν ἀστέρων τὰ δίχτυα,
Πλάθοντας ὄνειρα γιὰ τὸν μακρυνὸ Γαλαξία.

ᾠ, αὐτὰ τὰ ἀκτινοβόλα δίχτυα
"Ὅχι ἀπὸ ἀνθρώπινα χέρια!...
Κι' αὐτὸ τὸ ἀστέρι, τὴν αὐγὴ
Σὰ μιὰ παγωμένη, ἀδαμάντινη ἀράχνη!...

1925, Κάπου στὴ Σιβηρία

Ἐλεύθερη ἀπόδοσις

ἀπὸ τὰ ρωσικά: I. X. K.

Σημ. Τὸ ποίημα αὐτὸ γράφτηκε ἀπὸ τὸν ΜΙΚΟΥΛΙΝ, ἕναν μετεπαναστατικὸ ποιητὴ τὸ 1925, ποῦ ζοῦσε κάπου στὴ Σιβηρία.

Ὁ Μικούλιν, σὰν ἕνα χαρακτηριστικὸ φαινόμενο στὴ πνευματικὴ ζωὴ τοῦ λαοῦ, ἐπάνω στὰ ἀτέλειωτα πλάτη τῆς Ρωσίας, δὲν εἶναι ὁ μόνος. Δὲν εἶναι οὔτε ὁ πρῶτος, οὔτε ὁ τελευταῖος. Σ' αὐτὸν ἔχει ἀξία ἐκείνη ἡ ἀμεσότης, μὲ τὴν ὁποία ἡ ἀνθρώπινη καρδιά κατευθύνεται πρὸς τὰ πέρα ἀπὸ τὰ ὄρια τοῦ χρόνου, πρὸς τὸν «Πατέρα τῶν Φώτων», ὅπως τὸ καταφέρνουν τὰ μικρὰ παιδιὰ: ἀπλᾶ, καὶ μὲ φωτισμένη συνείδηση.

Δὲν παρατηρεῖ κανεὶς σ' αὐτὸν ἐκείνες τὶς «ἀναζητήσεις», ἀπὸ τὶς ὁποῖες ἦταν κάποτε κατὰσπαρτο τὸ περιβάλλον τῆς ρωσικῆς ἰντελιγκέντσιας ἀπὸ ἐπιρροὲς ξένων.

Στὸ ποίημα αὐτὸ τοῦ Μικούλιν εἶναι ἀξιο-

πρόσεκτη ἡ διάθεση μιᾶς ὑγιούς αἰσιοδοξίας καὶ ἡ ἄμεση χαρὰ ποῦ ἐμπνέει ὁ ἔναστρος οὐρανός. Εἶναι ἐπίσης φανερὸ στὴν ἀρχὴ τοῦ ποιήματος τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ ποιητὴς ἔχει ὑπ' ὄψει τὴν ἀστεϊρευτὴ πηγὴ ὀνείρων τῆς δυστυχισμένης ἀνθρωπότητος γιὰ ἕνα θαῦμα, μιᾶς νέας ζωῆς, μιᾶς μεταμορφώσεως. Καὶ ὁ ποιητὴς τὸ συναισθημα αὐτὸ, δηλαδὴ τὴν δικαίωση τοῦ θαύματος, διαβλέπει στὴν ἀνάβλεψη τῆς καρδιάς, σὰν μοναδικὴ δυνατότητα πραγμάτωσης τῆς ἀγάπης. Μιὰ ἀληθινὰ χριστιανικὴ αἰσιοδοξία στὴν κοσμοθεωρία ἑνὸς μετεπαναστατικοῦ ποιητοῦ!

Οἱ γραμμὲς αὐτὲς ἄς εἶναι ἕνα ταπεινὸ μνημόσυνο γι' αὐτὸν καὶ πολλοὺς ἄλλους ἀγνώστους καὶ ἀγνωμίμους, ποῦ ἐπάνω στὴν τελευταία στιγμὴ τῆς ζωῆς τους ἀποδημοῦσαν μὲ τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ στὰ χεῖλη.

Ἄναδρομή

Διήγημα

Τοῦ κ. ΣΩΤΟΥ ΧΟΝΔΡΟΠΟΥΛΟΥ.

Τὸ κρεμεζὶ ταξὶ τῶν ὀκτῶ θέσεων κορνάρισε καὶ σταμάτησε ἀριστερὰ ἀπὸ τὸ περίπτερο, καταμπροστὰ στὸν αὐλόγυρο τῆς μονοκατοικίας.

Ἄσφερ ἓνας πανύψηλος, μαυριδερὸς «μακαντάσης» τῆς ἀγορᾶς, προσβῆκε κί' ἀνοιξε λοξοσκύβοντας τὴν πόρτα.

—Νὰ ζήσουν, νὰ γεράσουν καὶ δισέγγονα! εὐχήθηκε γλυκαίνοντας τὴ θραυχή φωνή του.

Σὲ λίγο ξεπρόβαλαν κόνοντας προσπάθεια ν' ἀπαγκιστρωθοῦν ἀπὸ τὸ κουβούκλι δυὸ σιλουέτες, ἓνα ζευγάρι μὲ ἀργεὲς κινήσεις, ρυτίδες καὶ λευκὰ μαλλιά.

—Εὐχαριστῶ, κράτησε τὰ ρέστα, ψιθύρισε χαμογελώντας ὁ γηραλέος κύριος. Καὶ τὰ μάτια του τόξευαν μιὰ λαμπεράδα, σημάδι ἐσωτερικῆς χαρᾶς.

.....
Ἄς ἡλιος ὅσο νᾶναι εἶχε ἐδῶ καὶ κάμποση ὥρα θασιλέψει. Καθὼς τὸ σκοτάδι κατηφόριζε κί' ἀγκάλιαζε σπίτια, δρόμους καὶ ἀνθόκηπους, ξαφνικὰ κάτι ἐλαμψε κί' ἔφερε ἀνοιξοκαρδιά. Ἄναψαν τὸ ἓνα μετὰ τὸ ἄλλο τὰ λαμπιόνια στὴ μονοκατοικία. Ὅλα τὰ λαμπιόνια. Ἄπὸ τὴ σάλα ὤσαμε τὴν ἀποθηκούλα.

—Εἶσαι νὰ σὲ χαίρεται κανεὶς, Χρηστίνα, ψιθύρισε ἀλλάζοντας τὸ σακκάκι του ὁ κύρ Διονύσης, συνταξιούχος ταμειακός.

Ἄ γυναίκα φορώντας ἀκόμη τὸ θυρινὸ φόρεμα μὲ τὸ λευκὸ σάλι πῆγε σιμὰ καὶ προσβλέποντάς τον μὲ τρυφερότητα, εἶπε:

—Ἄ, δὲν εἶναι ἀπλὰ καὶ μόνο ἓνας γάμος. Εἶναι ἡ ἀποκατάσταση τῆς τρί-

της καὶ στερνῆς... Τώρα δὰ τί ἀπομένει; —Σὰ ψέμματα μοῦ φαίνεται ἀποκρίθηκε αὐτός.

—Μόνο ἡ ἔγνια μᾶς ἔμεινε. Πάντα χλωμο κί' ἀδύνατο τὸ Μαρινάκι μας, τὸ στερνὸ μας. Ἄ φλόγα τῆς ψυχῆς, ἀκέρηστα μεγάλα του μάτια. Τὸ περιμένει μιὰ τέτοια τύχη;

—Ἄ, ὄχι, δὲν τὸ περιμένα.

—Νὰ λοιπόν, εἶχες δίκιο Διονύση. Ἄ χρόνος, αὐτὸς κλείνει τὴν πληγὴν. Ἄ χρόνος κί' ὁ Θεός. Σίγουρα ὁ Θεός. Σὰν πῶς τὰ καταφέραμε καὶ παντρέψαμε καὶ τὴν τρεῖς; Μὲ τίποτα μέγαρο καὶ χρυσάφια; Καὶ μένα, σὰν ψέμματα μοῦ φαίνεται.

Λιγὸλεπτή σιγή.

—...Ἄς ῥιο λοιπόν... ἄς ῥιο κιόλας θὰ βρίσκονται στὴ Ρώμη. Τὰ πουλάκια μου! Μίκρηνε ἡ γῆ, Διονύση, μίκρηνε, δὲν εἶναι ὅπως τότε... Ἄ, στάθηκε κρίνος τὸ Μαρινάκι στὸ νυφικὸ του! Ξέρεις, τοὺς μπιήχτηκα νὰ μὴ βιαστοῦν γιὰ τὴν Ἄλβητα, τοὺς ὑπόδειξα νὰ ἐπισκεφτοῦν καὶ τὴν Κατακόμβες.

—Ποῦ τὴν ἔβαλες τὴ φωτογραφία;

—Ἄ ἐδῶ τὴν ἔχω... ἐδῶ στὴ τσάντα μου.

Ἄ γυναίκα ἔσυρε τὰ γοβάκια τῆς πρὸς τὴν ἐταζέρα. Τὰ γκριζόλευκα μαλλιά, χτενισμένα σὲ μοντέρνο στυλ, γυάλισαν μὲ τὸ φῶς τοῦ δυνατοῦ γλόμπου. Κί ὥσπου ν' ἀνοίξη, νὰ ξελαφρώση κάπως τὴ τσάντα τῆς ἀπὸ τὸ πλῆθος τὰ κουφέτα καὶ τὰ σοκολατάκια, ὁ σύντροφός τῆς μὲ τὰ κατάλευκα μαλλιά, ζύγωσε τὸ γραφειάκι του, ἀνοιξε τὸ τρίτο δεξιὰ συρτάρι καὶ φροντίζοντας νὰ μὴ τὸν ἀντιληφθῆ, κάτι ἔσυρε ἀπὸνα μᾶ-

τσο χαρτιά, κάτι πήρε κι έκρυψε στη μέσα τσέπη του πρόχειρου σακκακιού του.

—Τί κάνεις εκεί, τί μου κρύβεις; τὸν πρόλαβε αὐτὴ γυρίζοντας μὲ μιὰ μικρὴ «ἐνσταντανέ» φωτογραφία.

—Τίποτα... τραύλισε αὐτός.

—Πῶς τίποτα... Τί ἔχεις δεξιά, στὸ σακκάκι σου;

—Ἔνα φασιανό.

—Ἔλα, ἄσε τ' ἄστεια σου.

—Σίφουνας ἢ ματιά σου... μωρὲ μπράβο!

Θέλοντας καὶ μὴ ἀναγκάστηκε ὁ συνταξιούχος ταμειακὸς νὰ φανερώσῃ τὸ λάφυρο τῆς «σουρπρίζ» ποὺ ἐτοίμαζε.

Ἦταν μιὰ φωτογραφία. Μιὰ παλιὰ φωτογραφία, ἓνα ζευγάρι νιοπαντρεμένοι. Ὁ ἄντρας, καταγεμᾶτος ἀκμῆ, ψηλός, μελαχροινὸς μὲ μαύρα σγουρὰ μαλλιά καὶ πολὺ ἐκφραστικὰ μάτια ποὺ τόξευαν εὐτυχία. Σιμά του μιὰ ξανθιά γόησσα, ἓνας ἄγγελος σὲ λευκὲς ταντέλες. Καὶ οἱ δυὸ μαζί σὰν ἀστέρια τοῦ κινηματογράφου. Ἀπὸ πίσω ἦταν χαρᾶγμένη μὲ λιὰ μελάνι μιὰ ἡμερομηνία: 23 Ἀπριλίου 1923.

—Σὲ καλὸ σου... ποὺ τὴν ἀνακάλυψες; ψιθύρισε ἡ γυναίκα.

—Ἐ, γιὰ νὰ θάζω κάποια τάξη στὰ χαρτιά... ἀποκρίθηκε.

—Γιὰ σκέψου... ψέλλισε κείνη. Κι' ἀπιθώνοντας στὸ τραπέζι τὴν πρόχειρη «ἐνσταντανέ» πήρε στὰ ἰσχνὰ τυρανισμένα της δάχτυλα τὴν παλιὰ φωτογραφία.

Κάτι ἄλλαξε στὴν ὄψη της. Τὰ μάτια της πήραν τὸ χρῶμα τοῦ μελιού.

—Τί συμβαίνει, κλαῖς; σιγορώτησε ὁ ἄνδρας. Δὲν εἶπαμε κιόλας νά...

Σήκωσε τὰ θουρκαμμένα της μάτια καὶ τὸν κύτταξε ἀλλοιώτικα ὅπως ἐδῶ καὶ σαράντα χρόνια. Στὸ ἀνάθλεμμά της αὐτὸς ἀνασκίρτησε. «Ἄχ αὐτὲς οἱ ρυτίδες», συλλογίστηκε.

—Γιὰ σκέψου, Διονύση, σὰ νάταν χθές.. Πῶς ἔφυγαν, πῶς κύλησαν τὰ μερόνυχτα. Ἀλήθεια γεράσαμε; Σὰ νάταν χθές πού...

—Ποὺ σὲ πρωταντίκρυσσες στῆς «ἐκκλησίας τὰ σκαλοπάτια»... ψιθύρισε. Καὶ τὰ δικά του μάτια τώρα ποκκίνισαν.

Σιγή.

—...Ἦταν βέβαια ἄνοιξη. Τί ἄλλο μποροῦσε νὰ ἦταν; Ἄνοιξη καὶ φοροῦσες πράσινο ἀνοιχτὸ κοστουμί. Θυμᾶμαι καὶ τὴ λεπτομέρεια. Κρατοῦσες ἓνα μάτσο ἐφημερίδες. Καὶ στὰ μάλλια ψαθάκι... καλοκαιρινὸ ψαθάκι... ὦ γιὰ φαντάσου, ἦταν τότε συνήθεια οἱ ἄντρες νὰ θάζετε μὲ τὸ πρωτοχαμόγελο τ' Ἀπρίλη, ψαθάκι. Χά, χά, χά.

—Μὲ κύτταξες τόσο ἀπαλά, τόσο περῖεργα, Χρηστίνα. Ἐκείνη δά, ἐκείνη ἢ ματιά σου! Τόξο καὶ σπαθί. Τί σκαρώνει ἓνα δειλὸ θλέμμα, ἓνα θλέμμα κοπέλλας ποὺ δὲ μιλεῖ! Σκάθει καὶ σκάθει τὴν καρδιά καὶ πέφτει μέσα καὶ φωλιάζει σπόρος εὐωδιαστός, ρόδου μοσχοθόλημα. Ἀπὸ τότε σημαδεύτηκε τὸ ριζικό μας. Ἀπὸ τότε στὰ δεφτέρια τοῦ γέροχρόνου...

—...Χαράχτηκαν, Διονύση, οἱ γραμμὲς τῆς μικρῆς μας ἱστορίας.

Σιγή.

—...Ὁ πατέρας σου, ὁ σεβαστὸς φαρμακοποῖος κύριος Πελοπίδας, μήτε νὰ μὲ δεῖ στὰ μάτια του. Ἦμουν θλέπεις, φτωχιά, κόρη ἐμποράκου.

—Ἀμὲ ὁ δικός σου;

—Ὁ δικός μου καὺμένη, τῶπαιρνε κομματικά! Μεσουρανοῦσε, βλέπεις, ὁ διχασμός. Ὀλάκερη ἢ Ἑλλάδα δὲν ἦταν χωρισμένη σὲ θειζελικούς καὶ ἀντίθετους; Ποιὲς στάθηκαν οἱ πρῶτες του κουθέντες ὅταν κατᾶλαβε τὸ αἶσθημα ποὺ μὲ πιλάτευε; «Τὸ γιὸ τοῦ Πελοπίδα ποὺ λατρεύει τὸν πλάνο Βενιζέλο, κυττάς; Νὰ μὴ σὲ θλέπουν τὰ μάτια μου». Καὶ τὴν ἴδια θραδιά μὲ κλειδῶσε στὸ ὑπόγειο. Μὲ ἄφισε τρεῖς μέρες καὶ τρεῖς νύχτες νησιτικῆ. Τοῦ κάκου ἢ μανούλα μου ἔξω ἔκλαιγε καὶ χτυπιόταν. Βέβαια δὲ μοῦ δόθηκε εὐκαιρία ποτὲ νὰ στὸ πῶ. «Θὰ τὸ ξεκάνεις, σκύλε, τὸ κορίτσι» φώναζε ἡ μανούλα μου. Αὐτὸς ὅμως τίποτα. Πείσμα γερό. «Ἦ δηλώνει πῶς αὐριο κιόλας φεύγει γιὰ κάτω, γιὰ τὸ νησί, ἢ τίποτα. Δὲ συμπεθερεύω μὲ προδότες».

—Χμ, ἔσένα ὅπως λὲς σὲ κλειδῶσε στὸ ὑπόγειο... Ὁ δικός μου μὲ κάρφωσε μὲ

τή στέρηση. Μοῦ ἔκοψε τὰ πάντα: «Ἡ τὴν ξεχνᾷς ἢ σὲ ἀποκληρώνω».

—Καὶ τότε θυμᾶσαι;

—Σὰν τί δηλαδῆ;

—Τότε ἀκριβῶς, τότε ἀγόρι μου, κηρύχτηκε ἡ ἐπιστράτευση. Ἄχ, ἡ ἀγωνία μου... Γιὰ σκέψου, ἐγὼ ἡ δειλή, πού φοβόμουν τὴ σκιά του, νὰ μὴ λογαριάζω κανένα, νὰ βγῶ νύχτα, νὰ ξεστρατίσω μὲ τὴ νυχτικιά μου, νὰ βρεθῶ στῆς φίλης μου τῆς Ἡλέκτρας τὴν κάμαρα, νὰ ντυθῶ τὰ ροῦχα τῆς καὶ νὰ τρέξω ποῦ;... στοὺς στρατῶνες νὰ σ' ἀνταμώσω! Ἔτσι ποῦ ἔτρεχα λαχανιασμένη στοὺς ἐρημότοπους, ἔτσι ποῦ ἔτρεχα μὲ ξέπλεγα μαλλιά καὶ θουρκωμένα μάτια, κυττοῦσα ψηλά τ' ἀστέρια κι' ἔλεγα: «ἄστρα μου, ἀστράκια, ἄς τὸν ἀνταμώσω νὰ μάθω ποιά στράτα τὸν καρτερᾷ κι' ἄς μὲ πᾶνε πίσω νεκρή».

—Γιὰ... μιὰ στιγμή. Πῶς μὲ νομάτισες τώρα Χρηστίνα; πῶς μὲ ἀποκάλεσες; Ξαναπές το.

Ἡ γυναίκα σκούπισε μὲ τὸ ροζὲ μαντηλάκι τὰ μάτια τῆς, χαμογέλασε.

—Ἔλα δὲ πού ζητᾷς ἀκόμα τρυφερότητες. Ξεχνᾷς πῶς κοντοζυγώνεις τὰ ἐβδομηῆντα... πῶς ἀπὸ τὴ πρώτη θυγατέρα σου σὲ προσβλέπουν δυὸ ἐγγόνια;

—Ἀγόρι σου, μὲ εἶπες, Χρηστίνα, ἀγόρι σου. Χά, χά, χά. Ἀκριβῶς ἔτσι μὲ φώναζες ἐκεῖ μπροστὰ στὸν ἐπιλοχία καί... καὶ λιποθύμησες. Τὸν θυμᾶσαι τὸν ἐπιλοχία μὲ τὸ βαμμένο μουστάκι; Ἡταν ὅμως καλὴ καρδιά καὶ διακριτικός. Μὲ τὸ νὰ τοῦ πείς τὸ ψέμμα πῶς εἴμαστε ἀδελφια... Πόσα δάκρυα ἀλήθεια ἔριξα ἐκείνη τὴ βραδιά ἐδῶ-ἐδῶ, στοὺς «λαθῦρινθους τῶν χρυσῶν βοστρύχων»... Καὶ σκύβοντας μὲ δέος, πρωτοπρόφερα τὴν ἐκ θαθῆων δέηση: «Θεὲ μου ἀξίωσέ με νὰ γυρίσω, νὰ ξαναβρεθῶ πολίτης καί... καὶ χάρισέ μας τὸ στεφάνι μὲ τῆς λεμονιάς τὰ λουλούδια». Μοῦ φαινόταν κάτι τὸ ἀδύνατο, κάτι τὸ παραμυθένιο.

—Κι' ἀπὸ κεῖ κι' ἔπειτα, δεμάτια, θημωνιές τὰ θάσανα. Τὰ γράμματά σου μὲ τὸ σταγονόμετρο...

—Χάνονταν Χρηστίνα, χάνονταν ἀπὸ τὰ θάθη τῆς Ἀνατολῆς.

—Ποῦ νὰ ὑπονοιαστεῖ ὁ πατέρας μου πῶς εἶχα ποστ-ρεστὰν» θυρίδα. Νόμιζε πῶς σὲ λησμόνησα. «Νὰ συμμαζεῖς κυρά, τὰ προικιά σου», κάθε τόσο μοῦ φώναζε. «Σὲ καλοβλέπει ὁ ἐπιπλοποιός. Σωστὸς ἄρχοντας. Διαφεντεύει δυὸ μαγαζιά. Σὲ λίγο θάνατι ἑκατομμυριούχος». Καὶ δώστου ἔπινα νηστικιά λεμόνι, δώστου ἔτρωγα σκέτα λάχανα γιὰ νὰ φαίνομαι κίτρινη νὰ μὴ μὲ καλοβλέπει κανένας. Παρακαλοῦσα τὴ μάνα μου τὰ θράδια νὰ πηγαίνουμε στὸ λιμάνι. Χάζευα ἕνα-ἕνα τὰ δεμένα καράβια κι' ὁ πόνος μου φτερουγοῦσε ψηλά στὸ πλωριὸ κατάρτι, στὰ φουγάρα. Καὶ παραμιλοῦσα, κουβέντιαζα μὲ τοὺς γλάρους. «Ἄσπρα καὶ καφετιά πουλάκια, εἶναι τάχα γερός;»

—Ἀλήθεια Χρηστίνα, τόχεις λίγο πού ξαναπάτησα τὸ χῶμα τῆς πατρίδας; Πῶς ξέφυγα, πῶς ξεμάκρυνα ἀπὸ τὸ Σαγγάριο; Πῶς γλύτωσα τὴν πείνα, τὴν ἀρρώστεια, τὴν αἰχμαλωσία; Τόσος στρατὸς χάθηκε, ἀμέτρητος ἀνθὸς τῆς νειότης... Ἕνας ὀλάκερος πληθυσμὸς πέρασε ἀπὸ φωτιά καὶ τσεκούρι.

—Τὸ κεράκι Διονύση, τὸ κεράκι πού ἀναθα κάθε βράδου στὸν Ἀρχάγγελο. «Στὶς φτεροῦγες σου, ἄγγελέ μου, στὶς φτεροῦγες σου», ἄκουγε ἡ δόλια μου ἢ μίνα πού παρακαλοῦσα.

—Ὡστόσο μετὰ τὴν ὀπισθοχώρηση, μετὰ τὴν καταστροφή, ὁ πατέρας σου ἔγινε ἀρνάκι. Μήτε γιὰ ἐπιπλοποιὸ σὲ ζόρισε, μήτε γιὰ καπετάνιο.

—Τῶβλεπε πιά πῶς κοντοζύγωνα τὸ χτικιό, τὸ μνημα. Ἄλλα μὲ τέτοια θύελλα, μὲ τέτοια δυστυχία ποιὸς ἀντίθετος τοῦ Βενιζέλου ξαναπρόφερε λόγο; Κι ἔπειτα ὁ πατερούλης σου, ὁ φαρμακοποιός...

—Ἔ, μὴ τὸ λές ἔτσι Χρηστίνα. Κύριος ὁ Θεὸς μακαρίσει τον, ἀπὸ τὴν ἀγωνία του μὲ εἶχε ταμένο. «Ἄς γλυτώσει τὸ θάνατο» φώναζε ἐμπρὸς στὴν εἰκόνα τοῦ Παντοκράτορα, ἄς ξαναγυρίσει στὸ σπῆτι κι' ἄς πάρει ὅποιον σκαρφιστῆ. Ἄκόμα καὶ τὴν Ὀλγα πού ζητιανεύει...

—Ὡ Διονύση... Γιὰ θυμήσου τὴ βραδυὰ πού σὲ δεχτήκαμε στὸ σαλονάκι

μας τῆς ὁδοῦ Θεάτρου. Πόσο μεγάλη, πόσο ἀπέραντη πού γίνεται καμιά φορά ἢ εὐτυχία. Πῶς νὰ τὴν ἐκφράσης; Τὸ Μαρινάκι μας ἀπόψε τὴν εἶπε «Μυροβόλα ἄνοιξη». Ἐγὼ τότε τὴν ἔλεγα: Τρεμάμενο ρόδο.

—Τὰ συνηθίζεις κάτι τέτοια. Ἄλλα τότε χρόνια, ἄλλοι καιροί. Στὰ μάτια σου ἔβλεπα τὴν ὑδρόγειο μὲ τὸν οὐρανό. Ἔτσι εἶναι ἀγαπημένη.

—Πῶς τὸ εἶπες Διονύση... ξαναπές το...
χά, χά, χά.

—Ἐλα τὸ ἄρπαξες, μὴ ξεχνᾶς πῶς ἀπὸ τὴν πρώτη σου θυγατέρα...

—Καὶ τώρα Διονύση;

—Καὶ τώρα...

—Τώρα νὰ ποὺ βρεθήκαμε πάλι μόνοι. Ἀπόψε εἶμαστέ σ' ὀλάκερο τὸ σπίτι οἱ δύο μας. Σὰν φέμματα μού φαίνεται. Ἀλήθεια γεράσαμε;

—Θυμᾶσαι τὰ ροδοπέταλα, τίς εὐχὲς τῶν φίλων;

—Χαρὲς καὶ λύπες σ' ἓνα ποτήρι. Φέραμε στὸν κόσμο τέσσερα παιδιά, τέσσερα κορίτσια. Τὸ ἓνα τὸ νεκροφιλήσαμε, Χρηστίνα. Μᾶς ἔφυγε. Πουλάκι τ' οὐρανοῦ, μικρὴ παρθένα. Σώπα, μὴ κλαῖς.

Ναί, ἡ γυναίκα ἔκλαιγε. Ἐκλαιγε τώρα μὲ λυγμούς.

—Ἀχ γιαθρί μου... ψιθύρισαν τὰ χεῖλη του. Καὶ γιὰ μιὰ στιγμή θούρκωσαν καὶ τὰ δικά του μάτια.

Γιὰ κάμποσο ἔκλαιγαν οἱ δύο τους σιωπηλά.

—Κοιμᾶται Χρηστίνα, κοιμᾶται... πρωτοψιθύρισε πρῶτος ὁ ἄντρας. Οἱ λευκὲς αὐτὲς ψυχούλες τί θαρρεῖς; εἶναι σιμὰ στὸν ἅγιο Θρόνο.

—Μὲ τὴν ἐπιδημία, ἀποκρίθηκε ἡ γυναίκα στενάζοντας καὶ σφογγίζοντας πάλι τὰ μάτια.

—Ναὶ μὲ τὴν ἐπιδημία, συμφώνησε αὐτός.

Σιγή.

—Τί μπόρες ἀλήθεια, περάσαμε, τί ἀγωνίες, τί στερήσεις... ψιθύρισε ἡ γυναίκα. Μιὰ δυὸ χαρὲς κι' ἀποκοντὰ πέντε λύπες.

—Νὰ πού μεγαλώσανε ὁμως τὰ κορίτσια μας, νὰ πού μορφώθηκαν, νὰ πού

διαπλάστηκαν σὲ γυναῖκες χαριτωμένες καὶ δίχως μεγάλα πράματα παντρεύθηκαν κι ἄνοιξαν σπιτικό. Γιὰ τὸ Μαρινάκι βέβαια χρειάστηκε νὰ βάλουμε καὶ χρέος. Χαλάλι του.

—Ποὺ νὰ θρῖσκειται αὐτὴ τὴ στιγμή τὸ ἀεροπλάνο;

—Οὐ τώρα, θάχει φτάσει στὸ Πρίντεζι. Τί ὥρα εἶναι; Δέκα εἶπες; Σίγουρα κάπου θὰ τρῶνε. Σὲ κάνα ρεστοράν.

Σιγή.

—Ὅπως τότε λοιπὸν Χρηστίνα... Μόνοι ὅπως τότε!

—Τὸ κορμί, Διονύση, τὸ κορμί βλέπεις, βαραίνει, σκεθρώνει, χάνεται ἢ φρεσκάδα του. Ὅμως ἢ σκέψη, ἢ καρδιά...

—Ἦ ἢ καρδιά. Ἡ καρδιά πάντα χελιδόνι.

—Πέρσι, ἢ πρόπερσι τὸ χειμῶνα πού μού διάβαζες τὸν Οὐγκώ, μού ἔμεινε στὴ μνήμη πού κάπου ἔλεγε πῶς ἡ κοπέλλα πλάθει ὄνειρα, ἢ γυναίκα θασιλεύει καὶ ἡ γιαγιά ἀναπολεῖ. Μὲ τὴν φωτογραφία μας ἀπόψε... Τί ἀπομένει Διονύση;

Σιγή.

Ἐνῶ ἄνδρας θρέθηκε ὄρθιος. Ἄπλωσε τὸ χέρι του ἓνα εἶδος προσφορᾶς.

—Πᾶμε, ψιθύρισαν τὰ χεῖλη του.

—Ποῦ; ρώτησε ἡ γυναίκα.

—Ἐδῶ, ἀποκρίθηκε.

Βῆμα-βῆμα ὅπως τότε πού προχωροῦσαν στολισμένοι γιὰ τὸ Μυστήριο ἔφτασαν στὴν κάμαρα μὲ τὸ εἰκονοστάσι.

—Βλέπεις; ψιθύρισε κάνοντας μιὰ κίνηση.

—Ποιόν;

—Τὸν Παντοκράτορα... λίγο πιὸ κάτω τὸν ἄγγελο... τὸν ἄδειο τάφο.

—Ἡ γυναίκα ἔκανε τὸ σημεῖο τοῦ σταυροῦ.

—Ἐδῶ εἶναι τὸ μυστικό... ἢ ζωή. Ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος. Στὸ πρῶτο σταυροδρόμι ἢ ἀγάπη μας. Ὑστερα... ὕστερα ὁ ζυγός, τὰ παιδιά, ὁ ἀγῶνας, τ' ἀνεβοκατεβάσματα. Καὶ τώρα...

—Καὶ τώρα;

—Καὶ τώρα, νά, ἢ αἰωνιότητα. Φοβᾶσαι;

—Ὅχι, Διονύση. Μόνο...

—Πές, δλοκλήρωσε, τί συλλογιέσαι;
—Μόνο πού δέν θέλω νά μείνω πίσω, δί-
χως έσένα. "Αν μᾶς ἄκουγε νά πᾶμε καί
κατακεῖ χέρι μὲ χέρι...

Κι' εὐθὺς ἀνάγειρε, ἔπεσε στὰ γόνατα
κι' ἔκανε τῶρα, μὲ κατάνυξη τὸ σημεῖο
τοῦ σταυροῦ.

Ὁ ἄντρας γύρισε ἀριστερὰ καὶ ντρά-
πηκε πού δέν μπόρεσε νά συγκρατηθεῖ,
νά μείνει ἀτάραχος. "ὦ, φαίνεται γέρα-
πολύ. Γιὰ δές, κάτι σὺν ἡφαίστειο ξέσπα-
σε ἀπὸ μέσα του.

Σὲ μιὰ καὶ μόνη στιγμή μούσκεψε τὸ
καινούργιο του μαντήλι.

—Ἄγόρι μου... ψιθύρισε ἡ γυναίκα
καθὼς στηρίχθηκε πάνω του γιὰ νά ση-
κωθεῖ..

—Ἄγαπημένη...

Καὶ πάλι σιγή. Μακρόχρονη τῶρα σι-
γή.

—"Ελα, έτοιμάσε τὸ τραπέζι. Γύρισε
τὸ κουμπὶ στὸ ράδιο ν' ἀκούσουμε Μό-
τσαρτ. Ἄπόψε ἔχει Μότσαρτ. "Α, τὸ Μα-
ρινάκι, τὸ Μαρινάκι! "Αν εἶχαμε μιὰ τέ-
τοια ἀγάπη γιὰ τὸ κάθε κορίτσι τῆς γῆς.

—Νὰ κάτι πού δέν σκεφτήκαμε, Διο-
νύση.

—Τὸχῳ δά σκεφτεῖ. Εἶναι ἀρκετὲς βρα-
δυὲς ὅπου νοιώθω κάτι νά μὲ πλημμυρί-
ζει. Ἄπόψε, ὅταν ὁ παπᾶς εὐλογοῦσε τὰ
δαχτηλίδια, ἡ σκέψη μου σελαγοῦσε σὲ
λογῆς λογῆς στενοδρόμια. Πρέπει παν-
τοῦ νά πέφτει τὸ ροδόσταμο τῆς καρδιάς.
Παντοῦ, παντοῦ Χρηστίνα. Εἶναι τὸ εἰσι-
τήριο..

—Ποῖο εἰσιτήριο;

—Γιὰ κεῖ πού έτοιμαζόμαστε.

—Γιὰ τὴν αἰωνιότητα;

—Ναί.

—"ὦ δίχως εἰσιτήριο...

—Δίχως εἰσιτήριο... σιγά, σῶπα...

—Γιὰ σκέψου νά τὰ καταφέρναμε νά
βολέψουμε ψυχούλες πού... Ἄντέχει τά-
χα ἡ καρδιά;

Ἄλληλοκυταχτήκανε. Τὰ μάτια τους
στραφτάλισαν.

—Τὸ ἓνα χρέος θὰ μπαίνει, τὸ ἄλλο θὰ
ξωφλᾷ. Μαθημένοι ἀπὸ φουρτούνες.
Θαρρῶ ἐδῶ θάχουμε μεγάλες ἀβάντες.
Σίγουρα θὰ περάσουμε τὴν Ἐρυθρὰ θά-
λασσα.

—Ἄγόρι μου, καλὴ ἀρχή.

—Ζήτω ἡ καρδιά... ἡ καρδιά χελιδόνι.

Ἐκεῖνη τὴ νύχτα ἡ μονοκατοικία φάν-
ταζε, κολυμποῦσε στὸ φῶς. Φῶς ἀκόμα
καὶ στίς αὐλόπορτες, φῶς στὰ λουλού-
δια, φῶς καὶ ψηλὰ στὰ κεραμίδια.

Οἱ φιλοπεριεργοὶ τῆς περιφέρειας ἦ-
ταν καλὰ πληροφορημένοι γιὰ τὸ συνοι-
κέσιο τῆς τρίτης κόρης τοῦ συνταξιού-
χου. Ἄπόψε βέβαια ἔγινε ὁ γάμος. Χαρ-
μόσυνο γεγονός. Ἄλλὰ ὁ Φραντζέσκος
ὁ μυθοπλάστης, τὸ παλληκάρι μὲ τὸ κο-
μένο πόδι, πού πουλοῦσε τσίγκλες ἀντί-
κρου στὸ περίπτερο, εἶχε δέν εἶχε, ἔβαλε
πάλι μπρὸς τὴ μηχανὴ τῆς φαντασίας.

Τὴν αὐγὴ χοροπηδῶντας μὲ τὸ δεκανί-
κι του διαλαλοῦσε στοὺς λογῆς-λογῆς
περαστικούς.

—"Ὀλη νύχτα παίζανε τὰ βιολιά. Δὲ
βλέπετε τὰ λαμπιόνια; Ξεχάσανε νά τὰ
σθῆσουν. Ἄκριβῶς μεσάνυχτα, φτάσανε
ψυχὴ μου, τ' ἀμάξια μὲ τὴ χορωδία. "ὦ,
νά δεῖτε, κοπέλλες... νά δεῖτε μαλλιά...
Κλεῶ καὶ κότσοι καὶ σατῶ, σγουρὰ καὶ
πυραμίδες! Φορούσανε λευκοπράσινες
ταντέλες. Τὸ βλέμμα τους ἀστραπή, ἡ
κορμοστασία τους ἀέρινη, οἱ κουθέντες
τους χορδὲς κιθάρας!

IN PACEM

Ἄδελφοί, πού τὸ πέλαγος διαβήκατε τοῦ θίου,
καὶ τώρα παραδείσια ἀπολαμβάνετε γαλήνη,
σὲ κόσμους, πού ἡ παρουσία χαριτῶνει τοῦ Κυρίου,
γιὰ τὴν λέξη τοῦ τάφου, πού τὰ σώματά σας κλείνει,
παρακαλῶ σας, δεηθῆτε γιὰ τοῦ κόσμου τὴν εἰρήνην.

Ε. ΜΑ·Ι·ΝΑΣ

Ἡ ὁκοπιὰ τῶν «Ἀκτίνων»

ΕΤΗΘΙΟΙ ΣΥΜΒΑΤΙΣΜΟΙ

Ἐχει γραφῆ εἰς τὰς «Ἀκτῖνας» ἡ καλύτερα ἔχει ἀποτελέσει σύνθημα τοῦ ἀγῶνός των: «Ἡ ὁ Χριστιανισμός εἶναι ψέμα καὶ θά τὸν ἀπορρίψωμε ὀλόκληρον ἢ εἶναι ἀλήθεια καὶ θά τὸν ἀφήσωμε νὰ διακυβερνήσῃ ὀλόκληρη τὴν ζωὴ μας». Ἐπειδὴ καὶ τὸ ἕνα δὲν τὸ τολμοῦμε καὶ τὸ ἄλλο δὲν μᾶς... συμφέρει, συνεχίζομεν, ὡς χριστιανικὴ Ἐκκλησία γενικῶς, τὸν ἀνώδυνον δρόμον τῶν συμβατισμῶν.

Τὸ Πάσχα ἦλθε καὶ πέρασε. «Καλοὶ χριστιανοὶ» ὅλοι ἔμεῖς, ἀφήνομεν νὰ περνᾷ καὶ τὸ μήνυμα τῆς ἀναστάσεως μὲ καθιερωμένους συμβατισμούς: Τυπικὴ συμμετοχὴ εἰς τὰς λατρευτικὰς εὐκαιρίας, στοχασμοὶ ἑορταστικοὶ εἰς τὸν τόπον μας, ἢ κατὰ δύναμιν πασχαλινῆ εὐωχίας καὶ ἐκλείσει τὸ κεφάλαιον Πάσχα.

«Ἡ καινὴ κτίσις», ὁ νέος ἄνθρωπος, ἢ «καινότης τῆς ζωῆς» εἰς τὴν ὁποίαν καλοῦμεθα νὰ «περιπατήσωμεν» μᾶς φαίνεται ὅτι ἀποτελοῦν μίαν ἱστορίαν, εἰς γνωστὸν μόνιθον τὸ ὁποῖον ἔπαυσε νὰ εὐρίσκη ἀπήχησιν πραγματικὴν. «Ὅλα ὅμως αὐτὰ «τὰ καινά» πράγματα, δὲν εἶναι οὔτε μιά τέτοια ἱστορία οὔτε θέμα θεολογικοῦ σπουδαστηρίου. Εἶναι θέμα ζωῆς πάντων τῶν ὁμολογούντων Κύριον Ἰησοῦν. Ἡ Ἀνάστασις μᾶς καλεῖ νὰ πάρωμεν εἰς τὰ σοβαρὰ τὸν Χριστιανισμὸν μας, πού ἐκφράζεται εἰς τὴν ἀντίθεσιν «ἢ εἶναι ψέμα ἢ εἶναι ἀλήθεια...». Ἀλλὰ μὲ ὅλας τὰς συνεπείας τῆς μῖας ἢ τῆς ἄλλης ἀπαντήσεως.

Ἡ ΕΓΚΥΚΛΙΟΣ

Ἐἶναι ἰδιαιτέρως ἀξιοσημείωτος ἡ ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας τὴν ὁποίαν εὖρε ἢ πασχαλινὴ ἐγκύκλιος τοῦ Πάπα Ἰωάννου ΚΓ'. Ἡ παγκόσμιος κοινὴ γνώμη ἀπασχολήθη μὲ αὐτὴν καὶ ὁ Τύπος τὴν ἔκαμε ἀντικείμενον εὐρυτάτων σχολίων. Ἴσως εἶναι μιά ἀπὸ τὰς ἐλαχίστας περιπτώσεις πού κείμενον ἑνὸς χριστιανοῦ ἡγέτου ἀπασχολεῖ χρι-

στιανούς ὄλων τῶν δογμάτων, ἀλλοθρήσκους καὶ... κεκηρυγμένους ἀθέους. Προεικάζεται δὲ ἀπὸ τοὺς σχολιαστὰς τοῦ διεθνοῦς τύπου ὅτι πρόκειται νὰ ἔχη ἢ ἐγκύκλιος ἀποφασιστικὴν σημασίαν εἰς τὴν ὑπόθεσιν τῆς εἰρήνης καὶ τῆς συνεργασίας τοῦ συγχρόνου κόσμου.

Πᾶς χριστιανός, ἀνεξαρτήτως δόγματος, χαίρει βεβαίως διὰ τὴν ὑπηρεσίαν αὐτὴν τὴν ὁποίαν προσφέρει ὁ ἀρχηγὸς τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας εἰς τὴν πορείαν τοῦ κόσμου. Σκέπεται δὲ πόσα ἡμποροῦν νὰ εἰσφέρουν αἱ Ἐκκλησίαι διὰ τῆς ἡγεσίας των εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῶν συγχρόνων κοινωνιῶν, ἔαν αἱ Ἐκκλησίαι ἀγωνίζονται νὰ εὐρίσκωνται ὄντως εἰς τὸ στάδιον τῆς κλησεῶς των, πού εἶναι κλησις διακονίας τῶν ἀνθρώπων ἐκάστης ἐποχῆς. Κλησις διακονίας μακρὰν πάσης σκοπιμότητος, μακρὰν πάσης διπλωματικῆς καιροσκοπίας.

Μόνον ὅταν ἡ ἡγεσία τῶν χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν μὲν εἰς τὸν ρόλον τοῦ ἐπιτηρησμοῦ διὰ τῆς πνευματικῆς προσφορᾶς καὶ μαρτυρίας τῆς ἀληθείας, προσφέρει ὄντως ὑπολογισμὸν ἀνατινάσσει εἰς τὸν κόσμον. Ὅσάκις ὅμως ἀπομακρύνεται τῶν ὁρίων τούτων καὶ συμφύρεται εἰς τὰ βασιλεῖα «τοῦ κόσμου τούτου» περιβαλλομένη κοσμικὴν ἐξουσίαν ἀνατινάσσει ὅτι ἀληθῶς ὠραῖον ἡμπορεῖ νὰ ἐπιτελέσῃ. Εἶναι πείρα πλέον αὐτὸ καὶ ἀπὸ τὴν Ρωμαιοκαθολικὴν Ἐκκλησίαν ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ὠρισμένας ἀτυχεῖς ἐκτροπὰς εἰς τὴν περιοχὴν τῶν Ὀρθόδοξων Ἐκκλησιῶν.

Ἐλπίζομεν ὅτι τὸν συνετὸν Πάππαν Ἰωάννην θά καθοδηγήσῃ εἰς τὸ ἐγγύς μέλλον μόνον ὁ πόθος διὰ μίαν ὄντως χριστιανικὴν διακονίαν ἐν ἀγάπῃ καὶ ἀληθείᾳ.

Ἡ ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑ ΤΟΥ ΤΟΠΙΟΥ

Ἀδιστακτοὶ ἔχομεν γίνεῖν εἰς τὴν καταστροφὴν. Μὲ τὰ μηχανικὰ μας μέσα κατορθώνομεν νὰ κοινορτοποιοῦμεν τμήματα ὀλόκληρα ἀπὸ τοὺς λόφους μας καὶ τοὺς κάνομεν ἀγνωρίστους. Ὅπως ἀποδεικνύει ἡ Ἐκθεσις Κοσμητείας Τοπίου εἰς τὸ Ζάππειον, βανδαλισμοὶ ἔχουν γίνεῖν ἰδίως εἰς τὸ Ἀθηναϊκὸν τοπίον μὲ τὰ ἀλλεπάλληλα λατομεῖα εἰς ὄλους τοὺς βράχους. Βανδαλισμοὶ οἱ ὁποῖοι προσφέρονται εἰς τὴν καθημερινὴν αἰσθητικὴν καλλιέργειαν τοῦ κοινοῦ! Κάθε φορὰ πού κάποια νέα ἐπιθεσις θά ἐκσπάσῃ ἐναντίον τοῦ τοπίου εὐρίσκονται ἄνθρωποι μὲ καλλιέργειαν, γνῶσιν καὶ εὐαισθησίαν οἱ ὁποῖοι ὑψώνουν

τήν φωνήν των νά διαμαρτυρηθοῦν. Ἄλλά εἰς ὧτα μὴ ἀκούοντων. Φοβοῦμεθα μήπως καί ἡ τωρινή Ἔκθεσις πού ἀποτελεῖ ὑστάτην ἔκκλησιν θά ξεχασθῇ μόλις κλείσει τὰς πύλας τῆς.

Δέν εἶναι ὅμως ἀνεμύνηντα ὅλα αὐτά. Ἰσως μετὰ δυσκολίας ἤμπορεῖ νά ἀποκρυβῆ ἡ βαθυτέρα αἰτία τῆς εὐχερείας μέ τήν ὅποιαν διαπράττονται αἱ καταστροφαί. Καί θά φανῇ ἴσως περίεργον ὅτι ἡ αἰτία εἶναι μόνον πνευματική εἰς τὸ βάθος τῆς. Δηλαδή ὁ σεβασμὸς πρὸς τὸ τοπίον, εἰς τὸ τέλος-τέλος, ἐξαρτάται ἀπὸ τὸ ποῖα πράγματα θεωροῦμεν πρῶτα καί ποῖα δευτέρα εἰς τὴν ζωὴν. Ὅταν πρώτη καί μόνη ἀξία εἶναι τὸ ἀμέσως πρακτικὸν καὶ τὸ κέρδος τῶν χρημάτων βεβαίως τίποτε δέν θά σεβασθοῦμε. Ἄλλ' ἐν πάσῃ περιπτώσει ὁ τόπος ἀνήκει εἰς ὄλους καὶ ὄχι εἰς μερικοὺς οἱ ὅποιοι εἶναι ἐλεύθεροι νά ἀξιολογοῦν ὅπως θέλουσιν μόνον τὰ καθ' ἑαυτοῦς. Καί κακοποιήσις τῆς φυσιογνωμίας τοῦ τοπίου ἀποτελεῖ κακοποίησιν τῆς πνευματικῆς φυσιογνωμίας ὧλων μας, πού δέν πρέπει νά τὴν ἀνεχθῶμεν!

ANEY NOHMATOS

Πόο πληγαὶ διὰ τὴν ζωὴν καὶ πρόδον τῶν Σχολειῶν μας κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν εἶναι αἱ πολυήμεροι ἐκδρομαὶ καὶ αἱ λεγόμεναι γυμναστικαὶ ἐπιδείξεις. Καί αἱ δύο αὐταὶ ἐκδηλώσεις εἶναι ἄνευ νοήματος, ὅπως γίνονται καί με τὰς προϋποθέσεις ὑπὸ τὰς ὅποιας γίνονται, δι' αὐτὸ δέν διστάζομεν νά τὰς χαρακτηρίσωμεν πληγὰς. Διὰ τὰς ἐκδρομάς δέν ὑπάρχει οὐδὲν πρόγραμμα ἐκ τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας, οὐδεμίαν ἐπιχορήγησις διὰ τὰς δαπάνας, καὶ οὐδεὶς εἰδικὸς σκοπός. Ἔτσι ἀφίεται εἰς τὴν ἔμπνευσιν καθηγητῶν καὶ μαθητῶν ὁ σχεδιασμὸς καὶ ἡ δραστηριότης διὰ τὴν ἐκδρομὴν. Κατεξαντλοῦνται εἰς θεατρικὰς παραστάσεις, (μὲ μακρὰν προετοιμασίαν) ἢ εἰς λαχειοφόρους ἀγοράς ἢ εἰς... ἐπαιτεῖαν διὰ τὴν ἐξασφάλισιν τῶν χρημάτων. Τὰ μαθήματα ἐν τῷ μεταξύ... αἰρέτωςσαν! Εἰς τοὺς τόπους δὲ τῶν ἐκδρομῶν συχνὰ ἐγκαταλείπονται τὰ παιδιὰ μόνα διὰ νὰ χαροῦν τὴν ἐκδρομὴν κατὰ... συγχρόνους τρόπους.

Αἱ λεγόμεναι γυμναστικαὶ ἐπιδείξεις διατὶ γίνονται; Πρὸς τὴν «ἡ ἐπιδείξεις;» Καί διατὶ ἐπιδείξεις μόνον τῶν λαμπρῶν ἐπιτευγμάτων τοῦ μαθήματος τῆς Γυμναστικῆς; Μήπως εἶναι κυρίως γυμναστήρια τὰ Γυμνάσια; Διατὶ ὄχι ἐπιδείξεις καὶ τῶν ἄλλων μαθημάτων; τῆς γεωγραφίας, τῆς χημείας, τῆς ἱστορίας, τῆς... ὀρθογραφίας; (Ἐκεῖ δὲ εἶναι πού θά θαυμάσῃ τὸ φιλο-

θεάμον κοινόν). Νά εἶχε τοῦλάχιστον κάπιαν πρόδον ἢ σχολικὴ γύμνασις! Ὅταν ἄπαξ ἡ δις μόνον τῆς ἐβδομάδος τὰ παιδιὰ ἀσκούνται εἰς τὰ σχολεῖα τῶν καταντᾶ ἀνόητος φαιδρότης νὰ κομπάζωμεν μετὰς γυμναστικῆς ἐπιδείξεις. Καί φυσικὰ διὰ «νά μὴ ντροπιασθοῦμε» κατεξαντλοῦμε τοὺς μαθητὰς εἰς ἐντατικὰς προετοιμασίας τῆς θεαματικῆς ἐμφανισεῶς μας, εἰς βάρος βεβαίως τοῦ ἄλλου προγράμματος ἐπικειμένων μάλιστα τῶν διαγωνισμῶν τῆς λήξεως τοῦ σχολικοῦ ἔτους.

Δύο ἐκδηλώσεις ἄνευ νοήματος πού πρέπει νά σταματήσουν.

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑ

Θὰ τὸ ἐξελάμβανε κανεὶς σάν ἕνα μικρὸ παραμῦθι ἐάν δέν ἤμποροῦσε εἰς ἐλάχιστον χρόνον νὰ ἔχη προσωπικὴν βεβαίωσιν καὶ ὅλα τὰ πειστήρια τῆς ἀληθείας μὲ μικρὰν ἐπίσκεψιν: Κάποτε ἕνας ἱερεὺς, νησιώτης, μὲ ἀρρώστειες εἰς τὸ σπίτι, πτωχός, χωρὶς πτυχίον θεολογικῆς μορφώσεως, χωρὶς φιλοδοξίες καμμιάς προαγωγῆς, βρέθηκε εἰς μίαν ἀγωνίαν βουνοπλαγιά ὅπου ἔχουν στήσει τὰ σπίτια τῶν—κοτέσια—χιλιάδες πτωχοὶ ἀπὸ κάθε γωνίαν τῆς χώρας του. Τὸ πλῆθος τῶν παιδιῶν τῆς ἐνορίας του ὑποσιτίζεται μόνιμως. Φροντίζει λοιπὸν καὶ ὀργανώνει συσσίτιον διὰ 800 παιδιὰ. Κάθε πρωτὶ πλοῦσιον ρόφημα καὶ δυὸ φορὲς τὴν ἐβδομάδα ἕνα ζεστὸ πιάτο φαγητό. Ὅργανώνει ἐργαστήριον διὰ τὰ κορίτσια, ἐντεκνήριον διὰ τοὺς νέους. Ἐνθάρρυνσιν ἀπὸ ἀρμοδίους παράγοντας δέν ἔχει, βοηθοὺς χρειάζεται καὶ βρῖσκει μερικοὺς ἐθελοντὰς ἀπὸ πολὺ μακρινῆ χώρα. Προγραμματίζει, καὶ σύντομα θά ἀρχίσῃ τὴν συλλογὴ ἀχρήστων ἀντικειμένων μὲ ὀμάδα φοιτητῶν «ἐθελοντῶν ρακοσυλλεκτῶν» διὰ νὰ ἐξοικονομῇ τὰ ἐξόδα τῆς τόσης δραστηριότητός του.

Λοιπὸν δέν εἶναι παραμῦθι. Πρόκειται διὰ τὸν ἱερέα π. Γεώργιον Δημητριάδην, ἐφημέριον εἰς τὴν ἐνορίαν τοῦ Περάματος Πειραιῶς, τὸν ὅποιον πρὸς τὸ παρὸν βοηθοῦν τρεῖς Σουηδοὶ, ἐκ τῶν ὁποίων οἱ δύο φοιτηταὶ διακόψαντες πρὸς καιρὸν τὰς σπουδὰς τῶν διὰ νὰ τὸν βοηθήσουν. Τὸ ἔργον του φυσικὰ δέν ἔχει ὀλοκληρωθῆ ἀλλὰ ἡ ζωτικότητα καὶ ἡ πίστις τὸ ἀνθρώπου αὐτοῦ πού συνδυάζεται μετὰ ἕνα ρεαλισμὸν ζηλευτὸν δέν ἀφήνουν ἀμφιβολίας.

Εὐτυχῶς πού ὑπάρχουν καὶ μερικοὶ πού δίδουν ἀφορμὴν διὰ ἐλπιδοφόρα παραμῦθια σάν κ' αὐτὸ πού διηγηθήκαμε ἐδῶ.

Η αι εἰς τὸ παρελθὸν ἠσχολήθησαν αἱ «Ἀκτίνες» μὲ τὸ θέμα ἀλλά, ὅπως ἀνεμένετο, τίποτε ἀπολύτως δὲν ἔγινε. Εἶτε τὸ θέλομεν εἶτε ὄχι κάθε Κυριακὴν κατὰ χιλιάδας οἱ ἄνθρωποι τῶν πόλεων ξεχώνονται εἰς τὴν ὑπαιθρον. Καὶ ὅλος αὐτὸς ὁ κόσμος δὲν εἶναι ἀσφαλῶς ἀπὸ ἐκείνουσ πού εὐκόλως θὰ ἠμποροῦσε νὰ περιλάβῃ ὁ κανὼν τῆς Ἐκκλησίας, διὰ τοῦ ὁποίου ἀφορίζονται ὅσοι ἐπὶ τρεῖς Κυριακὰς ἀπουσιάζουν ἀπὸ τὴν λατρείαν ἄνευ λόγου. Βεβαίως μὲ κάποια προσπάθειαν θὰ ἠμποροῦσαν καὶ τὴν ἐκδρομὴν νὰ ἐξασφαλίσουν καὶ τὸν ἐκκλησιασμόν νὰ μὴ παραλείψουν. Νὰ ὅμως πού δὲν γίνεται αὕτη ἡ προσπάθεια! Θὰ ἀφεθοῦν ὅλοι αὐτοὶ νὰ ἐπανεέλθουν μὲ τὰ πρῶτα κρύα εἰς τὴν ἐκκλησίαν; Καὶ ὅλον τὸν καύσωνα τοῦ καλοκαιριοῦ θὰ τὸν περάσουν χωρὶς τὴν ἀναψυχὴν τῆς δρόσου τοῦ οὐρανοῦ;

Ἄς φροντίσῃ ἡ κατὰ τόπους Διοίκησις τῆς Ἐκκλησίας νὰ ὀργανώη τέλεσις τῆς θείας Λειτουργίας κοντὰ εἰς τοὺς πλέον πολυσυχνάστους τόπους ἐκδρομῶν. Ἐξωκλήσια, δόξα τῷ Θεῷ, ἐκληρονομήσαμεν πλείστα ἀπὸ προηγουμένης γενεάς. Καὶ ὅπου δὲν ὑπάρχουν, ἡ ὑπαίθριος τέλεσις εἰς τίποτε δὲν θὰ ὑστεροῦσε. Εἰδικώτερον δὲ εἰς τὰς Ἀθήνας μέσα εἰς τὰ πλαίσια μιᾶς εὐρείας καὶ ζωντανῆς ποιμαντικῆς φροντίδος, θὰ ἠμποροῦσε ἡ Ἀρχιεπισκοπὴ νὰ ἐρχεται κάθε ἑβδομάδα εἰς συνεννόησιν μὲ τὴν Περιηγητικὴν Λέσχην καὶ τὰ ἐκδρομικὰ σωματεῖα, διὰ νὰ παραχωρῇ ἱερέα ὁ ὁποῖος θὰ τελέσῃ τὴν θείαν λειτουργίαν. Εἶναι βέβαιον ὅτι εἰς πλείστας περιπτώσεις οἱ ἐκδρομεῖς θὰ τὸ δεχθοῦν μὲ εὐχαρίστησιν καὶ διὰ τὴν οὐσίαν τῆς προσφοράς ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἀντίληψιν προσαρμογῆς εἰς τὰς συγχρόνους ἀνάγκας.

Αὐτὰ ἐνῶ ἀπαιτοῦν ἐλάχιστον κόπον καθίστανται δύσκολα διὰ τὴν ὑπερνίκησιν τῆς γραφειοκρατικῆς ρουτίνας πού ἐπικρατεῖ. Εὐχόμεθα νὰ διαψευσθῶμεν πέρα ὡς πέρα.

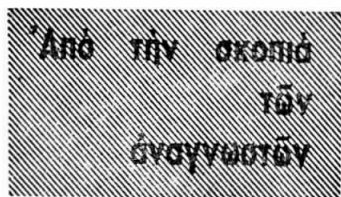
Ἦρχισαν ἤδη τὰ καραθάνια τῶν τουριστῶν νὰ καταφθάνουν. Μερικὰς ὥρας εἰς τὴν περιοχὴν τῆς πλατείας Συντάγματος εἶναι περισσότεροι οἱ ξένοι ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας. Καὶ θὰ αὐξηθοῦν κατὰ πολὺ τὸ ἔτος αὐτὸ οἱ ξένοι μας. Καλῶς νὰ ἔλθουν! Εἰς τὴν ὑπόθεσιν αὕτην τοῦ τουρισμοῦ ἐπικρατεῖ ἀσάφεια. Ἐνα μόνον σημεῖον εἶναι ἐντελῶς σαφές εἰς τὸν νοῦν μας, ἀπὸ τῶν πλέον ἀρμοδίων, μέχρι καὶ τοῦ μικροῦ παιδιοῦ πού προβάλλει τὸ ματσάκι του μὲ τὰ ἀγριολούλουδα. Σαφές εἶναι τὸ τί θέλομε νὰ πάρωμεν ἀπὸ τοὺς ξένους: τὸ χρήμα τους. Πάει καλά. Τί ὅμως θὰ τοὺς δώσωμε; Μόνον δρόμους, μοτέλ, xenias, mont Parnes, ἀκρογιαλιές καὶ νησιά; Βεβαίως ὁ ξένος ἔρχεται διὰ νὰ ξεκουρασθῇ καὶ χρειάζονται ὅλα αὐτά, χρειάζεται καὶ ἡ τελεία ὀργάνωσις διὰ τὴν καλύτεραν καὶ εὐθηνότεραν ἐξυπηρέτησιν του.

Ἄλλὰ ὁ ξένος δὲν βλέπει μόνον τὴν ὠραιότητα πού ἐφιλοδώρησεν ὁ Δημιουργὸς εἰς τὴν χώραν αὕτην, δὲν βλέπει μόνον τὴν ἀνυπέβλητον τέχνην τῆς ἀρχαιότητος. Βλέπει πρὸ παντὸς τοὺς ζωντανοὺς ἀνθρώπους οἱ ὁποῖοι ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν ἀποκαλύπτουν τὴν πνευματικὴν ἀσχήμια ἢ ὁμορφίαν τους. Ὁ ξένος λοιπὸν ἐρχόμενος ἐδῶ, βλέπει, αἰσθάνεται ἀκτινοβολίαν πνευματικῆς ὁμορφίας ἀπὸ τοὺς ζωντανοὺς ἀνθρώπους;

Τὸ χρήμα οὕτως ἢ ἄλλως θὰ τὸ πάρωμε. Σκεπτόμεθα ὅμως καὶ τὸ οὐσιῶδες, πού πρέπει νὰ προσφέρωμεν; Καὶ δὲν θὰ τὸ προσφέρωμεν ἐὰν δὲν τὸ θέσωμεν πρῶτον εἰς τὰ... τουριστικὰ εἶδη μας. Εἰς τὴν Ἑλλάδα ὁ τουρισμὸς δὲν πρέπει νὰ καταλήξῃ μίαν βιομηχανίαν ὅπως φαίνεται ὅτι τὸν θέλουν οἱ ἀρμόδιοι. Ἡ ἐπίσκεψις τῶν ξένων εἰς τὴν Ἑλλάδα πρέπει νὰ εἶναι προσκύημα καὶ ἐπαφὴ μὲ τὸ ζωντανὸ πνεῦμα.

ΕΝΑ ΑΛΛΟ «ΤΕΙΧΟΣ ΑΙΣΧΟΥΣ»

Ἄγαπηταί «Ἀκτίνες»,

Ἐάν τὰ ὄσα ἔγραψες στοὺς προηγούμενους τεύχος σου, δὲν μᾶς συνεκίνησαν, θὰ ἔπρεπε κανεὶς νὰ ἀμφιβάλῃ ἂν ἡ καρδιά μας εἶναι πραγματικά ἀνθρώπινη. Καταλαβαίνω ὅτι οἱ γραμμὲς ἐκεῖνες δὲν ἀπηυθύνοντο στοὺς ἄλλους, στὶς ὀργανώσεις, στοὺς πλοσίους μόνο. Σὲ μᾶς ὅλους ἐμιλοῦσαν ἐκεῖνα τὰ γράμματα ἀπὸ τὰ βασανισμένα χωριά μας. Σὲ ἐμᾶς πὺ μπόρεῖ νὰ εἶμαστε καὶ φτωχοὶ καὶ ἀδύνατοι. Ποιὸς ὅμως μπορεῖ νὰ ἰσχυρισθῇ ὅτι εἶναι φτωχὸς μπροστὰ σὲ ἕνα κάλεσμα ἀγάπης; Ἄς μὴ τὸ κρύβομε ἀλήθεια. Περίσσευμα καὶ ὑστέρημα εἶναι ὅροι ἀφάνταστα σχετικοὶ καὶ ἴσως ἄλλο σύνορο δὲν ἔχουν ἀπὸ τὸν ἐγωϊσμό μας. Καὶ αὐτὸ θὰ εἶναι ἐκεῖνο πὺ πρέπει, «τεῖχος αἰσχύος» τοῦ ἑαυτοῦ μας, νὰ γκρεμισθῇ. Τὴν ζωὴ μας σήμερα τὴν ἔχει ἀποξηράνει ὁ τιμωρὸς φράκτες τῆς ἐγωϊστικῆς δραχμομανίας, πὺ ἐνῶ ζοῦμε τόσο κοντὰ μὲ πλῆθος ἄλλων, μᾶς κλείνει μέσα στὸν ἑαυτὸν μας καὶ μᾶς κἀνει νὰ δουλεύουμε, νὰ ἀγωνιοῦμε καὶ ὅμως πάντα ἀνικανοποίητοι νὰ μὲνωμε.

Ἄς κρίνωμε τὰ «Χίλτον», ὅταν ἀντιπροσωπεύουν χρήματα πὺ θὰ μποροῦσαν νὰ δώσουν ξαναζωντανέμα στὴν ὑπαιθρο. Ἄς ἀντικρύζωμε τὸ λάθος νὰ ἐπιδιώκωμε μὲ κάθε θυσία νὰ γίνῃ ὁ τόπος μας μὲ ἀνετη χώρα διακοπῶν γιὰ τοὺς ξένους, ὅταν τόσο λίγα γίνονται γιὰ νὰ γίνῃ ἡ Ἑλλάς μὲ ἕνα χωρὸν στοργικὸ γιὰ τὰ ἑλληνόπουλα, μὲ τὰ χιλιοπαλῶμενα ρουχαλάκια, πὺ γράφουν οἱ δάσκαλοι τῶν χωριῶν μας. Τούλαχιστον νὰ ὑπῆρχε τρόπος τὸ εἰσόδημα ἀπὸ ξένο συνάλλαγμα νὰ ἐπήγαινε συστηματικά στὴν ἐνίσχυσι τῶν παιδιῶν αὐτῶν, ὡστε νὰ μὴ καταντήρη ἡ χώρα μας, σὲ ἕνα τόπο μὲ ὁμορφὰ τοπεῖα καὶ ἀθλιὸς ἀνθρώπους!

Καλὴ βέβαια ἡ κριτικὴ γιὰ τὸ τί δὲν κάνουν οἱ ἄλλοι, ἡ κυβέρνησις, ἡ Ἐκκλησία, οἱ «ἀρμόδιοι». Ἐμεῖς ὅμως οἱ ἴδιοι τί κάνομε; Αἰσθάνομαι πολὺ ἀδύναμος μπροστὰ σὲ αὐτὸ τὸ ἀμείλικτο ἐρώτημα, πὺ προσπαθοῦμε μὲ κάθε τρόπο νὰ ἀναβάλωμε τὴν ἀπάντησι του. Ἴσως ὅμως ἂν ἀναζητήσωμε, μέσα στὴν καρδιά μας, ὅτι καλὸ τῆς ἔχει ἀπομείνει, νὰ βροῦμε τὸ κλειδί γιὰ νὰ

ξεφύγωμε πέρα ἀπὸ τὸν ντροπιασμένο φράκτες. Πολυμήχανη ἡ στοργὴ μας θὰ ἀρχίσῃ κάθε ἡμέρα νὰ βλέπῃ χίλις-δύο εὐκαιρίες ἀγάπης, ἀπὸ τὴν μεγάλη φιλάνθρωπη χειρονομία, ἔως τὴν καλὴ κουβέντα καὶ τὸ ἀγαθὸ χαμόγελο στοὺς διπλανοὺς μας. Καὶ τότε ἴσως καὶ τὸ ἑλληνόπουλο τοῦ χωριοῦ θὰ δεχθῇ κάτι ἀπὸ τὴν καρδιά μας καὶ χαρμόσυνο τὸ παιδικὸ γέλιο θὰ μᾶς δείξῃ τὸ πὺ γίνεται πὺ ὁμορφὴ ἡ ζωὴ μας, τὸ πὺς ἀκόμη οἰκοδομεῖται ὁ πολιτισμός, ἕνας ἀληθινὰ ἑλληνικὸς πολιτισμός.

Μὲ πολλὴν ἀγάπη

Γ. Δ.

ΕΠΙ ΤΟΥ ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΥ ΤΩΝ ΓΕΝΗΣΕΩΝ

Κύριε Διευθυντά,

Τὸ ἄρθρο τοῦ κ. Pierre Struve γιὰ τὸν «ἔλεγχον τῶν γεννήσεων» πρέπει νὰ ὁμολογηθῇ ὅτι ἀποτελεῖ μὲ ἑξαιρετικὴ προσφορὰ σὲ θέμα τόσο ζωτικὸ. Θέμα στοὺς ὅποιο ὅλα τὰ ζεύγη παύονται οὕτως ἢ ἄλλως τὴ μὲ ἡ τὴν ἄλλη θέσι. Εἶναι λοιπὸν αὐταπάτη καὶ ὑποκρισία νὰ ἀποφεύγουν τὴν συνειδητὴ, ἄρα καὶ ὑπεύθυνη, συζήτησι καὶ τοποθέτησι πᾶνω σ' αὐτό.

Τὸ ἄρθρο τοῦ κ. Struve μὲ τὴν ἀσυνήθιστη βαθύτητά του καὶ τεκμηρίωσι προσέφερε πολὺτιμη βοήθεια καὶ στὰ ζευγάρια ἐκεῖνα πὺ στεροῦνται ἀπὸ «τὸ ἀνθισμα» τῶν παιδιῶν. Ὅπως γράφει «ἡ ἀπουσία παιδιῶν εἶναι μὲ ἔλλειψι καὶ συχνὰ ἕνα δράμα». Δυστυχῶς πολλὰ τέτοια δράματα ὑπάρχουν. Ἡ ἔννοια ὅμως τοῦ «πρωτείου τοῦ ζεύγους» ὄχι τοῦ ἐγωϊστικοῦ καὶ κλεισμένου στὸν ἑαυτὸν του, πὺ προβάλλει ὁ ἀρθρογράφος ἔρχεται νὰ δώσῃ λύτρωσι στὰ δράματα αὐτά.

Ἐπιτρέψτε μου ἀκόμη νὰ σημειώσω καὶ τὴν ἀνάγκη νὰ ἀσχοληθῇ ἡ Ἱεραρχία τῆς Ἐκκλησίας μας καὶ ἡ Θεολογία μας μὲ τὸ θέμα αὐτὸ ὡστε νὰ παύσῃ ἡ ἀντίθεσι στὴν καθοδήγησι τῶν πιστῶν πὺ ρωτοῦν γιὰ τὸ θέμα τοῦ πνευματικοῦ των. Τίς πὺ ἀπίθανες, κάποτε ἐντελῶς ἀντίθετες ἀπόψεις μπορεῖτε νὰ ἀκούσετε ἀπὸ διαφόρους ἀρμόδιους. Εἶναι ἕνα θέμα ἀνερεύνητο ἀρκετὰ καὶ δὲν πρέπει νὰ περιμείνῃ καὶ ἄλλο.

Μετὰ τιμῆς

Γ. ΚΟΥΚΟΣΟΥΛΑΣ

ΟΙ ΞΕΝΩΝΕΣ ΝΕΟΤΗΤΟΣ

Ἄγαπητὲς «Ἀκτίνες»,

Ἡ λειτουργία τῶν Ξενῶνων Νεότητος καὶ στὴν πατρίδα μας δὲν ἀποτελεῖ ἀπλῶς

Ικανοποιήσει τουριστικῶν ἀναγκῶν, ἀλλὰ εἶναι—πρέπει νὰ εἶναι—καὶ ἔκφρασις πολιτισμοῦ. Οἱ νέοι τουρίσται, πού φθάνουν στὴν Ἀθῆνα ἢ στὰ ἄλλα ἐπαρχιακά μας κέντρα, πού διαθέτουν τέτοιους ξενῶνες, ζητοῦν τὸ κατάλυμά τους πρῶτα σ' αὐτοῦς. Ἔτσι, ἀπὸ κεῖ θὰ ἀποκομίσουν τὶς πρῶτες τους ἐντύψεις καὶ τὶς μονιμώτερες—ἐὰν βέβαια ἀποφασίσουν τελικὰ καὶ ἐὰν ἐπιτύχουν τὴν ἐκεῖ διαμονή τους—ἀπὸ τὴν ἐπίσκεψί τους στὴν πατρίδα μας.

Εἶναι λοιπὸν κρίμα νὰ ἀκοῦμε τοὺς ξένους μας—καὶ τὸ ἀκοῦμε τόσο συχνὰ αὐτό—ἐνῶ μιλοῦν μὲ τόσο ἐθνοφροσύνη γιὰ τὶς ποικίλες ὁμορφίαι τῆς πατρίδας μας, νὰ μᾶς ἐλεεινολογοῦν γιὰ στοιχειώδεις ἐλλείψεις πολιτισμοῦ τῆς καθημερινῆς ζωῆς. Κι' ἂν εἶναι ἀδύνατον ἢ ἔστω καὶ δύσκολο νὰ διορθωθῇ σύντομα ἡ κατάστασις αὐτὴ στὴν ὑπαίθρο χώρα, εἶναι, νομίζω, ἀδικαιολόγητη μιὰ τέτοια καθυστέρησις σὲ κέντρα, πού μάλιστα δημιουργήθηκαν ἐσχάτως καὶ γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτό, ὅπως εἶναι οἱ Ξενῶνες Νεότητος.

Χρειάστηκε, πρὶν λίγες μέρες, νὰ ζητήσω ἀπὸ τὸν Ξενῶνα Νεότητος τῆς πρωτεύουσάς μας κατάλυμα γιὰ φίλους ἐπισκέπτας. Ἡ ἐντύπωσις ἀποκρουστικὴ. Βασικὲς οἱ ἐλλείψεις τάξεως καὶ καθαριότητος. Οἱ συζητήσεις γιὰ συνεννόησι ἔπρεπε νὰ γίνονιν στὴν κουζίνα, πού ἐκτελοῦσε καὶ χρέη μπάρ. Στὰ παράπονά μου ἢ ἀπάντησις καὶ ἡ αἰτία ἦταν ἡ ἔλλειψις προσωπικοῦ καὶ μέσων. Ντράπηκα σάν Ἑλληνίδα ὅταν εἶδα τοὺς ξένους μας νὰ διαμένουν ἐκεῖ μέσα. Θυμῆθηκα Ξενῶνες Νεότητος, πού ἔχω ἐπισκεφθῇ σὲ ἄλλες εὐρωπαϊκὰς χώρες. Καὶ διερωτήθηκα: Γιατί καὶ σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο νὰ ὑστεροῦμε τόσο πολὺ στὴν Ἑλλάδα; Φταίει ἡ Διεθνὴς Ὀργάνωσις Ξενῶνων Νεότητος ἢ οἱ ἐδῶ ἐκπρόσωποι τῆς; Τὴν ἀπάντησι καὶ τὴν λύσι εὐχόμεθα καὶ ἐλπίζομε νὰ βρῇ ἡ Ἐκτελεστικὴ Ἐπιτροπὴ τῆς Διεθνούς Ὀργανώσεως Ξενῶνων Νεότητος, πού συνενδράζει αὐτὲς τὶς ἡμέρες στὴν Ἀθῆνα. Γιὰ νὰ λείψῃ μιὰ ἀδικαιολόγητη ἀσχήμια, πού μόνον τὸν χαρακτηρισμὸ μας σάν ὑπαναπτύκτων δικαιολογεῖ.

Μὲ ἐκτίμησι

ΣΟΦΙΑ ΠΕΤΡΟΓΛΟΥ

«ΠΡΩΤΟΜΑΓΙΑ»

Κύριε Διευθυντά,

Ἡ πρωτομαγιά θὰ ἀποτελέσῃ ἀσφαλῶς μιὰ ἀκόμη εὐκαιρία γιὰ νὰ ἀκουσθοῦν ὠραία λόγια, τὰ ὁποῖα δὲν εἶναι γνωστὸ πόσο εἰλικρινὲς ἐνδιαφέρον κρύβουν ἢ πόσο ἀπτηχοῦν ἀληθινὴ ἔκφρασι τῶν πόθων καὶ αἰτημάτων τῶν εργαζομένων ἀνθρώπων.

Γνωστοὶ ἡγέτες, οἱ ἴδιες ἄτονες θέσεις, καθιερωμένοι συμβατισμοί, στόμφοι ρητορικοὶ καί... «ἐξέπληρώσαμεν εἰς τὸ ἀκέραιον τὸ χρέος μας».

Τὸ ἐργατικὸ κίνημα στὴ χώρα μας πᾶσχει πολὺ. Δὲν εἶναι γιὰ τὸ χωρὸ μιᾶς ἐπιστολῆς νὰ ἐκτεθῇ τὸ γιατί πᾶσχει. Μόνον μιὰ οὐσιώδη αἰτία θέλω νὰ σημειώσω. Τὴν ἀντιπνευματικὴ νοοτροπία πού καὶ σὲ πλείστους χριστιανούς ἔχει ἐπικρατήσῃ, νὰ θεωροῦνται οἱ ἐργάτες καὶ τὸ ἐργατικὸ κίνημα μιὰ ὑπόθεσις... παρακατιανή. Ἔτσι βλέπετε ἀνθρώπους πού ἐνῶ ἡ ἐργασία τους, τοὺς δίνει τὸ δικαίωμα νὰ συνεργασθοῦν καὶ νὰ ἀγωνισθοῦν, οὔτε κἀν τὸ σκέπτονται ἀκριβῶς γιατί τὸ θεωροῦν παρακατιανό. Κι' αὐτὸ ἐνῶ κολακεύονται νὰ νομίζουν τὸν ἑαυτὸ τους πνευματικὸ ἀγωνιστὴ. Πνευματικὸς ἀγωνιστὴς στὸ ἦσυχο στασιδί τῆς ἐκκλησίας! Ναι ἀπ' τὸ ἦσυχο στασιδί θὰ πάρῃ δύναμι γιὰ ν' ἀγωνισθῇ σάν πνευματικὸς ἀνθρώπος μέσα στὸ στίβον τῆς ἐργατικῆς.

Σήμερα ἡ ἑλληνικὴ ἐργατικὴ τάξι ἔχει ἀνάγκη:

- α) Ἀπὸ τίμιους ἀνιδιοτελεῖς ἀγωνιστάς.
- β) Ἀπὸ προώθησι τῶν ζητημάτων τῆς ὑστερα ἀπὸ σοβαρὴ μελέτη.
- καὶ γ) Ἀπὸ ἀληθινὴ συμπάρασσι (δύλων ἡμῶν τῶν μὴ... παρακατιανῶν!).

Μετὰ τιμῆς

ΝΙΚ. ΘΕΟΦΑΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΤΗΛΕΟΡΑΣΙΣ ΚΑΙ ΕΥΘΥΝΗ

Κύριε Διευθυντά,

Πολὺ σωστὰ θίγει τὸ θέμα τῆς τηλεοράσεως ὁ «Σχολιαστὴς» στὴ στήλη του, στίς «Ἀκτίνες» τοῦ Ἀπριλίου.

Ἀπὸ τὸ γεγονός καὶ μόνον ὅτι, ὅπως ἀνεκοινώθη ἀρμοδίως, ἡ ὀργάνωσις τῆς τηλεοράσεως θὰ στηριχθῇ ἐπὶ ἐπιχειρηματικῆς βάσεως, μπορούμε νὰ καταλάβομε πόση συνειδησι εὐθύνης ὑπάρχει στοὺς ἀρμοδίους γιὰ τὴν παιδαγωγικὴ σημασία τῆς.

Τὸ Κράτος πού ἐγκαθιστᾷ τὴν τηλεόρασι νὰ εἶναι βέβαιον ὅτι αὐτὴ θὰ δώσῃ κοσμοθεωρία στὰ ἑλληνόπουλα καὶ ὄχι ἡ διδασκαλία τῶν ἀρχαίων Ἑλληνικῶν ὅπως νομίζει τὸ Ὑπουργεῖο Παιδείας. Πρέπει νὰ εἴμαστε πολὺ ἀφελεῖς ἂν νομίζομε ὅτι ἡ τεχνολογία τοῦ κειμένου τῶν ἀρχαίων Ἑλληνικῶν θὰ συμβάλῃ «εἰς τὴν μὀρφωσιν κοσμοθεωρίας τῶν μαθητῶν, ὥστε αἱ ἐν αὐτοῖς (τοῖς κειμένοις) ἰδέαι καὶ ἀξίαι νὰ ἀποτελέσουν τὸν χρωματισμὸν τοῦ συγχρόνου βίου».

Ὅταν ἐμεῖς προσφέρουμε στὴ νέα γενεὰ ὅτι προσφέρουμε, ζητᾶμε ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους κλασικοὺς νὰ νεκραναστηθοῦν γιὰ νὰ

«μορφώσωσι τὴν κοσμοθεωρίαν τῶν μαθη-
τῶν», καὶ νὰ «χρωματῆσωσι τὸν σύγχρο-
νον βίον». Ἄλλὰ τί ἄλλο, παρά δυνατό
χρῶμα, χρειάζεται για νὰ καλύψῃ τὴν ἀ-
σχήμια τῆς σαπίλας μας!

Ἡ τηλεόρασις θαρρῆ. Καλῶς νὰ ἔλθῃ!
Ἄλλὰ γιὰ τὸ τί θὰ μάς φέρῃ, τὴν εὐθύνη
θὰ τὴν ἔχουν ἀκέρια ἐκείνοι ποὺ τὴν φέρ-
νουν καὶ μεῖς ποὺ ἡσυχάζουμε.

Μετὰ τιμῆς

ΙΩ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ

Teilhard de Chardin

Ἄξιότιμε κ. Διευθυντά,

Ἐἶχα χτές τὴν εὐκαιρία νὰ παρακολου-
θῶ μιά θαυμάσια διάλεξι τοῦ π. G. Fes-
sard σχετικῆ μετ' τὸ ἔργον τοῦ π. Teilhard de
Chardin (γιὰ τὸν ὁποῖον εἶχαν πέρσι δημο-
σιεύσει ἓνα σύντομο ἄρθρον κι' οἱ «Ἀκτι-
νες»).

Μέσα στὰ στενὰ πλαίσια μιᾶς διαλέξεως,
ποὺ τόσο πολὺ περιορίζουν τὸ διαθέσιμο
χρόνον (παρ' ὅλη τὴ γενναία προσπάθεια
ὑπερβάσεώς των) κατάρθωσε ὁ ὀμιλητής,
νὰ μάς δώσῃ μίαν ἰδέαν τοῦ ἔργου τοῦ με-
γάλου αὐτοῦ ἐπιστήμονος (φυσικοῦ-γεωλό-
γου-παλαιοντολόγου), φιλοσόφου καὶ θεο-
λόγου, ποὺ τὴν ἀναστάσει προκάλεσε
στὴ δύσι.

Θὰ ἤθελα καὶ γὰρ ὡς ἓνας ἀπλὸς χρι-
στιανὸς (καὶ μάλιστα ὀρθόδοξος), ποὺ
συγχρόνως λόγῳ τοῦ ἐπαγγέλματός μου
ἔχω ἔρθει σὲ κάποιαν ἐπαφὴν μετ' τὴς θετικῆς
ἐπιστήμης, νὰ κάνω μερικὰς σκέψεις, ποὺ
αὐθόρμητα γεννήθηκαν μέσα μου κατὰ τὴν
παρακολούθησι τῆς διαλέξεως αὐτῆς.

1. Πόσο μάς δείχνεται τώρα καθαρά, ὅτι
οἱ νέες ἐπιστημονικὲς ἀντιλήψεις (ἀκόμα
κι' αὐτὴ ἡ θεωρία τῆς ἐξελίξεως κι' ἡ αὐ-
τόματη γένεσι τῆς ζωῆς) ὄχι μόνον δὲν
πρόκειται νὰ μάς ὀδηγήσουν σὲ μίαν ἄρ-
νησι τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἀλλὰ ἀντίθετα
μάς βοηθοῦν νὰ ἰδοῦμε ἓνα νέον πλοῦτον κι'
ἓνα καινούργιον βάθος στὴν ἀλήθεια τοῦ
Χριστιανισμοῦ! Θεωρῶσι τὴς ὁποῖες τὸν πε-
ρασμένο αἰῶνα οἱ χριστιανοὶ (λόγῳ ἀγνοί-
ας τῆς παραδόσεως) τὴς ἔβλεπαν καχύπο-
πτα καὶ προσπαθοῦσαν νὰ τὴς πολεμήσουν
(εἶχαν τὸ ἐλαφρυντικὸν μόνον, πὼς τὴς θεω-
ρίες αὐτῆς ἀποκρίθησαν νὰ τὴς ἐκμεταλλευ-
τῇ ὁ μηχανοκρατικὸς ὕλισμος κ.λ.π. Ἐκιν-
ῶντας ἀπὸ τὴν ἴδια ἀγνοία τοῦ βάθους
τοῦ Χριστιανισμοῦ) ἔρχεται ὁ π. Teilhard
de Chardin, νὰ τὴς ἀγκαλιάσῃ καὶ νὰ τὴς
χρησιμοποίησιν γιὰ νὰ νοιώσῃ καλύτερα τὸ
μεγάλον μυστήριον τοῦ Χριστοῦ (τοῦ σαρ-

κωθέντος Λόγου) ἀλλὰ συγχρόνως νὰ δώ-
σῃ, καὶ σ' αὐτῆς βαθύτατον περιεχόμενον,
ποὺ δὲν τὸ εἶχαν ὑποπτευθῆ οἱ πρῶτοι προ-
παγανδισταὶ τοῦς.

2. Καταλαβαίνει κανεὶς καλὰ, πόσον
ἔξω τόπου καὶ λογικῆς εἶναι ὅλα αὐτὰ ποὺ
γράφηκαν καὶ γράφονται κατὰ καιροὺς
γιὰ τὴς ἐπιδράσεις τοῦ Βουδδισμού καὶ
τῶν παρόμοιων πᾶνω στὸ Χριστιανισμό.
Δὲν πρόκειται ἐδῶ περὶ τοῦ ἄν ἡ α ἢ ὁ
λεπτομέρεια τῆς τάδε ἢ δεῖνα μοναστικῆς
ἀσκήσεως ἔχει κάποιαν ὁμοιότητα ἢ ἀνα-
λογία στὸ Χριστιανισμό καὶ σ' ὅποιαδήποτε
ἀπ' αὐτῆς τὴς θρησκείας. Ὑπάρχει μιά βα-
σικὴ καὶ ριζικὴ διαφορά ποὺ ἐξαρτῶν τὸ
Χριστιανισμό ἀπ' ὅλες αὐτῆς.

Οἱ θρησκείες αὐτῆς, ὅπως κι' ἡ ἑλληνικὴ
φιλοσοφία εἶναι μιά περιφρόνησι καὶ μιά
ἄρνησι τῆς ὕλης—γιὰ τὴς πρῶτες καὶ μιά
ἄρνησι τῆς ζωῆς—ἐνῶ βασικὸν στὸ Χριστια-
νισμό εἶναι ὄχι ἀπλῶς ἡ ἀποδοχὴ αὐτῆς
τῆς ὕλης (ποὺ εἶναι «καλὴ», δημιούργημα
τοῦ ἀγαθοῦ Θεοῦ) ἀλλὰ ἡ μεταμόρφωσι
τῆς ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον (τὸ μέλος τοῦ σαρ-
κωθέντος Λόγου, τοῦ ὅλου Χριστοῦ) καὶ ἡ
προσφορά τῆς στὸ Θεὸν ὅθεν γιὰ νὰ εἶναι ὅπως
λέει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος κι' ἐπαναλαμ-
βάνει κι' ὁ π. Teilhard de Chardin, «τὰ πάν-
τα καὶ ἐν πᾶσι Θεός».

3. Μοῦ γεννήθηκε καὶ μιά σκέψι πᾶνω
στὸ νόημα τῆς ἱστορίας (σημιτικὴ κι' ἐπο-
μένως χριστιανικὴ ἀντιλήψι ἐν ἀντιθέσει
πρὸς τὴν ἑλληνικὴν), ἀλλὰ νομίζω, πὼς ἡ
ἐπιστολή μου ἐγένετο ἤδη κουραστικὴ καὶ εἶ-
ναι καλύτερα νὰ μὴ προχωρήσωμε πᾶνω
σ' αὐτὸ τὸ σημεῖον.

Θὰ ἤθελα μόνον νὰ προσθέσω πὼς ὡς
ὀρθόδοξος ἐνοιώθα μιά πικρία καὶ μιά ζή-
λεια. Γιατὶ ἓνας π. Teilhard de Chardin πολὺ
νωρίτερα ἔπρεπε νὰ ἔχῃ ἐμφανισθῆ στὴν
Ἀνατολικὴ Ἐκκλησίαν μετ' τὸσον πλοῦσιαν
παράδοσι, ποὺ ξεκινάει ἀπὸ ἓναν ἅγιον Γρη-
γόριον Νύσσης καὶ καταλήγει σ' ἓνα ἅγιον
Γρηγόριον Παλαμᾶ, ποὺ ἔχει γιὰ μεγάλες
γιορτῆς τῆς καὶ ἰδιαίτερα τιμᾶ ἐκτὸς ἀπὸ
τὴ Σάρκωσι τοῦ Λόγου καὶ τὴν Ἀνάστασι,
τὴ Μεταμόρφωσι, τὴν Ἀνάληψιν, τὴ Βάπτισιν
τοῦ Κυρίου καὶ τὴν Κοίμησιν τῆς Θεοτόκου.

Ἄντι αὐτοῦ ἀντικρύζει κανεὶς θωμίζον-
τες ἢ ἀνσελμίζοντες κι' ἀκόμα χειρότερα
καθβινίζοντες θεολόγους, ποὺ θεωροῦν
τὸ πλοῦσιον περιεχόμενον τῆς ὕμνογραφίας
μας «ποιητικὰς ἀπλῶς ἐκφράσεις» χωρὶς
νὰ ὑποψιάζωνται τὸν πλοῦτον καὶ τὸ βά-
θος τοῦ νοήματός των.

Εὐχαριστῶ γιὰ τὴν φιλοξενία.

ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΙΔΗΣ

Διπλ. μεταλλειολόγος καὶ πολιτικὸς
μηχανικός

Ἀθῆναι 23-4-63.

ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ ΜΑΣ ΚΙ ΕΜΕΙΣ

ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΑ

Η ΣΥΝΔΕΣΙΣ μας με την Κοινή 'Αγορά θέτει πολλά προβλήματα σε εμπόρους, βιομηχάνους, οικονομολόγους. Θα χρειασθή να εργασθούμε σκληρά, για να επιτύχουμε τυποποιημένα γεωργικά προϊόντα, που να μπορούν να τοποθετηθούν μ' επιτυχία στις ξένες αγορές, να κατασκευάσουμε βιομηχανικά είδη, που ν' ανταγωνίζονται τα ξένα. 'Υπόθεσις δύσκολη που απαιτεί σύστημα, εργασία, κόπους.

'Αλλά και στους παιδαγωγούς θέτει πολλά προβλήματα. Πρώτα απ' όλα η νέα γενιά στο σχολείο πρέπει να διαφωτισθή επαρκώς πάνω στα προβλήματα, τις δυνατότητες, τις δυσκολίες. Φρονώ πως ύστερα από σοβαρή μελέτη πρέπει να καθιερωθή στην τελευταία τάξι του γυμνασίου ειδικό μάθημα εισαγωγής στα προβλήματα της οικονομίας.

Ποια είναι η φιλελεύθερα οικονομική σχολή; τί επιδιώκουν ο κομμουνισμός και ο σοσιαλισμός ως οικονομικά συστήματα; τί θα πη κεφαλαιοκρατία; πώς εμφανίζεται η νέα μορφή του κοινωνικού κράτους; ποιά είναι τα επί μέρους οικονομικά και κοινωνικά προβλήματα της 'Ελλάδος; σε ποιους τομείς πρέπει να επιδειχθή παραγωγική δραστηριότης και ποιοι άλλοι τομείς πρέπει να εγκαταλειφθούν ως ασύμφοροι οικονομικά; Είναι μερικά από τα ερωτήματα.

Ο μαθητής θγάζοντας το γυμνάσιο πρέπει να έχη σαφή γνώσι των θεμελιωδών αρχών της οικονομίας, ως και των προβλημάτων της ελληνικής πραγματικότητος. Σ' αυτό θα συντελούσε η συγκρότησις μιάς σοβαρής επιτροπής μελέτης του θέματος, που θα προκήρυσσε αντίκειμενικό διαγωνισμό συγγραφής του πιδό συντομου, εύληπτου και κατατοπιστικού διβλίου, που θα έχρησιμοποιείτο ως διδακτικό βιβλίο.

'Αλλ' η σύνδεσις μας με την Κοινή 'Αγορά θέτει και άλλα προβλήματα κοινωνικά, ήθικά, έθνικά, πολιτικά.

Μία εύρωπαϊκή κοινότης φυσικά πρέπει να ζητήση να ανανεωθή στις πηγές του εύρωπαϊκού πολιτισμού. 'Αλλά τότε οι Έλληνες θα έχουν σπουδαία δυνατότητα προβολής και διάδοσεως των ανθρωπιστικών ιδεών στους άλλους λαούς.

'Από ένα άρθρο του κ. Δασκαλάκη στην «Καθημερινή» αντλώ την πληροφορία ότι τόσο ο ίδιος όσο και ο ύπουργός της Παιδείας έδωσαν αληθινή μάχη στη διάσκεψι των ύπουργών της Παιδείας στη Ρώμη προκειμένου να ύποστηρίξουν την άξια των ανθρωπιστικών

γραμμάτων και την αναγκαιότητά τους ως μαθήματος αληθινής μορφώσεως. Να μιιά σπουδαία άποστολή για τον σημερινό έλληνισμό.

*

ΕΧΩ μπροστά μου μιιά χρήσιμη παιδαγωγική εισήγησι σε διδασκάλους της έκπαιδευτικής περιφέρειας της Θεσσαλίας του Συνδιευθυντού του Κολλεγίου 'Αθηνών κ. Λαλοπούλου, που είναι άφιερωμένη στην διδασκαλία της αναγνώσεως σε μαθητάς της πέμπτης δημοτικού.

Ο εισηγητής χωρίς ν' άρνήται την καλαισθητική μάρφωσι των παιδιών της ήλικίας αυτής, δέν είναι φανατικός όπαδός της· γιατί ξέρει από παιδαγωγική πείρα πως η προσέγγιςις της ιδέας του ώραιου είναι ένας από τους σκοπούς, όχι ο μόνος παιδευτικός σκοπός· και γνωρίζει από τα ψυχολογικά δεδομένα πως το παιδί των έντεκα χρονών δέν έχει ακόμη ανεπτυγμένη την αίσθησι του ώραιου που πηγάζει από τα κείμενα και έγρα όσοι διδάσκαλοι οδηγούν τους μαθητάς των σε «βαθειές» αισθητικές αναλύσεις περιπλέκουν και δέν βοηθούν την παιδική ψυχή στην ανάπτυξι του καλολογικού της συναισθήματος.

Ο εισηγητής απαιτεί παιδαγωγικό ρεαλισμό, όρθη ανάπτυξι με ήθος και ύφος, έπισημανσι των δυσχερών λέξεων των χωριών, προφορική άπόδοσι του νήματος, άσκησι για έξέυρεσι της κεντρικής ιδέας ένός κειμένου και για σύνταξι έπιτυχούς περιλήψεως, ανάπτυξι της συνδυαστικής ικανότητος και έπίτευξι συσχετισμού ένός θέματος, που μελετάται, με άλλα όμοιοδη και συναφή έννοιολογικά, δυνατότητα αναπαραστάσεως του θέματος με άλλους έκφραστικούς τρόπους και ύλικά μέσα, όπως είναι η έκθεσις, η ίχνογράφησις, η χρήςις του πηλού γι' ανάπτυξι άπόδοσι άντικειμένου κλπ.

Ο εισηγητής βλέπει εύρύτατα το θέμα του γι' αυτό επέκτεινει την καλή, ύποδειγματική ανάπτυξι και σ' άλλα μαθήματα. 'Από καιρο σε καιρο οι μαθητάι ως ανοίγουν τα διβλία τους μέσα στην τάξι, για να διαβάσουν κάτι από την φυτολογία η την ιστορία, για να μελετήσουν κάποιο γραμματικό κανόνα η να άναγνώσουν σωστά μιιά άσκησι η ένα όρισμό άριθμητικής.

Ο εισηγητής συνδυάζει έπίσης την καλή ανάπτυξι με την αγάπη του μαθητού προς το διβλίο. "Όταν ξέρουμε να διαβάζουμε, μπορούμε να καταλαβαίνουμε και να χαιρώμαστε ένα διβλίο. Τούτη την τελευταία συμβουλή νομιζω

πώς ιδιαίτερα πρέπει να προσέξουν οι εκπαιδευτικοί μας, γιατί πολύ λίγοι Έλληνες μπορούν να διαβάσουν σωστά. Η καλή ανάγνωση στην Ελλάδα είναι είδος περιφρονημένο.

★

ΕΦ' ΟΣΟΝ μίλησα για τα νέα ελληνικά και την αξία της ανάγνωσης, νομίζω πως μου δίνεται τώρα η ευκαιρία να παρουσιάσω τα «Πρακτικά του Β' Παιδαγωγικού Συνεδρίου» αφιερωμένου σε «Προβλήματα ανακύπτοντα εκ της διδασκαλίας των νέων ελληνικών. Θεσσαλονίκη 1962».

'Ακαταπόνητος ο Γενικός 'Επιθεωρητής ξένων και μειονοτικών σχολείων κ. Μαντζουράνης έκανε μία λαμπρή σύναξι εκπαιδευτικών και ανθρώπων των γραμμάτων, στην οποία έθεσε τα προβλήματα της διδασκαλίας των νέων ελληνικών.

Σ' αυτό το βιβλίο υπάρχουν πολύ ενδιαφέρουσες εισηγήσεις θεωρητικού περιεχομένου ή και υποδειγματικές διδασκαλίες, πάνω στις οποίες ο φιλόλογος, ή και αυτός που αγαπά τα θέματα της λογοτεχνίας και της φιλολογίας, μπορεί να προβληματισθεί. Και ακριβώς αυτός ο προβληματισμός οδηγεί στην έκφραση των ευχαριστιών για τους κόπους και την παιδευτική προσφορά, αλλά και στην διατύπωση κάποιων σκέψεων σε μορφή συζητήσεως.

Ουσίως παρατήρησις είναι ότι οι πιο υπεύθυνοι του συνεδρίου απέφυγαν να καθοδηγήσουν στο μεθοδολογικό πρόβλημα της διδασκαλίας, ίσως γιατί και οι ίδιοι αναγνωρίζουν ότι δεν υπάρχει μια αντικειμενική και παραδεκτή από όλους θεωρία.

Η δεύτερη παρατήρησις αναφέρεται σε ώρισμα σχέδια υποδειγματικής διδασκαλίας νέων ελληνικών, που είναι φορτωμένα με πολυγνωσία. Φρονούμε πως δεν είναι σωστό, όταν αναλύουμε ένα άπλο π.χ. στιχοπλόκημα (και στιχοπλόκηματα είναι τα περισσότερα ποιήματα της νεοελληνικής λογοτεχνίας), να ανατρέχουμε σε πλήθος περιστατικών, εξαντλητικών λεπτομερειών, συσχετίσεων και συγκρίσεων, για να εκτιμηώμεν το στιχοπλόκημα και να έμβασθώμε σ' αυτό. Πολλά δυστυχώς αφηγήματα και στιχοπλόκηματα είναι τόσο ρηχά, ώστε εξαντλούνται με την πρώτη ανάγνωση. 'Αρα έπιμονη ανάλυσεως θα οδηγήση σε θερμπαλισμό και σε απόδοσι χαρακτηρισμών, που δεν υπάρχουν στο εξεταζόμενο ανάγνωσμα. Μ' αυτά δεν ισχυρίζομαι πάλι πως δεν υπάρχουν κείμενα, που πρέπει να αναλύονται πλατιά και βαθιά, αλλά υποστηρίζω πως αυτά είναι λίγα και έπομένως πρέπει να αποφεύγουμε τις γενικεύσεις.

Η τρίτη μου παρατήρησις έχει σχέσι με την πορεία παρουσιάσεως ενός θέματος. Μερικοί εισηγητά πιστεύουν πως πρέπει ν' αρχίζωμε από την ζωή ενός συγγραφέως, να προχωρούμε στο έργο του και τελικά να εξετάζωμε το απόσπασμα που μάς παρέχουν τα νεοελληνικά ανάγνωσματα. Πολύ φοβούμαι πως αυτή ή θε-

ωρία είναι αντίθετη προς την ψυχολογία των κινήτρων του ενδιαφέροντος και έχω την γνώμη πως ή αντίθετη κατεύθυνσις της πορείας είναι ή σωστή.

Τελικά θα ρωτούσα ένα από τους κυρίους εισηγητάς πως έβγαλε το συμπέρασμα ότι ο Βερίτης (σελ. 85) είναι «άσημαντος και άδόκιμος συγγραφέως» και πρέπει ν' απαλειφθεί από τα νεοελληνικά ανάγνωσματα; 'Εχει άραγε διαβάσει τα ρηξικέλευθα μελετήματα του Βερίτη πάνω στον Μεσαίωνα, στο νόημα της τέχνης, έχει μελετήσει την ανάλυσι και παρουσίασι του Παλαμά ή του Λαπαθιώτη; Και μόνο ότι ο Βερίτης αγωνίσθηκε ρωμαλέα να εισαγάγη την χριστιανική σκέψι στη νεοελληνική λογοτεχνία και να άποτιμήση τα λογοτεχνήματα και τους συγγραφείς και με τα κριτήρια της χριστιανικής κοσμοθερίας, δικαιούται να έχη θέσι στα νεοελληνικά γράμματα.

'Ας μη διαζώμασε λοιπόν να κατακρίνωμε, πριν μελετήσωμε και άς μη δείχνωμε προκατάληψι σε κείμενα και άρχες που δεν είναι του γούστου μας, έπειδι ή συγγραφείς των κατάφεραν να μείνουν μακριά από τους κύκλους των esthètes και των άλληλολιθανίζωμένων ανθρώπων».

★

Ο ΟΔΥΣΣΕΑΣ 'Ελύτης είναι ποιητής προικισμένος με άναμφισβήτητο τάλαντο στην σύλληψι πρωτότυπων ποιητικών εικόνων. 'Η προσκόλλησις του όμως στην σχολή του σουρεαλισμού φρονούμε πως τον έμείωσε και τον έβλαψε αισθητικά γιατί σε πολλές συλλογές του έκοψε την γέφυρα έπικοινωνίας δημουργού και αναγνώστου και έπομένως κατέστρεψε την δυνατότητα κατανοήσεως, που είναι ουσιαστικό στοιχείο της αισθητικής συγκινήσεως.

Ο Τάκης Δόξας σε πρόσφατη διάλεξι του για τον ποιητή, περίληψι της οποίας δημοσιεύτηκε στα «'Ελληνικά Θέματα», κατάφερε με το υποβλητικό του ύφος, την εισδυτική ανάλυσι και την άπόλυτη κατοχή του θέματος να μάς κάνει να αγαπήσωμε τον 'Ελύτη, τουλάχιστον στα έργα που δεν χάνεται ή λογική σύνδεσις και δεν περιφρονείται ή κατανόησις, και να λειτουργήση μέσα μας ο θαυμασμός και ή έκστασις μπρός στο ποιητικό κάλλος. Το «άσμα ήρωϊκό και πένθιμο για τον χαμένο ανθυπολοχαγό της 'Αλβανίας» δεν άποτελεί τυχαία σύνθεσι.

★

Ο ΑΝΑΓΝΩΣΤΗΣ θα παρατήρησε δυο ουσίως λάθη, που άλλοιώνουν το κείμενο του σχολιαστού στο προηγούμενο τεύχος: στο τέλος της πρώτης στήλης της σελ. 154 αναγράφεται: «σ' αυτά προστίθενται ή κόπωση, ή παθητική πρόσκτησις παραστάσεων, ή έπίτασις της διαθέσεως, για το εύκολο, «το παραχρήμα ήδύ», για την ψυχή» δεν είχα γράψει ψυχή, αλλά φυγή. 'Επίσης στην πρώτη στήλη της σελ. 155 μιλάω για υπερτροφικό και όχι «υπερφυσικό» έγκέφαλο.

ΣΧΟΛΙΑΣΤΗΣ

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΑΙ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΖΩΗ

Ο «ΒΟΥΔΑΣ» ΑΣ ΔΙΔΑΣΗ ΤΟΥΣ... ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΥΣ

Όμολογουμένως η ταινία «Βούδας» ημπορεί να χαρακτηριστεί άφοβα ως εξαιρετική και διά τὸ θέμα της, αλλά και διά θέαμα τὸ ὁποῖον προσφέρει.

Καί ἀπό ἐπόψεως μὲν θέματος ἡ ταινία προκαλεῖ ἀμέριστο τὸ ἐνδιαφέρον, διότι κατατοπίζει μὲ ἀρκετὴ ἱστορικὴ ἀκρίβεια περὶ τοῦ βίου, τῆς ἀθλήσεως, καθὼς και περὶ τοῦ ἠθικοῦ καὶ κοσμοθεωρητικοῦ περιγράμματος τῆς διδασκαλίας τοῦ ἱδρυτοῦ μίας τῶν παλαιότερων καὶ μεγαλύτερων θρησκειῶν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἐπόψεως θεάματος αἰχμαλωτίζει πραγματικὰ τοὺς φίλους τοῦ «μεγάλου θεάματος» διότι ὀλόκληρος ἡ ὑπόθεσις ἐκτυλίσσεται—ὅπως εἶναι καὶ ἡ ἀλήθεια—μεταξὺ θρύλου καὶ ἱστορίας, ἀνάμεσα στὴν ὄνειρώδη φύσι καὶ τὰ παλάτια τῶν πριγκιπῶν τῶν παραμυθιῶν τῆς σοφῆς καὶ πανάρχαιας Ἰνδίας, σὲ μιὰ ἀτμόσφαιρα ποιήσεως καὶ ὄνειρου, ἀπὸ τὴν ὁποῖαν ἀναδίδονται παραβολικὰ οἱ μεγάλες πνευματικὲς ὑποθήκες τοῦ Βούδα. Ὁ διακριτικὸς καὶ εὐλαθῆς—θὰ ἔλεγα—τρόπος τῆς παρουσιάσεως τοῦ προσώπου τοῦ Βούδα εἶναι ἀρκετὰ τιμητικὸς γιὰ τοὺς Ἰνδοῖάπωνας καλλιτέχνες, οἱ ὁποῖοι ἐγύρισαν τὴν πλοῦσια καὶ ποιητικώτατη αὐτὴ ταινία. Ὅσο ὁ Βούδας εἶναι ἀκόμη Πρίγκηψ ἢ ἀγωνίζεται ὡς μοναχὸς γιὰ τὴν πνευματικὴ του τελείωση, ὁ ἠθοποιὸς ὁ ὁποῖος τὸν ὑποδύεται ἐμφανίζεται εἰς τὴν ταινία κανονικὰ. Ἄφ' ἧς στιγμῆς ὁμως ἡ ἀθλησις τῆς ἐκμηδενίσεως τῶν γηίνων πραγμάτων, τὸν ὀδηγεῖ εἰς τὴν γνῶσιν καὶ τὴν θέωσιν, τότε ἡ παρουσία του γίνεται σπανιωτάτη καὶ πάντα ἢ ὡς σκιά ἢ ὡς σιλουέττα δυσδιάκριτη.

Καὶ σκέπτομαι ὅτι ὅταν ἀκόμη ἐγυρίζετο ἡ ταινία, οὐσῶμος ὁ Βουδιστικὸς κόσμος ἐξηγέρθη, μήπως μὲ τὴν ταινία αὐτὴ γίνεη κάτι ποὺ νὰ εἶναι ἐντροπὴ ἢ ἀσέβεια, ἢ κακὴ πράξις πρὸς ἐκεῖνον ὁ ὁποῖος ἀποτελεῖ τὸ θρησκευτικὸν ἰδεῶδες ἑκατομμυρίων ἀνθρώπων.

Οἱ καημένοι οἱ Βουδισταί, πόσο εὐλαθεῖς καὶ συμπαθέστατοι εἶναι! Τοὺς συνιστοῦμε νὰ μὴν δοῦν καμιὰ ταινία ἀπ' αὐτῆς ποὺ ἐξιστοροῦν τὸν βίον καὶ τὰ πάθη τοῦ Θεανθρώπου τῆς χριστιανικῆς πίστεως, διότι θὰ χάσουν τὴν «Νιρβάνα» τους καὶ θὰ χρειασθῆ νὰ καλύψουν ἀπὸ φρίκη καὶ

ἀγανάκτηση τὰ μάτια των. Ἀλλοίμονο!

Βλασφημία δὲν εἶναι μόνον οἱ βρισιεῖς τῶν πεζοδρομίων. Βλασφημία εἶναι κάθε εὐτελής, πρόχειρος καὶ ἀσεβῆς τρόπος χειρισμοῦ θέματος συνδεομένου ἀμέσως ἢ ἐμμέσως μὲ Ἐκεῖνον.

Ἄμποτες ὁ καλὸς Βούδας τῆς ταινίας νὰ ἔβιδε ἕνα γερὸ μάθημα στοὺς... χριστιανούς μας τοῦ Χόλλυγουντ!

ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΟΥ ΣΧΟΛΙΚΟΥ ΤΡΑΓΟΥΔΙΟΥ

Ἡ νέα συλλογὴ τῶν 40 τραγουδιῶν ὑπὸ τὸν τίτλον: «Ἄς τραγουδήσομε» εἶναι μιὰ ἀκόμη εὐγενικὴ προσφορά τῆς δίδος Ἐλένης Οἰκονομοπούλου πρὸς τοὺς νέους τῆς σχολικῆς ἡλικίας. Καὶ τὸ γεγονός μόνον ὅτι εὐρίσκονται σήμερα καλλιτέχναι, οἱ ὁποῖοι νὰ ἀφιερώνουν πολὺτιμες ὥρες γιὰ τὸ τραγοῦδι τοῦ σχολείου τὴν στιγμὴν κατὰ τὴν ὁποῖαν τὸ κράτος ὄχι μόνον ἀδιαφορεῖ, ἀλλὰ ἔχουμε ἀποδείξει ὅτι ἔχει ὑπὸ πλήρη δυσμένεια τὴ μουσικὴ τοῦ σχολείου, ἀξίζει κάθε ἐπαινος καὶ κάθε θαυμασμός στοὺς ζηλωτὰς αὐτοὺς καλλιτέχνας.

Ἐξ ἀρχῆς γίνεται αἰσθητὴ ἢ ἠβελημένη προσπάθεια τῆς συνθέτιδος νὰ ἀπλοποιηθῆ ὅσο τὸ δυνατόν τὰ μουσικὰ μέσα ὥστε τὸ τραγοῦδι νὰ γίνῃ ἀκουστικῶς προσιτὸ καὶ κατανοητὸ ἀπὸ τὸ παιδί.

Οἱ μελωδίες εἶναι ἀπλές, σαφεῖς, εὐκόλες εἰς ἀπομνημόνευσιν, σύντομες κ.λ.π., ὁ δὲ τρόπος τῆς ἔναρμονίσεως τῶν τραγουδιῶν διὰ 2-3-4 φωνῆς συμπαγῆς, εὐφωνος καὶ ἀρκετὰ ποικίλος σὲ μετατροπισμούς.

Τὰ ποιητικὰ κείμενα εἶναι σχεδὸν εἰς τὸ σύνολό τους ἀξιόλογα παιδικὰ τραγοῦδια, τὰ ὁποῖα μὲ τὴν ἀρτιότητά τους ὄχι μόνον προσδίδουν μεγαλύτερον ἐνδιαφέρον στὰ τραγοῦδια, ἀλλὰ αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ διδάσκουν καὶ καταρτίζουν τὰ παιδιά εἰς τὸ ἐκλεκτὸν εἶδος τῆς ποιήσεως.

Ἡ προσφορά τῆς δίδος Οἰκονομοπούλου εἰς τὸν τομέα τοῦ σχολικοῦ τραγουδιοῦ εἶναι τόσο ἐνδιαφέρουσα ὥστε νομίζω ὅτι πρέπει ν' ἀκουσθοῦν ὀρισμένες σκέψεις ἐπὶ τῶν τεχνικῶν κάπως λεπτομερειῶν ὥστε ἡ ἐργασία τῆς νὰ γίνῃ γονιμώτερα καὶ ἀποδοτικώτερα καὶ σὲ μιὰ προσεχῆ ἔκδοσιν νὰ προσεχθοῦν οἱ ὑπάρχουσες ἀτέλειες.

1. Παρατροπῶνται μερικὲς φορὲς ὀρισμένοι προσωδιακοὶ παρατονισμοί.

2. Ἐφ' ὅσον ἡ συλλογὴ ἔχει πρόθεσιν νὰ ἐξυπηρετήσῃ συγκεκριμένον πρακτικὸν σκοπὸν μὲ τὸ νὰ περιέχῃ κατὰ τὸ πλεῖστον 3φωνα καὶ 4φωνα τραγοῦδια νομίζω πὼς ἴσως γίνεται λίγο ἀπρόσιτη εἰς τὰ πολλὰ σχολεῖα, διότι οἱ ὀργανωμέναι μαθητικὲς χορωδίαι εἶναι κάτι σπάνιο. Καὶ ὄχι μόνον αὐτὸ ἀλλὰ πολλοὶ διευθυνταὶ σχολείων, προεξάρχοντος φυσικὰ τοῦ Κράτους, δυσ-

τυχώς ούτε ενδιαφέρονται, ούτε θέλουν, ούτε πιστεύουν στην αναγκαιότητα της μουσικής γενικά εις τὰ σχολεία.

Μονόφωνα λοιπόν, δίφωνα και μερικά τρίφωνα για τους εύσυνειδητους καθηγητάς νομίζω πως θά ήταν πιό άξεση πρακτική βήθεια για την κοπιαστική δουλειά τους. Αυτό φυσικά δεν μειώνει καθόλου την ουσιαστική αξία της προσφοράς.

Μιά γενική παρατήρησις αναφέρεται εις τὸ «ἦθος» τῶν μελωδιῶν τῆς συλλογῆς. Οἱ μελωδίαι ἀνήκουν εἰς τὸν κάπως παλαιὸν τύπον τοῦ παιδαγωγικοῦ τραγουδιοῦ τὸν συνηρητικό.

Τὸ σύγχρονον παιδί—κι' αὐτὴ δυστυχῶς εἶναι ἡ ἀλήθεια—δὲν γνωρίζει αὐτοῦ τοῦ εἴδους τίς μελωδίαι διότι δὲν τις ἀκούει πουθενά. Ἀντιθέτως συνεχῶς βομβαρδίζονται τὰ αὐτιά του ἀπὸ διεθνεῖς μουσικεῖς ἐπιτυχίαι πού τις σιγομιθυρίζει καὶ οἱ ὑποῖτες πολλὰς φορὰς εἶναι μελωδικῶς καὶ ρυθμικῶς πολὺ ἐνδιαφέρουσες. Καὶ ἀσφαλῶς εἶναι δύσκολον στὸ σχολεῖον νὰ τοῦ ἐμπνεύσουμε νὰ τραγουδήσῃ πράγματα τὰ ὁποῖα δὲν ζῆ. Ἀνάγκη λοιπὸν τὸ σύγχρονον παιδαγωγικὸν τραγούδι νὰ συγχρονισθῇ ὅπως ὅποτε ρυθμικῶς καὶ μελωδικῶς ὥστε νὰ τὸ ζήσῃ τὸ παιδί καὶ ἔτσι νὰ τὸ ἀγαπήσῃ καὶ νὰ τὸ τραγουδήσῃ.

Ἐλπίζουμε καὶ εὐχόμεσθε σύντομα νὰ δοῦμε κι' ἄλλη προσφορὰ τῆς δίδοις Οἰκονομοπούλου τῆς ὁποίας ἤδη πολλὰ τραγούδια θρῖσκονται στὰ στόματα χιλιάδων νέων μας.

Κ. ΧΑΡΑΛΑΜΠΙΔΗΣ

ΤΟ ΜΗΝΥΜΑ ΤΟΥΣ ΚΑΙ ΤΟ ΠΛΑΤΥ ΚΟΙΝΟ

Ὁ τύπος ἐπληροφόρησε ὅτι τὰ Λογοτεχνικά καὶ Καλλιτεχνικά Σωματεῖα τῆς χώρας (δὲν εἶναι δὰ καὶ λίγα) ἀπεφάσισαν νὰ συνεργασθοῦν. Πολὺ φοβοῦμαι ὅτι συνεργαζόμενα ἢ μὴ τὰ Λογοτεχνικά Σωματεῖα ἀφήνουν ἀδιάφορο τὸ πλατὺ κοινόν, ζοῦν στὸ περιθώριον τῶν ἐνδιαφερόντων του καὶ μοιάζει νὰ ἀποτελοῦν μιὰ ὑπόθεσι τῆς κλειστής... γειτονίας τους χωρὶς θαθεῖα ἀπήχησι στὴ μᾶζα τοῦ μορφωμένου, τοῦλάχιστον, κοινού—ὅσο κι' ἂν τροφοδοτοῦν τίς στήλες τῶν ἐφημερίδων μὲ τὰ θέματά τους. Οἱ λογοτέχναι μας ἐκδίδουν τὰ ἔργα τους (μὲ φοβερὸ ἀτομικὸ χαραῖσι) ἀλλὰ δὲν διαβάζονται, ὅπως οἱ ἴδιοι τοῦλάχιστον διακηρύσσουν σ' ὄλους τοὺς τόνους. Καὶ φαίνεται πως αὐτὸ τὸ ναυάγιον τῶν ἐκδόσεων τους ἔκανε πολλοὺς θιασώτας τῆς ἐνόητος.

Γιατὶ ὅμως διαστάουν νὰ βάλουν τὸ χέρι στὸν τύπον τῶν ἡλῶν; Γιατὶ δὲν αναρωτιῶνται μήπως δὲν ἔχουν τίποτε νὰ ποῦν; Μήπως «ἀπέσβετο τὸ λάλον ὕδωρ». Μήπως δὲν ἔχουν κανένα μῆνυμα νὰ ἐκπέμ-

ψουν οἱ πομποὶ τους; Μῆνυμα πού νᾶναι γιὰ τοὺς δέκτες τὸ αἰσθημα τοῦ ἔθνους; Γιατὶ, ἐνῶ εἶναι οἱ ἄνθρωποι «τοῦ πνεύματος ἀντιμετωπίζουν συνδικαλιστικὰς λύσεις καὶ μέμφονται ὑπουργεῖα; Γιατὶ ξεχνοῦν ὅτι τὸ πνεῦμα δὲν προϋποθέτει τὴν πᾶσα ἄνεσι προκειμένου νὰ ἐκφραστῇ καὶ νὰ δώσῃ τὸ μῆνυμά του;

Πιστεύω πως ἡ λογοτεχνία δὲν μπορεῖ νᾶναι στὸ περιθώριον τῆς ζωῆς τοῦ ἔθνους. Εἶναι βασικὸ καὶ ἀπαραίτητον στοιχεῖον τῆς προκοπῆς του. Αὐτὸ ὅμως δὲν ἐξαρτᾶται ἀπ' τοὺς δέκτες ἀλλὰ ἀπὸ τοὺς πομπούς.

ΤΟ «ΑΘΗΝΑ·Ι·ΚΟ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ»

Τεῖνει νὰ καθιερωθῇ σὲ πολλὰς Ἀθηναϊκὰς Ἐφημερίδας μ' αὐτὸ τὸν τίτλον. Σημαντικὸς χώρος δίνεται σ' αὐτὸ στίς πληροφορίες γιὰ τίς ἐκδηλώσεις πού ὀργανώνει ὁ πνευματικὸς κόσμος καὶ πρὸς τίς ὁποῖες τὸ κοινὸ μένει ἀδιάφορο. Εἶναι μιὰ ἐνδειξὴ ἀκόμη πού στηρίζει τὴ θέσι τοῦ παραπάνω σημειώματος. Διάλεξι, λογοτεχνικὸ βραδυνόν, συζήτησι, ἀπαγγελίαι, καλλιτεχνικὰς προβολὰς, ὀνόματα, φήρματα, τιμώμενα πρόσωπα καὶ... ἀδειαι καρέκλες! Ἐνῶ ἔχει κληθῆ, μὲ τὸ «Ἀθηναϊκὸ ἡμερολόγιον» ὅλη ἡ Ἀθῆνα! Ἡ τοῦλάχιστον οἱ δεκάδες χιλιάδες ἐπιστήμονες καὶ σπουδαστὰς τῆς. Καὶ οἱ λίγοι ἀκροατὰς οἱ ἴδιοι καὶ οἱ ἴδιοι, καταχειροκροτοῦν τὴν προσφορὰ ἐνῶ εὐχονται ἀληθινὰ ἂν μποροῦσε νὰ μὴ εἶχαν πρόσκλησι γιὰ τὴν... ὠραία εὐκαιρία!

Τὸ μορφομένο κοινὸ μένει ἀσυγκίνητον. Ποῖος φταίει;

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΑΙ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΖΩΗ ΤΟΥ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ

ΔΙΕΘΝΕΣ ΑΦΙΕΡΩΜΑ ΣΤΟΝ ΑΔΑΜΠΕΡΤ ΣΒΑΪΤΣΕΡ

Ὁ Ἐκδοτικὸς Οἶκος Mohr τοῦ Tübingen κυκλοφορεῖ προσεχῶς ἓνα ὀγκώδη τόμον ἀφιερωμένον στὴν μορφή καὶ τὸ ἔργον τοῦ Ἄλ. Σβάιτσερ. Στὸ τιμητικὸ αὐτὸ ἀφιέρωμα συνεργάζονται ἐπιστήμονες ἀπὸ πολλὰς Εὐρωπαϊκὰς χώρας, τὴν Βόρειον Ἀμερικὴν καὶ τὴν Ἀσίαν. Στὰ ἄρθρα τους ἀναλύουν τὴν συμβολὴν τοῦ μεγάλου ἀνθρωπιστοῦ στὸν Πολιτισμὸν καὶ τὴν Ἐπιστήμην τῆς ἐποχῆς μας καὶ σκιαγραφοῦν μὲ ἐντυπωσιακὸν τρόπον τὴν προσωπικότητά του. Τὸ πρῶτον μέρος εἰσάγεται μὲ πραγματεῖαν τοῦ καθηγητοῦ Hugon (Ὁσλο) γιὰ τὴν φιλοσοφίαν τοῦ Πολιτισμοῦ τοῦ Σβάιτσερ. Ἀκολουθοῦν μεταξὺ ἄλλων ἄρθρον τοῦ Ἰάπωνος ἐρευνητοῦ M. Haga (Τὸ πνεῦμα τοῦ Ἄλ. Σβάιτσερ γέφυρα μεταξὺ Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως), τοῦ Ἰνδοῦ καθηγητοῦ Α. Μπαράτι: «Ἡ σκέψις τοῦ Ἄλ. Σβάιτσερ ἀπὸ

Ινδική σκοπιά» και του ύφηγητου Babel (Γενεύη): «Ἡ ἠθική του σεβασμοῦ τῆς ζωῆς». Τό δεύτερον μέρος εἶναι ἀφιερωμένο στις θεολογικές μελέτες τοῦ Ἁλ. Σθάϊτσερ γιά τό βίο τοῦ Ἰησοῦ καί τήν θεολογία τοῦ ἀποστόλου Παύλου. Στό μέρος γιά τήν προσφορά τοῦ Σθάϊτσερ στίς καλλιτεχνική περιοχή γράφει ὁ καθηγητής Schrade (Βασιλεία) γιά τήν ἐρμηνεία τοῦ Μπάχ ἀπό τόν τιμῶμενο σοφός. Τήν συμβολή του στήν ἐξέλιξη τῆς κατασκευῆς τοῦ Orgel ἐξαίρει ὁ καθηγητής Müller-Blattau (Σαρμπρύνκεν). Ὁ καθηγητής Μαρτίνι, ὁ διάσημος Διευθυντής τῶν Πανεπιστημιακῶν Κλινικῶν τῆς Βόννης, πραγματοποιεῖται τό θέμα: «Ἵ Ἁλ. Σθάϊτσερ ὡς ἱατρός», ὁ καθηγητής Zbintzer (Βέρνη) παρουσιάζει τήν Λαμπαρένε σάν «Σύμβολο ἀγάπης πού σώζει», ὁ καθηγητής Μαι (Μύνστερ) περιγράφει διεξοδικά τό «Νοσοκομεῖο τῆς ζούγκλας «στήν Λαμπαρένε καί τήν ἀντιμετώπιση τῶν ἀσθενειῶν τῶν ἰθαγενῶν τῆς περιοχῆς. Ἕνα ἀκόμη μέρος τοῦ τιμητικοῦ τόμου εἶναι ἀφιερωμένο στό πρόβλημα τῆς παγκοσμίου εἰρήνης καί στό «μέλλον τοῦ πολιτισμοῦ μας».

Η ΜΟΡΦΗ ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ

Ἡ μεγάλης κυκλοφορίας ἑβδομαδιαία ἐφημερίς Christ und Welt (Ἵ Χριστιανός καί ὁ κόσμος) ἀνεκοίνωσε στό φύλλο τῆς 5ης Ἀπριλίου τά ἀποτελέσματα τοῦ διαγωνισμοῦ τῆς μέ θέμα τήν μορφή τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ μέλλοντος. 134 Ἀκαδημαϊκοί διδάσκαλοι καί ἐπιστήμονες ἀπάντησαν στό ἐρώτημα: «Πῶς θά ἔπρεπε ἕνα νεοϊδρυθένον Πανεπιστήμιο νά διακρίνεται ἀπό τά σημερινά». Τό πρῶτο βραβεῖο 30.000 περίπου δραχμῶν ἀπενεμήθη στόν νεαρό Ὑφηγητή τῶν Πολιτικῶν Ἐπιστημῶν τοῦ πανεπιστημίου τοῦ Φράϊμπουργκ Δρ. Schwarz, τό δεύτερο 20.000 περίπου δραχμῶν στόν γνωστό κοινωνιολόγο καθηγητή Helmut Schelsky. Ἀπενεμήθησαν πέντε ἀκόμη μικρότερα βραβεῖα, δύο ἀπό τά ὁποῖα σέ καθηγητάς πανεπιστημίου καί ἕνα σέ διευθυντή ὑπουργείου Παιδείας. Ἡ κριτική ἐπιτροπή δέν ἐγνώριζε τά ὀνόματα τῶν συγγραφέων. Ὅλες οἱ βραβευθεῖσες ἀπαντήσεις θά δημοσιευθοῦν σέ εἰδική ἔκδοσι τῆς Christ und Welt, πού θά κυκλοφορήσει περὶ τά μέσα Μαΐου. Ἐν τῷ μεταξὺ στό φύλλο τῆς 5ης Ἀπριλίου δημοσιεύονται οἱ κυριώτερες θέσεις τῶν βραβευθέντων, ἀπό τίς ὁποῖες παραθέτομε σήμερα τήν ἀποψη πού τιμήθηκε μέ τό πρῶτο βραβεῖο. «Τό Πανεπιστήμιο εἶναι σήμερα ἴδρυμα ἐπαγγελματικῆς καταρτίσεως εἰς τά ἐπιστημονικά ἐπαγγέλματα, πολύβουτο ἐργαστήριο ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης, σῶμα διδασκόντων καί διδασκομένων καί κέντρο πνευματικῆς

καλλιέργειας Ὅλα αὐτά μαζί. Ἐάν θέλομε νά διατηρήσουμε ὄλες αὐτές τίς λειτουργίες καί τήν ἀντίστοιχη ὀργάνωση, τότε πρέπει καί κάθε νέο ἴδρυμα Ἀνωτάτης Ἐκπαίδεῦσεως νά εἶναι ἕνα πλήρες Πανεπιστήμιο. Ἐπαγγελματικῆ καταρτίση καί ἔρευνα, ἐπαγγελματικές καί ἐλεύθερες σπουδές, ἐν αὐτοῖς ὅμοις σαφῶς διακρινόμενες καί διαρθρωνόμενες σέ ἐπάλληλες βαθμίδες, αὐτό πρέπει νά εἶναι τό χαρακτηριστικό τοῦ νέου Πανεπιστημίου. Στό νέο Πανεπιστήμιο ἔχουμε λοιπόν δύο «βαθμίδες», κατώτερη «σπουδῶν» καί ἀνώτερη «ἐρεύνης». Στήν πρώτη βαθμίδα, σκοπός: ἐπιστημονική καταρτίση ὑψηλοῦ ἐπιπέδου στά ἐπιστημονικά ἐπαγγέλματα. Ὅργάνωση: συστηματικά διαρθρωμένες, χρονικά ὄχι πολύ ἐκτεταμένες σπουδές, αὐστηρότερες ἀπαιτήσεις ἐπιδόσεως. Ἀνάλογη μέ τίς ἀπαιτήσεις τῆς σημερινῆς ἐπιστημονικῆς καταρτίσεως στό ἐπάγγελμα στελέχωση τοῦ καθηγητικοῦ σώματος. Κατευθυντήριος ἀρχή: «Μόρφωσις διά τῆς πειθαρχημένης εἰδικεῦσεως». Στήν δεύτερη βαθμίδα: Ἡ προσπέλαση ὕστερα ἀπό τίς ψυχιακές ἐξετάσεις τῆς Α΄ βαθμίδος σπουδῶν. Σκοπός: ἔρευνα διά τῆς ἀποκαταστάσεως τῆς ἐνότητος ἐρεύνης-διδασκαλίας. Ὅργάνωση: Σεμινάρια καί Ὅμαδες ἐρεύνης μέ συμμετοχή Καθηγητῶν καί σπουδαστῶν. Κατευθυντήριος ἀρχή: «Μόρφωσις διά τῆς ἐπιστήμης». Ἡ ἀπάντηση τοῦ τοῦ Δρος Schwarz ἀντιμετωπίζει καί τά θέματα τῆς ἐξωτερικῆς ὀργανώσεως τῆς πανεπιστημιακῆς ζωῆς, τῆς φοιτητικῆς αὐτοδιοικήσεως καί τῶν φοιτητικῶν θεσμῶν, καθώς καί τοῦ προγράμματος «Γενικῶν Σπουδῶν», πού πρέπει νά ἀποκτήσῃ κεντρική θέση στόν πανεπιστημιακό Ὅργανισμό».

ΙΔΡΥΜΑ ΚΑΙ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΣ ΤΗΣ CARITAS

Τά ἴδρυματα τῆς Καθολικῆς Ὅργανώσεως Caritas στόν τομέα τῆς κοινωνικῆς προνοίας καί τῆς νοσοκομειακῆς περιθάλψεως στήν Δυτ. Γερμανία καί στό Δυτ. Βερολίνο, περιλαμβάνουν 4.700 μονάδες μέ 400 χιλιάδες κλίνες. Ἡ Ὅργάνωση διαθέτει ἤδη 500 σχολές ἐπιμορφώσεως τῶν κοινωνικῶν ἐργατῶν τῆς. Σ' αὐτές εἰδικεύονται ἐπαγγελματικά καί προπαρασκευάζονται κοινωνικά οἱ ἐργαζόμενοι στά διάφορα ἴδρυματά τῆς. Στά ἴδρυματα τῆς Caritas πρέπει νά προστεθοῦν καί 6.000 Παιδικοὶ Σταθμοί, Οἰκοτροφεία καί ἐπαγγελματικά σχολεῖα καθώς καί πολλοὶ συμβουλευτικοὶ σταθμοί. Στόν ἀπολογισμό τοῦ 1962 τῆς μεγάλης Κοινωνικῆς Ὅργανώσεως ὑπογραμμίζεται ἡ ἐπιδιώξή τῆς νά ἀνταποκριθῇ στίς πολυποίκιλες ἀνάγκες τοῦ ἀνθρώπου.

Λ. Μ.